LIETUVIŠKAS KALBOMOKSLIS BALTIKO PADANGESE 1897m
/hektografuotas rankraštis,338 puslapių,autorius
nenurodytas.

422

Nr. 486.

Nr. 486.

Lietùviškas Kalbomõkslis.

Baltiko padangese.

1897 m.

Rašýba.

Rašýba (orthographia) móka mus, kaip reĩkia rašýti gyvõs kalbõs žodžius.

Ne visi žmónes vienaip rašýdavo ir rãšo, nes rašýba gali veizdéti į kẽturis àtžvilgius:

1. į ištarmę kiekvieno tar̃snio, kuri reikia rašýti;
2. į ištarimą tõ paties tar̃snio kitãsę žõdžiùsę tos pačiõs kilmes;
3. į ištarmę tõ paties tar̃snio pàs kitũ žmoniũ tõs pačiõs kalbõs;
4. añt gãlo, į ìštarmę tõ paties tarsnio pas žmoniu tos pačiõs kalbõs, bet praĩjusiojo, ne tõ paties laĩko.

Iš tũ keturiũ àtžvilgiu ir rašýba yra ketverìópa: tarsnínę (phonetica), žõdkilmine (etymologica), tarmíne (dialectologica) ir istõriška.

Visu lengviáusi yra tarsnine rašýba: todė̃l nũ pàt pradžiõs pagal tarsniu rãše Indénai.

Graikai, Rominai ir Lietůviu Kursáitis, garsingas lietuviškos kalbōs tyrėjas, paviřdžini duódame tarpskyrį (participium) šaknies-jug (rišti): indiškai juk-ta-s, graikiškai dzenktas, lotýniškai junctus, - visur k-vietoje šaknines sántaros -g-, deltō kad priesaga (suffixum) prasideda nů bebalsios sántaros -t-. Kiek tiek sunkesne yra žodkilmine rašýba; pagal žodžiu kilmes rāšo visudidžiáusieji lietuvių rašytojai: vyskupai M. Valančiauskis ir A. Baranauskis, tiep pât ir Šelē-kiris, vienas iš garsingiáusiųjų nětiktai lietůviškos bet ir kitų kalbų tyrėjas; tōs rašýbos pāvìzdis: jung-ta-s su g rašomas žodis, deltō kad ir ti žodžiai tōs pačiōs kilmēs prieš balsis turi -g-: jungas, sąjunga ir kiti.

Daug sunkesne yra tarmine rašyba; pagal tarmių lietůviškos kalbōs rāšo: Valančiauskis, Juškis ir kiti rašytojai žemaičiai, vietoje sāso žodžių: deina, daina arba dyna, duna rašydami diena, duona:

nörs Ivinskis ir k. nekartą paktijdo, rašijdami: tuokstantė, žemien, deltō kad tūkstantė, žemyjn tūri tàs pačiàs balses - u - ir y, kaip ir dūna, dyna, vienog neabejōtinas daiktas, kad ir jis ir kiti Žemaičiu rašytojai yrà pagirtini ir norejimą sutaikinti teip savęs lietùviškos kalbōs tarmès.

Istoriškai rāšo Prancūzai ir kiti Eurōpos žmónes. Šendiēna teīp rašýdami, kaip rašýdavo ju senóliai, prósenolai. Pas Lietuviu tōs rašýbos nerandame; kad kás rašýtu: tiemus, vaikamus, avimus, - vietoje: tiems, vaikams, avims, tàs rašytu istoriškai, deltō kad teip ištardavo ir rašýdavo Lietùviai šešióliktoje ámžiaus: Daukšas ir kiti.

Tarsnine rašýba gerà yrà vienōs kokiōs tarmēs budui (išaiškinti) išródyti; todēl nēks nepeikia rašýtoju, kurie spáusdindami žmoniū dáinas, pāsakas ir mistis kiekvieną tarsnį teip rāšo. kaip ausimis girdzia. Daukantas rāšo deina

(kartais dýna), Stanevičė dina, Juškevičė diena, deltō kad tuos žodžius ištaria žmonės tō krāšto, iš kur tiē rašýtojai ēmė sāvo dáinas.
Bèt ta tarsninė rašýba netiñka visōs Lietuvōs rāštams: bendrinė visū̃ Lietùviu rašýba negāli veizdėti į ištarmę kiekvièno tar̃snio ir nesirūpinti apiē kitùs žodžius tōs pačiōs kilmės ir apiē kitás tarmès tos pačios Lietùviu kalbōs. Tą tiēsą patvirtino Kuršáičio rašýba: nors jisai rāšo pagal ištarmės kiekvièno tar̃snio, vienóg kartais apléidžia sāvo rašýbos įstátymus ir rašo pagal žōdžiu kilmės ir pagal ištarimo kito krašto Lietùviu. Taip jis rāšo liepimo žodį sukkite, dedamas du -k- deltō kád čiá priē šaknės suk (sukaũ, suk-inys, suk-urnis, suk-ùs ir kitùsè žodžiuse randamosios) teip pàt yrà pridurta priesaga -ki, kaip ir žodyje lup-kite, priē šaknies lup-kurią mātome žōdžiuse: lupùs, lupinėti, nùlupa ir k; tuotarpu neabejótinas dai-

ktas, jog ir Tilžiškiai ir kiti Lietůviai sāko: sů-
kite, sukit-su viena k, delto kad keimariniu
arba dvikỹbiu sàntaru (consonantes geminatae)
lietůviškoje kalboje nerāsi nẽkur; taigi dabar ái-
škus daiktas, jóg Kuršaitis, rašydamas suk-kite,
veizdėjo ne į taršniu ištarmę, bet į žōdžiu kilmę.
Ne ganà to, jisaĩ nekartą veizdėjo ir į kitás tar-
mės: Tilžiškiai Lietůviai vienaip ištaria žasi (an-
serem), aša (ansam) ir avi (avem), āki (oculum);
todel Kuršaičiui reikėjo tůs žōdžius vienaip ir ra-
šỹti; bet jis rāšo: żąsi, asą su ůdegėlemis ą-avį,
akį-a-be ůdegėlės, sakydamas, jog teip reikia ra-
šỹti, deltō kad kito krāšto Lietůviai ištaria žan-
si, ansa prō nósį, ō āvį, ākį-grynai pro burną.
Jeigu Kuršaitis, laužydamas sāvo rašỹbos įstātimą
tánkai rašo nepagal ištarmės kiekvieno taršnio,
bet pagal žōdžiu kilmes ir tarmiũ lietůviškos
kalbos, tad gālime suprāsti, jóg taršninė rašyba

nepritinka nei mókslui, nei bendriems lietùvių
raštams. Ir iš tiesų̃, ar ne geriaũs ir lengviaũs yrà
parašýti: smáugti ir smaũkti, išdýgti ir išdýkti,
nekaip sũ Kuršaičiu pagal tarsnines rašýbos re-
šýti: smaukti, vg, ir smaũti vg, išdýkti vg, ir
išdýkti, kas kaitų dedant žanklės ženklų ˇ (radix)
šaliñ abejótinu žõdžiu; juk parãšius smaugti, iš-
dygti nereĩkia bijóti, kad kas neištartų čià-g-vié-
toje gir̃džiamojo k; to nereĩkia bijóti delto kàd
gti kitaĩp negãlime ištarti, kaip tiktai kti.
Todel išmintingai išsižadéjo tõs rašýbos visì lietu-
viškos kalbõs týrėjai ir garsingiejì lietùvių rašýtojai.

Apie žõdkilminę rašýbą.

Žõdkilminė rašýba nerãšo visados tų̃ garsų̃, ku-
riuõs gir̃džiame ausimis, bet rãšo tuõs, kurių̃ rei-
kaláuja žõdžiu kilmė (etymologia) antraĩp sã-
kant, ta rašýba neužlaĩko visų įstátymų gyvõs
kalbõs apie sutaikinimą arbà suderinimą su

kitskitu kalbos tarsniu.

Tris yra tarsniu skyrei:

1. balsės: a, o, e, i, ė, y, ů, ū, ie, ů, ai, ei, iu, au;
2. pusbalsės: j, v, l, m, n, r
3. sántarės: k, g; t, d; b, p; sz, ž; s, z; č, dž.

Sántarės yra dvejopos:

a) kietosios sántarės – k, t, p, š, s, č
b) balsingosios sántarės: g, d, b, ž, z, dž.

! [illegible] kalbà ištaria šiůs sutaisinimo įstatymus:

I. Kiekvienà sántara kietoji ir balsingoji gali žodžiůse ištariant stovėti prieš visokias balses ir pusbalses, taip iš k, t, p, z, s, č ir g, d, b, ž, z, dž galime ištarti drauge su balsėmis a, o, e, ė ir k. ir su pusbalsėmis j, v, l, m, n. Pavyzdžiui: kalbà, galvà; kèlti, gèlti; keĩsti, geĩsti; kiaune (kjaune), giaure (gjaure); kvapas, gvŷldyti; kraštas, grąžtas; klausti, glausti; [illegible] jėrnos, drignis; akmů, dygmenis.

II. Sántaros balsingosios tegali stovėti su balsin-

gosiomis. bebalses su bebalsemis, todėl gyvoje kalboje nerandame nei bebalsiu gret balsinguju, neĩ balsinguju gret bebalsiu. bet visadõs atrandame santaras sutáikintas taȓp savęs pagal čia priimtojo įstatimo; pavyźdžei: lildamas, tráugdamas, neždamas su ld. gd, žd, dirpti, vėsti, sekti su pt, št, kt, nors pirmũsiũse žodžiũse yra šaknis: lip, trauk, neš, antrũsiũse: dirb, seg, než.

III. Susitikus santaróms, kuriõs yrà ištariamos vienoje ir tojė pačioje burnõs vietoje jéi tos sántaros yrà tõs pačiõs rųšes, viénai reikia iñnykti, kaip rõdo pavyźdžei: sùkkime, sùkkite, tráukkime, tráukkite teip pàt: keršštaune, šem-marge ir k., kuriùs ištariame sù vieną sántarą vietoje dviejų: sukime, sukite, traukime, traukite, teip-pat kerštaune, šemarge ir k. Jéigu tõs sántaros yrà ne tõs pačiõs rūšęs, antraip sákant, jéi vienà yrà balsinga, antrà bebalse, tàd abidvi padãrome tõs pačiõs

vyšis veizdėdami į aňtrąjį sántarą, ir iš tų su-tįgintųjų sántarų vieną apleidžiami gyvoje kalboje: teip vãgkite, sẽgkite pirmiau virsta į võkkite, sẽkkite, paskuĩ võkite, sẽkite; atdrūkis, atdėti teip ir iš dalgkotis, žvãkgalis pirmiau padaromo: dalk-kotis, žvãggalis, aňt gãlo dalkotis, žvãgalis.

IV. Labiáusei reĩkia įsistebėti į sudėrinimą sántaru: sz, ž sù š teip ir sudėrinimą d, t sù š ir d, t sù d, t ir d, t sù k. Čia kalbà nė teip elgias, jei sántaros nesenẽi tesutiko sù kitą kitą ir jei jõs nů senų senóves stovėjo gretymais.

a) sz ir ž sù š důda š sudėtiniůsę žõdžiůse: užstoti, iššemti ir k. - ištariame u-štoti, i-šemti; bet žõdžių kilmeje sz ir ž sù š důda sz išvei-sja, nesz-sja, lužsta plyš-sta, mežslas (prisaiga eiia grà sta kaĩp žõdžiůsę mókslas, tikslas)

dãrome vẽšių (žem. vešu) nẽšiu (žem. nešu) lušta, plýšta, mẽšlas ir k.

b) d ir t su s dúda ts sudetiniuose žodžiuose: pẽdsakas, antskãrai, at-stoti ir k. ištariame pé-tsakas, an-tskarei, a-tstoti, bet žodžių kilmejé d ir t su s tedúda vieną s: išmẽt-sju, vẽd-sju; slýdstu, výt-stu, išviẽt-sa, šviet-sus ir k. turime: mẽsiu (žem. mesu) vẽsiu (ž.- vesu) slýstu, výstu, šviesà, šviesùs ir k.

c) d ir t su d ir t sudetiniuose žodžiuose dúda vieną d arba t pagal tõ, katra sántara búvo paskesniõjoje viẽtoje: iš atidúti liet. augšt. atadúti, atadrekis, atitolinti, sutrumpinus žodžius gẽma at-dúti, at-drekis, atolinti ir k. bet žodžių kilmeje iš t ir d su kitą t ir d gẽma st arba zd, pagal tõ, katrà sántara t ar d stovėjo paskesniõjoje viẽtoje; teip iš met-tas, ved-tas, kirt-tas, met-ti, ved-ti, kirt-ti ir k. padã-

rome: mẽstas, vẽstas, kir̃stas, mẽsti, vẽsti, kir̃sti; iš veddamas, met-damas, leit-davau, kirt-davau ir k. padãrome vezdamas, mezdamas, leizdamas, leizdavau, kirzdavau ir k.

dj d ir t sù k sudėtiniůsę žõdžiůsę důda tk iš medkotis, briedkriaunis, bit-koris, dãrome metkotis, brietkriaunis, bitkoris; tèt žõdžių kilmėjè añtraip sãkant: vientisůsę žõdžiůsę iš d ir t sù k dãrome sk: teip iš ved-ki-me, met-ki-me dãrome vẽskime, mẽskime.

Žõdkilminė rašyba neužlaiko tų gyvõs kalbõs įstãtymų apiẽ sutáikinimą tar̃p savę̃s nesutiñkančių sántarų. Visudidžiáusis tõs rašýbos įstãtymas yrà šis: teip reikia rašýti, kàd rãštas užlaikýtų tikras sántaras žõdžių iš šaknių; tikrasės žõdžių sántaros paródo tókias žõdžių atmainas, kuriůsę sántara stóvi prieš balsę; teip. nórint žinóti kókios yrà tikros sántaros

žõdžiuse: iškâsti, užkâsti, išgérti, užgérti; reikia rašti žõdį, prasidedantį nů balses ir sudėtą su tą paczią deletę. důkime eĩti, užeĩti, išeĩti; teip pàt rẽgime jog šãknys žõdžių: sùgdamas, dẽgdamas, sùkti, dẽgti yrà suk ir deg, dėltõ kàd tás sántaras k ir g rañdame prieš balses ir písbalses: sukù, degù, sukrùs, deglas; todẽl visùs tõs žõdžius reikia rašýti, užlaĩkant tikrą̃sias jų̃ santaras: iškãsti, dẽglo norš teip rašýdami ir ne užlaikome añtrojo gyvõs kalbõs įstãtymo.

Pritáikinimas tõs žõdkilmines rašýbos įstãtymo yrà dvejópas: 1, rašant sudėtinius žodžiùs. 2, rašant vientisiùsius žõdžiùs.

1). Rãšant sudėtinius žõdžiùs reikia užlaikýti tikrą́sius žõdžių sántaras, dėlto kad tokiůsę žõdžiusę gyvõs kalbõs įstãtymai nedarỹ tepadãre pármainų; pãvyždžei: atbégti, iš-gerti,

užkasti, atdūti, atdrekis, išsemti, užstoti, žvãkgalis, žem-margas ir̃ k.

2) Rãšant vientisiniùsius žodžiùs reĩkia užlaikyti tikrąsias žõdžių santaras jéi žõdžių kilmė̃ tebera aiški, añtraip sãkant jéi gyvõs kalbõs įstãtymai, táikindami susibėgusiąsias sántaras nelabaĩ tėiškreipe sántarų prigimimą; todė̃l reĩkia rašyti: siùkdamas, nẽšdamas dė́gti, dygti, võgkime, sẽgkime, siùkkime ir̃ k., bèt jéi suderinimo įstãtymai išgriovė ir̃ visiškaĩ iškreipė sántaras, tàd reĩkia rašyti pagal ištarmẽs; todė̃l nórs žõdžių kilmė̃ reikaláuja kád rašytumime šeip: degant̨s, ved-sju, med-sju, švit-sus, ved-ti, met-ti, sved-tas, met-kime, ved-kime, plyš-sta, luž-sta, mež-slai, neš-sju, vež-sju ir̃ k., vienóg reĩkia rašyti: degą̃s, vẽsiu, mẽsiu, šviesùs, vẽsti, mesti, svẽstas, mẽskime, vẽskime, plýšta, lū́šta, mė́šlaĩ, nẽšiu, vẽšiu ir̃ k., vienu žõdžiu sãkant, reĩkia

užlaikyti visàs sántarų ãtmainas, kuriàs padãre
ketvirtàsis suderinimo įstãtymas (4. a, b, c, d.)
Teĩppàt neužlaĩkome žõdžių kilmẽs įstãtymų, jéi
isztarmẽs įstãtymai butinaĩ prieszt̃arauja, teip
neabejotinaĩ žinome, jóg įvardẽ asz giliojė senó-
vejė bùvo isztariama až, délto-kad kitosę kalbosę
yrà czia balsinga sántara - stãviszkai azu, žeñ-
diszkai az-em, sanskritiszkai ah-am, graĩkisz-
kai ἐγω, lot - ego; vienóg reĩkia raszýti asz, del-
tõ-kàd parasziùs až teip reĩks iž isztařti iù ž,
kaĩp vež, lauž iř k. Jéi žõdžių kilmẽ visiszkaĩ
sutiñka sù isztarmę reĩkia raszýti pagal isztar-
mẽs tadà užlaĩkome žõdžių kilmę, kàd gãlime
ją užlaikýti, neláužydami gyvõs kalbõs įstãtymų.

Apie tarminę raszýbą

Lietùviszka kalbà iszsiskáide į daugýbę tarmių,
teip jóg tàs pàts žõdis vienojė viẽtoje yrà vienaĩp
isztariamas, kitojė kitaip; tarminė raszyba

kiek galėdama táikina ir rėdina tarmės lietuviszkos kalbõs tarp savę̃s ir trõkszta, kád visi' raszýtu vienaip norš ir ne vienaip isztaria tũs packius žodžius. Labiáusei reikia pažinti sziũs raszženklius tarmìnės raszýbos:

i̇̃, ė, ie, ū̊, o, am, an, em, en; ą, ę, į, ų.

1) i̇̃ isztaria Lietùvei Augsztaĩczei kaip ie, Žemaĩczei sauletydinei kaĩp ei (e czià yrà aũgsztos ir trum̃pas kaip žodyje sáule) Žemaĩczei sauletekinei (Roseiniszkei) kaĩp ilgàjį y (-i) teip vietoje dienà pirmieji sãko deina, antrieji deĩnà, tretieji dyna, paveikslai: liépa, liépti, liẽti, lieżti, iesznas, ievà, piẽva, pienas, sziẽnas, pliẽnas, kiẽdas, kiẽmas, kiẽti, giedra, giesmẽ, žiemà ir k.

2) ė Augsztaĩcsių tarmėje isztariamas yrà kaĩp ē augsztos (tarsi Prancũzų é fermé, Vokiecsių eh, ee: Reh, See); Žemaĩczų tarmėje kaĩp ie, teip žodį pėdà, pirmieji isztaria pėdà, antrieji piedà,

pãvyždžei: gėda, pėdas, szėkas, szėmas, vėžẽ, vėgėlẽ, vėjas, sėdi, dėti ir k.

3) ie visos tarmės isztaria kaip ie; pãvyždžei: szvė-tas, griẽkas, grieszyti, ciẽtas arbà cziẽtas szcziestè; žõdžei su nepármainomũju ie visutankiáusei yrà slãviszkos kilmẽs arbà jèi lietùviszki nesenei isz-siplãtinį isz vienõs tarmẽs į kitàs.

4) ů Augsztaiczei isztaria kaip uo, Žemaiczei sautėlydinei kaip ou, sautėtẽkinei kaip ilgą ū; teip vietoje žõdžio důna pirmieji sãko duona, antrieji douna, tretieji dūna; pãvyždžei: ůga, ůtà, ůkas, ůsis, ůszvis, bůže, důbẽ, drůže, důti, gůbà, gůdžióti, pagůzti, pãgůda, glůdinas, glůs-nis, grůdas, Grůdis, kůsas, kůdas, klůnas, jůdas, lůbas, lůsas, lůbeti (solere) lůszas, nůgas, nůma, nůmoti, gůdas, půkỹs, pũszti, sůdžiùs, sůlas, skrůs-taĩ, slůgůti, szůga, szůbti, szůbalas, stůmẽ.

5) O. Augsztaiczių tarmeje yrà tikras vientisas O,

Bet Žemaičių tarmoję lýgus yrà dvibalsei uo, vietoję žodžio jōti, pirmieję sāko jōti, antrieję juoti; pavéiksłai: ožỹs, ōda, obũłas, brólis, mótyna, toba, stogas dovanà stovéti, stóras, dōras, sóstas ir k.

__Pérmaszus.__ Dvibalses __uo__ ir __ie__ sunkù grynaĩ isztarti žodžių pradžioję, todėl priẽsz uo gẽma v, priẽsz ie, j; iř pař tàd labaĩ įstabeĩ iszsiskaido lietùviszkos kalbõs tarmės: Augsztaĩczei isztaria __ie__ ir ē dvibalsiška kaip __ie__ ir __uo__ todėl žodžių pradžioję tànkei prideda giminaĩtį sántarą teip vietoje žodžių: iẽszmas, iẽszkau, ievà, ugà, usis, ir k. jie sāko jiẽszmas jieszkoti, jievà, vuoga, vuosis ir k. kuriùs Žemaiczei isztaria grynaĩ: eiszmas (Telsz.) ēszmą (Ras.) vāga (Telsz.) ūga (Ras.).

Isz antrõs pùses Žemaĩczei vietą vientisųjų balsių ē ir o dēda dvibalses __ie__ ir __uo__, todėl žodžių pradžioje prideda giminaĩtį sántarą j priẽsz __ē__ (ie) __v__. priẽsz uo. (teip žodžiùs ēda, ēdalas, ēdrùs, óras, ožỹs ir k. jie iszta-

nà jūda, jūdatus, jūdrus, vèoras (arr nentzirdami tō žōdžio nē voras aranea) vuožys ir k. turiūs Augsztaĩczei isztaria gynaĩ: ědu, ėras ir k.
Reĩkia raszyti iẽmnas, uóga, ědu, ėras (arr) negirdžiant ĩ pridėdamas kuriosę-nekuriosę tarmesę rátaras j ir v, bet reĩkia užlaikyti j ir v jei visos tarmis tokį žōdį iżtaria sù j arbà v: jėros, voras (aranea); tousę žōdžiūsz j ir v priguli prē kilmės tētarpu kàd žōdžiūsz tokiōsę kaĩp: jūdu vuožys, jėszkau, vuoga j ir v yrà kuriũ nekuriũ tarmiũ priedùrkai.
6.) am ir an sautèlydinei Augsztaĩczei (Kaũniszkai Eirógaliszkei ir k.) iżlaria pagal žōdžiũ kilmės am ir an; sautètaxinei Augsztaĩczei (Aukmegiszkei Zarasiszkei ir k.) pakmaino a dvibalsiũ am ir an, į u. Žemaiczei iżtaria vietoje am ir an visutankiau sei ą ąn (ą czè yra vidurinis tàrsnis tarp trumpo o ir u, iżtariamas taip kàd balsas viénkart eitu prē lūpas ir prē nósį), taip pirmiėje vàko samtės,

dántis; antrieji sémtis, dríntis; treticji sęmtis, dąntis: kam̃stis, ram̃stis, kam̃pas, rambùs, lángas, lánkas, tankùs, dangùs, brangùs, stangùs, žangùs, ranká, tvanka ir k.

Priéraszas. Żemaĩcziems nesunkù atskirti am, an nũ um, un, sãkant kam̃pas (angulus) viẽtoje am yrà ąm sù ą, kurs nóris ir lýgus yrà trumpám ir ertam ũ, vienóg áiszkei atsiskiria nũ u tokių žõdžių, kaĩp kũmpas (curvus), delto kád czià u yra añgsztas. Bet santẽtekinems Augsztaĩcziems tataĩ reĩkia sáugoties, kád nesumaiszyti am ir an nũ um ir un; nórint žinóti aĩ tikras yrà u žõdžiusę: dumblas, gum̃bas, gelumbẽ reĩkia jiems paveizdéti, kaĩp iszdaria tũs žodžius kiti Lietùvei, matýdami, jóg kití visí sãko dum̃blas jiẽ supràs jóg czè yrà tikras u, tũtárpu kitũsę žõdžiusę, kaĩp sũmtis u yrà viẽtoje tikrojo ą, dẽltõ kád kiti sãko: sámtis,

ąmtis, bet nė šimtis. Todėl ir reikia rašyti: dum̃blas, sámtis, lángas, trum̃pas, kam̃pas, gum̃bas, rum̃bas ir k.

Ij em ir en ištaria kaip parašyta tie lietuviai, kurie grynai ištaria am ir an; bet kurie am ir an parmaino į ąm ir ąn ir em, en ištaria kaip ęm, ęn (ę esti gra. viduriniis tarpnis tarp į ir ę ištariamas prõ nósį ir prõ lúpas; añt gãlo kurių̃ tãno um ir un vietoje daiktalių am ir an, kių tãno ir im, in vietoje lėdnitminių em, en. Taip žodžių gembė, lenktas vieni ištaria kaip parašyta gembė, lenktas, kiti gimbė, linktas. Pavyzdžiai: pempė, tempti; lemti, svembtė, kempinis, lenkti (nesumaišytinas su linkti) pentis (nesumaišytinas su pintis).

Prierašas. Sautikiniams Augštaičiams ir visi reikia saugotis, kad nesumaišyti em ir en su im ir in, su i reikia rašyti: giñklas, trinka,

kinsa, minsau, mintusai, kimta, limpa, vingis, žingsnis (lit. žengti) ir t.

b) ą, ę, į, ų, žodžių viduryje ištaria tautėterinai Žemaičiai ir ir netol jų gyvenantieje sautėlydinai Aukštaičiai, tiep jog kalsas vienvard ėna prō nó-sis ir prō lūpas; todėl gālime vadinti tās balses nosiniais; Žemaičiai sautėlydinai ir ta māžo vi-si Aukštaičiai vietoje nosinių tāro grynas, tēt ilgas balsis. Būtina atskirti į ir ų nū ą ir ę - ę ir ų žodžių viduryje dvejōpai tēra ištariami: vie-nur kaip in ir un (n rādo kalsą prō nósis leidžia-mą) kitur kaip y(-i) ir ū; apskųsti, lįsti Že-maičiai sautėterinai ištaria apskunsti, linsti; sautėlydinai apskūsti, lysti; Aukštaičiai apskūsti(ų) lįsti; pāvyzdžiai gįsta, grįžti, lęsis, gyžė ir t.

ą ir ę dar mainos pař tarmes:

į kurie an ir en ištaria kaip parašyta, t.y. su grynomis balsėmis a ir e (kauniškai ir t.) tie

ą ir ę isztaria kaip tikrą a, e. a) vieni prătęsdami a ir e (kauniszkei ir k) b) kiti prădęsdami bèt léisdami balsą prō nósis ir prō bùrną viènkart an, en (Rosein).

2) kuriẽ an ir en isztaria kaip ąn, ęn, tiẽ ir ą, ę isztaria teip jóg viẽtoje a, săko vidurinį tarp e ir i, bèt léisdami balsą prō nósis ir prō lúpas viènkart: ąm, ęn (Kedainiszkei ir k sautėtekinei Zemaiczei teippàt Rietăviszkei ir nemãž kitų sautélydinių Zemaiczių). Darbėniszkei ir kiti aplinkui sautélydinai Zemaiczei vietoje ą, ę săko ou (=ů) ir ei (ie).

3) Lietùvei Augsztaiczei sautétekinei vietoje ą, ę săko ũ, y; teip žodžius kąsti, apkęsti isztaria 1 a) kąsti(i), apkęsti(i) b) kánsti apkėnsti; 2) kąnsti, apkęnsti 3) kũsti, apkysti(i), 4) kónsti, apkeĩsti (nemaiszydami tõ žõdžio sù apkeisti mutare), pavéinslai: skęsti, spęsti ir k.

<u>Prierászas</u> 1) Tarp tų nekurių yrà nemãž viduri-

nių. kuriems lengvu vietą atrasti; teip daug:
sanlėtydinių Żemaičių vietoje a sako vidurinę balsę
tarp e ir i apvesti (ištariant ė daugiaus nekaip Aug-
sztaičei ė)

Prierašas 2. Reikia mums saugotiesi kad rašyda-
mi nesumaišytumime vienų balsių su kitais;
visiems reikia minėti jog žodžių vidurije ą, ę, į, ų ne-
gali stovėti prieš k, t, p, g, d, b; dėlto pįk, trįk. Kur-
szaicio ir kitų rašytojų buvo netikrą visiems lie-
tuviems pritinkantį, bet kuriąsię-nekuriosię tarmesię
teisztariamą jį tůtárpu kad kiti sako pink, trink ir k.
Tolėsnei, Augsztaičems vieniems lengvu sumaišyti
ą, ę su ū, ų, kitiems su a, e, Darbėniszkems su ů, ie;
sulyginus abejojamąjį žodį su tů pačiu žodžių ki-
tų tarmių aiszkei pasirodo kai reikia rašyti:
teip sulyginus tarp savęs Darbeniszkų ůzvuls, Rie-
tavisszkių ązvuls, Kėdainiszkių ąžuls, Kauniszkių
ąžuolas, Angkszdėnų ůžuolas – pasirodo, jog rašant

Lietúviems Kaūno valdýbos reĩkia rašýti ąžū-
las, vienóg ir teip parãnius daž kuriõs nekuriõs lie-
túviszkos tarmės kitų̃ valdýbų bus užmirsztos: vie-
toje mūsų ą̃žūlas, su kuriū sutinka ůžůls; Užne-
muniszki Lietuvei áržūlas, o Lietúvei Prūsų szalyje-
-aužūlas. Bét mūsų dárbas pažinti mūsų vysku-
pýstės tarmės ir pagál jų̃ rašýti. Norš žõdžių galę
sájamos bé priegaidos (syllabae accentu destitudae)
pás visų̃ Lietúvių visutanxiáusei nustójo násbur-
nìnių balsių, vienóg tarmine rašýba, tarmėms su-
táikinti ir szè reikaláuja rãsztženklių ą, ę ir dėl
lygumo su taiš pridėda į, ų.
Rãszome téva̧, žėmę ir k. norš vieni sako teva, že-
me, kiti tévu, žėmi ir nėksjate nebesãko tėvan,
žemen. Todėl grynos u arba ą; ę balses grýnos
i arba e. Teip rãszome 1) ketvirtaję̃ liñksnį (accu-
sat.) výrą, sáulę a pagal tų ir ãvį, súnų —
2) szesztąję̃ liñksnį (pievą, dúną) (instrum) su szaką,

su žvakę 3) vietlinksnį: tamę geramę vyrę: tůsę vyrůsę, tosę žmonosę, detto kad ketvirtojį linksnį – pieva, důną nevisi Lietůvei taip isztaria kaip pirmąjį linksnį pievą, důna.

Priėgaidos ženklai.

Kurszaitis vartója tris priėgaidos ženklus: riestinį (~) dešinąjį smailinį (´) ir kairiąjį smailinį (`).

1) Riestinį reikia dėti: α) ant ilgųjų tvirtagalių; pavyzdžei: pūsti (flare), bėrė (sparsit), korį (favum) dõras (quiest frugifer) žynyȷs, žinį, skylę, vežė, katė, juokas, juokdis, juodis (nigredo) duobę (foveam) dieną (diem) kiemas, liežti, sietį, akies, širdies; β) ant vi
tutiniųjų a ir e; mãžas, sẽnas, rãšome, vẽdame, mẽtai ir k.; γ) jei tvirtagale yra dvibalse reikia dėti riestinį ženklą ant antrosios dalies, pavyzdžei: saũsas, naũjas, vai-

kós, peikti; į-veikti, muilas, laũkas, draũgas, kaũkti, plaũkti (nare, natare), karťas, varťai, virti, sergame (aegrotamus), piřkti, kiřsti, kurťas (surdus) šaltis, šilkas, pilkas, kamštis, kamšame, kimšti, gumbas, trumpas, ginti (pellere), tiñklas, linkti, lankas, lankstame ir k.

2) Dešinįjį smailinį reikia dėti ant tvirtapradžių: a) pūti, jóti, klóti, dėti, sėti, gýti, lýti (pluere) búti, dúoti, júodas, šlúosta, júosta, liéti (fundere), piéva, siétas (cribrum) kiétas.

β) jei tvirtaprade yra dvibalse, reikia rašyti dešinįjį smailinį ant pirmosios dalies; pavyzdžiui: láušti, šáuti; kláusti, táikinti, váišinti, svéikinti, méile, kéikti, kárti, šérti, kálti, kélti, ženklas, gémbe; γ) jei tvirtaprade dvibalse prasideda nuo i arba u reikia ant jų rašyti kairįjį smailinį; pavyzdžiui: birti, skirti, kilti, kúlti, púlti, dúrti, dúmti, stúmti ir k.

3) Kairiąją smailinę reikia rašyti añt visų trumpųjų; pãvyždžei: tàs, kàs, tamę, taukę ir k.; žodžių viduryjé i ir u daugybe lietùvių ìštaria trumpaĩ; pãvyždžei: bùvome, išgìjome, kìtą, vìsas, bùkas, ìštieke ir k.; todel ir dvìbalses yrà trumpos ų ir į: gùre, ìuti, gùiti, birti ir k. augščiaus minavótieje.

4) Mišrì pãvyždžei: áušti (frigescere), aũšti (lucescere), káltas (caelum instrumentum), kaltas (qui debet), bálnas (albus de bove), balnas (ditellae, ephippium) linùs merkti, akis mérkti; plauk' (in spica exire de segetibus) plaũkti (nare), kiétis (artemisia campestris), kiẽtis (duritia), siétas (cribrum densum) siẽtas (funis), púsi (putresces), pũsi (flabis, pùsi (tumesces) ir k.

Sántaika.

Sántaika (syntaxis) móka, kaip reikia iš žodžių sustatýti sãkinius ir kokiẽ yrà sakinei.

Sakinys (sententia enuntiatum) yra žodžeis išreikšta mistis. Pirmiáusiosios jō dālys yra veikėjas (subjectum) ir apysaka (praedicatum). Sakinei vieni yra gryni arba neišplatinti, kiti išplatinti. Grinasis sakinys teturi vusureikalingiáusias dalis: veikėją ir apysaką; išplātintasis turi netiktai tās dalis, bėt daũ paaiškinimo ir aplinkybių žodžius.

Jéi sakinys su kitu nesusiriša vadinas viéntisu. Jéigu kēletas sakinių susiriša į vieną vadinas sudėtiniu sakiniu. Añt gālo vieni sakinei yra pāsakojimo, kiti geidimo, kláusimo, patvirtinimo, užsigynimo ir k.

Grynas viéntisas sakinys.

A. Veikėjas.

§ 1. Veikėjo vietoje gāli būti daiktvardis (substantivum), įvarde (pronomen) būdvardis (adjectivum), dalyvis (participium) skaitlinis žodis (numerale),

neapribotinis žodis (infinitivus), kartais ir ištisas sakinys. Pavyzdžei: mēdis žaliuoja; jūs išmintingi; ilgoji (dalgė) vāte) įkando; rašomasis prapuole; du spokso, du riogso, du kiokso, du bėga, du gina, vieniuolektasis plieknia (myslė); lengvu pasakyti, sunku išpildyti.

Veikėjas dáiktvardis.

§ 2. Visutankiáusei veikėjo vietoje yrà daiktvardis.

§ 3. Dáiktvardžei išsiskaido į įvairius skyrius; vieni yrà kuniški (concreta): akmuo, žeme, sáule, kiti prōtiški (abstracta): išmintis, atmintis, nuomone ir tt; kuniškieji vieni apsako ištisą veislę arbà rųšį (appellativa): žmogus, gyvolis, paukštis, žolė; kiti išreiškia vieną dáiktą arbà žmogų: tikrieji vardai (nomina propria): Kaunas, Neris, Šatrija, Vytautas, Keistutis; dar kiti vienu žodžiu rodo daugybę dáiktų: surinktinei dáiktvardžei (collectiva): lapija, perkunija, girià, eglynas.

beržynas iř k.

§ 4. Lietùviška kalbà nebetùri dáiktvardżiu nekatrósios gymẽs (gen. neutr.); todẽl lietùviški dáiktvardżei vieni yrà vyriškosios gymẽs (gen. masculini): výras, tėvas, brólis; kitì mõtriškosios gymẽs (gen. feminini): žmonà, mótyna, sesũo. Nedaũg terà dáiktvardżiu bendrósios gymės (gen. communis) saunorà, svetnorà, daugnorà, susnà iř k.

§ 5. Dáiktvardżiu skaĩtlius yrà trejópas: viénskaitlis (singularis): výras, žmonà; dvìskaitlis (dualis) dù vyrù, dvi žmóni; daũgskaitlis (pluralis): výrai, žmónos. Augštaiczių tarmesę dvìskaitlis susimaĩšė su daũgskaitliu; daugybe sãko: dù výrai (du vyru), dvi žmónos (dvi žmóni), dėdami daũgskaitlį į dvìskaitlio viẽtą; iš antrõs pusẽs daugybe Augštaĩčių pasiveizdėję į dvìskaitlio duotinį linksnį: dviém vyram, sãko iř tiém výram (tiems vyrams), dėdami dvìskaitlį į

daũgskaitlio vietą. Žemaičei vartója įpatingą dviskaitlį: į tiemeñs vietą dẽda pirmąjį arbà vardìni liñksnį, kabindami priẽ jõ dviskaitlį-nes galūnes: vardinis linksnis: tuõdu výru, tiẽdvi žmóni, girntinis: tuõdu-ms vyra-ms, tiẽdvi-ms žmoni-ms; duótinis: tuõdu-m vyru-m, tiẽdvi-m žmóni-m; apskùstinis lýgus vardiniui; padar-ginis: (su) tuõdum výrum; (su) tiẽdvim žmon-viẽtos liñksnis yrà toks-pàt, kaĩp ir daũgskaitl.

§ 6. Lietùviškoje kalbòje nemàž yrà daũgskaitlinių dáiktvardžių (pluralia tantum). Vardaĩ ìš kele-to daliũ sudėtųjų dáiktų yrà daũgskaitlinei: marškineĩ, kẽlines, švaĩkai, mintuvai, mastùvai, vytùvai, stãkles, žìrkles, kãmanos, šlãjos, rõges, va-dai, dùrys; teip-pat váišių, šveñčių ir ãptigų vàrdaĩ: pabaigtùves (ž. pabengtùves) lýgtuves, laido-tùves, koštùves, įkurtùves, išleistùves, skerstùves, šeštines, sekmines, vainikai (Dievo kūno šveñte),

devintines; įvedybos, derybos (sponsalia), lažybos, begtynes, muštynes, peštynes; miestu ir vietu vardai: Šiaulei, Telšei, Žarenai, Kaltinenai, Pampenai, Kamajei, Panerei, Pajurei ir k.

Labiausei reikia įsiżiureti į 1) tokius žodžius, kurie daugskaitlyje turi kitą prasmę: ratai (cursus plaustrum), ratas (rota), dumai (fumus), dumas (gyvenimas, kiemas), pelenai (cinis), pelenas (focus) pienas (karves) pienai (žuvies); vakarai (occidens), vakaras (vesper); rytai (oriens), rytas (tempus matutinum). 2) į tokius, kurie musu kalboje yra daugskaitlinei, bet kitose kalbose vienskaitlinei surinkdinei: miežei (hordeum), kviečei (triticum aest), purai (triticum hiem), avižos (avena), linai (linum), dulkes (pulvis) ir k.

Vienskaitles tu žodžiu išreiškia vieną grudą ba vieną stiebą: kvietys, rugys, dulke, smiltis.

Veikėjo vietoje įvardė.

§ 7. Nenórint veikėjo vardą kėletą kartą minavóti, reĩkia į jõ vietą dėti įvardį: áš, tù, jìs, tàs, šìs, šìtas, anñs ir k.

Atskýrus trečiõsios persõnos įvardę: jìs, jì, juõ-du, jiẽ-dvi, jiẽ, jõs, visás kitás personinès įvardes gãlime apléisti, labiáusci kád svarbūmas sãkimo nedidis: áš sakaũ, tù sakaĩ, mès sãkome ir tt. arbà stãčei: sakaũ, sakaĩ, sãkome; bėt vietoje sakiniũ: jìs rãšo, jì rãšo, jùdu rãšo, jiẽdvi rãšo, jiẽ rãšo, jõs rãšo - negãlime sakýti rãšo, detto kád apléidus įvarde, sakinỹs rañdas labaĩ neáiškus.

Vienóg adsãkimuose gãlime apléisti ir trečiõsios persõnos įvardę: ar brólis rãšo? atsãkome stãčei: rãšo. Teĩp pat ir prie liepĩmo žodžio paprastai apléidžiame įvardę: eĩk šalin! eikite laũkan (= oran), bet smarkiaus liepdami, sãkome: eĩk tù šalin! eikite jus šalin (laukan)

§ 8. Nereĩkia maišyti tarp savęs klausimo įvardžių kuřs iř katràs: Įvardę kuřs, kurì kláusia apiẽ viéną dáiktą iš daugýbės (qui) – katràs apiẽ vié-ną iš dviejų̃ (uter): kuřs dantìs, kuřs pir̃štas, bet katrà akìs, katrà ausìs, katràs ántakis iř tt.

§ 9. Tikraĩ lietùviško švelnùmo įvardẽ támsta, támysta, daugiskaitlie tamstos, tamystos. Ta įvar-dė yrà bendrõsios gymẽs: gime iš „tavo mýlista" par sutrum̃pinimą, lýgei kaĩp viẽtoje „kàs ži-no kas" (nescio quis quidam) - viẽni sãko kažìkas, kiti kãškas, dař kitì kanakas susitáikino su apýsaka teĩp pat kaĩp iř tù: támsta žinaĩ, támstos žinote. Kuriẽ-ne-kuriẽ lietùvei, labiau-sei Užnemuniškei į viẽtą įvardės támsta, norė-dami švelnei kalbė́ti dẽda žõdį põnas. Lietùvei Prúsu šaliẽs iř į viéną žmõgų pař švelnùmą sãko: seskitės, jū́s paitsite be-stovėda-mi, dė́dami į viénskaitlio viẽtą daugiskaitlį.

Norėdami parodyti didelį privengimą ir áugštinimą, sākome į akis ir iš akiū: Jō mýlista: Juk Jō mýlista man prižadėjei; Jō mýlista švie-siáusis kunįgaikštis liėpe, Jō mýlista šviesiáusis Žemaičiu Výskupas įsakė ir tt.

§ 10. Įvardės yrà trijū gymiū: výriškosios: šìs, tàs, añs, tiékas (tantus) – mótriškosios: ši, ta, anà, tiéka ir nekatrōsios: šitaĩ ir añt (ecce); tiktaĩ (pas Daukšo tiektaĩ) ir tikt, tiék (tantum)

Veikéjas būd-vardis

§ 11. Būdvardžei túri dvì išvaizdi: vieną nepažénklintą (forma indefinita): mažas, báltas, sénas, añtrą pažénklintą (forma definita): mažàsis, baltàsis, senàsis (= žemait. mãžàsis, sẽnàsis ir k., su dviém priégaidom, sudúrtą iš būdvardžio ir įvardės jis, ji. Visutankiausei veikéjo viétoje yrà pažénklintiéji būdvardžei, kaipo šiē: juodàsis (velnias), nelabàsis (taip pat velnias), ilgoji (gy

vate); nedorōji (= pikta dvasia) ir k.
Vienóg gāli buti veikēju nepažénklintieji bud-vardžei, labiáusei žmonems užmiršus, jog jiẽ yrà tikri bùdvardžei kaĩpo šie: áuksinas (iš aukso padarýtas paskui įgāvo prãsmę pinįgo), žąsi-nas (= daug žąsu turęs, žąsimie aptekęs; iš pradžios bũvo bùdvardis kaĩp ir šiẽ: purvinas, taũkinas, šakinas, miltinas, vařginas ir k), ántinas, pýli-nas ir k.
§ 12. Kaĩp įvardes teip ir bùdvardžei lietúviškos kalbõs užlaĩke senovišką nekatrąjį gýmę. Ta ne-katroji bùdvardžiu gymẽ trejópai yrà dãroma: 1) Bùdvardžei su liemėngaliu ṵ - grýną liemenį vartoja nekatrósios gymẽs vietoje: vyr. gailùs, motr. gaĩli, nekatr. gaĩlu (kitur sãko gaĩlu); vyr. drąsùs, motr. drąsi, nekatr. drąsu (gr. thrasu) ir k. 2) Bùdvardžei su liemėngaliu a̰ - turējo kitą kartą ženklą nekatrósios gymẽs n-

kuriam nudilus žemaičiu tarmeje užsilaike nekatrosios gymẽs būdvardžei ir tarpskyrei su grỹną galúnę -a- vieną (unum primo), añtrą (alterum, secundo), trẽčią (tertium, tertio), ketvirtą (quartum, quarto) ir tt. - bútą, važinójamą, važinótą ir k.; šiokinosé sakiniuosé: čẽ žmoniũ važinojamą, ten žmogaũs važinotą.

3) Visutankiáusi būdvardžei su liemėnygaliu a dãro sãvo nekatrojį gỹmę pagal įvardžiu paveiksto, deltõ kàd lietúvei būdvardžius teip-pat lanksto kaip įvardes (sulýgink gerám, senám su tám ir výrui; geriéms, seniéms su tiéms ir výrams). Nekatrõsios gymẽs įvardžiu žeñklas bũvo -d- (sulýgink lot: id, istud, illud ir k), tasai d- užsilaĩke žodelyje id-ant (in idud finale), bet žõdžiu galę visur išnỹko, pagal lietúvižkos kalbõs įstátymu; teip kitą kar̃tą sakydavo: vyr: šaltas, šiltas, sveikas; motr: šaltà, šiltà, sveikà;

nekatr: šaltad, šiltad, sveikad, nudilus d iš šaltad ir k. atsirãdo: šálta, šilta, sveĩka (žem: šalt, šilt, sveik); Augštaičių tarmes teip-pàt dãro nẽkatrąjį gymę ir taĩpskyrių: čé žmonių važiuota (važiuótad) viẽtoje žemaĩtiško sãkinio: čė žmonių važiuótą (važinota-n); todė́l ir nesutiñka tarmes sù kita-kitą: viénos dãro taĩpskyrių nẽkatrąjį gymę su ženkleliù - n - kitos su ženkleliù - d.

Príerašas. Pridúrus patvirtinimo dalẽlę aĩ (kaip įvardesę: šis-aĩ, tas-aĩ, kurs-aĩ, tat-aĩ ir k) prié būdvardžio nekatrõsios gymės pagal įvardinio lañkstimo: šálta, šilta ir tt, atsirãdo lietuviškosios kalbõs prié-veiksmèi (adverbia): šaltaĩ, šiltaĩ, baltaĩ ir k. (sutraukti į viéną iš šalta-ai, šilta-ai, balta-ai)

Sakinỹs su veikėju ir su neaiškiu veikėju.

§ 13. a) Sakiniuosė, kuriū apýsaka bepersõnis veiksmažodis (verbum impersonale) visiškai nerà veikėjo: témsta, témo, téms; brė́kšta švinta, aũšta,

sniñga, lyja (žem: lyn), žaibúoja (žem: žiebus mētas), krušà, bēria ir k.

b) Apleidžiame veikėjo visiems žinomo. Šiokiuose sakiniuose: „šį mētą, sãko, bùs giedrà", čè aišku dáiktas, jóg žmónes sãko.

c) Neáiškus veikėjas yrà šiokiuosè sakiniuosè: „ji-si nevàlgęs, pareĩsi išálkęs." Kitos kalbos túri ne apribótą įvardę veikėjui išreĩkšti tokiuosę sakiniuosè, kaip b) ir c); sulýgink vok: „man sagt" pranc: „on dit". Kar̃tais ir Lietùvei tokio neáiškaus veikėjo viẽtoje vartója dáiktvardį žmogùs, teip sãkome: žmogus nenóri vis dejúoti.

d) Norėdami švelniaũs pasakýti nemalónų dalykų tūlýtojems dáiktą dedame į vietą įvardes „jus" neaiškų veikėją „mes" - mes čè nusidėjome."

Veikėjo liñksnis (casus)

§ 14. Veikėjo liñksnis yrà vardinis liñksnis. Vienóje užsigynimo sakiniuosè ir gimtinis liñksnis gãli

búti veikéju: čè neko nerà, nerà žmogaũs, kurs tò nežinotu. Tolesnei regésime kaip kar̃tais ir̃ apskús-tinis liñksnis gãli búti veikéjo linksniù (sulýgink šiokią sãkinį: „sãko, kaimýną mirus.).

B. Apysaka.

Sãkynio apýsaka gãli búti α) var̃das (aiškiau sãkant dáiktvardis, būdvardis ir̃ būdvardiški žōdžei: skaitlinis žōdis, tar̃pskyris ir̃ k.) β) veik-smãžodis (verbum)

a) Vardas - sãkynio apýsaka.

§ 15. Var̃dui ēsant apýsaką reikalinga yrà są-marga (copula) veikéjui sù apýsaką sumegzti arbà sujùngti. Są-margos tarnãvimą pildo veik-smãžodis esù, buvaũ, busiù, búti. Dvejuose atsi-tikimuose reĩkia apléisti sąmargą: 1) Kád sąmar-ga yrà dabartinis laĩkas (tempus praesens): esù, -i ir̃ tt, pav: àš žmogùs, medùs saldùs (lotyniš-kai sakant ir̃ tokiuosè sakiniuosè reĩkia sąmar-

gos, mel ėst dulce). 2/ Kád sąmazga yrà neapribótinis žõdis buti; pav: jis láukia pavežamas, jis nóri pagiriamas, katė nóri paglóstáma. Bét nereĩkia apléisti sąmazgos, jéi ji yrà praẽjusiojo arba būsenčiojo laĩko, kaip vietoje sakinių: jis búvo žmogùs, medùs bús saldùs, negãli sakyti, apléidus apýsaką, teip: jis žmogùs, medùs saldùs.

§ 75 Suderinimas. a/ Reĩkia pritáikinti apýsakos gỹmę ir skaĩtlių priẽ veikėjo: kokiõs gymẽs veikėjas, tokios gymẽs túri búti ir būdvardiška apýsaka; teip-pàt kókio skaĩtliaus veikėjas tókio skaĩtliaus ir būdvardiška apýsaka. Pav: medùs saldùs (vyr. g.), misà saldì (motr. gym), ar tát gražù? (nekatr. gym), saldù ir gražù (nek. g.), už tėvũ žẽmę miřti (kaip įvardes: tát, taĩ, teip ir neapribótinis žõdis yrà nekatrósios gymẽs); tù greĩtas (sãkant į vyrą), tù greità (sãkant

į žmóną), jūs greiti, jūs greitos, vařdai atkilì, dùrys ãtsyros. b) Výriškoji gymẽ viršesnė už mó-
triškąją; todė̃l sãkome: tė́vas, mótina, duktė̃ iř sesuõ sveikì (ne sãkome čia sveĩkos, deltõ kàd vié-
nas iš veikė́jų yrà výriškosios gymė̃s.

c) Jéi sakinyjè dù viénskaitliniu veikė́ju, apý-
saka túri bū́ti dviskaitlinė: tė́vas iř mótina abùdu sveikù. Tarmės, kuriosè nebėliko dviskai-
tlio, tokiuosè sakiniuosè vartója daũgskaitlį: tė́-
vas iř motina sveikì.

d) Jéi veikė́ju yrà tóks viénskaitlinis dáiktavar-
dis, kuřs ženklìja neviéną, bet daũg dáiktų arbà žmonių̃, tàd apýsaką dažnai táikiname
ne sù pačiu veikė́ju, bèt sù jõ prasmę (constru-
ctio ad sententiam): šim̃tas žmonių̃ susivažiãvę (daugskaitlis deltõ kàd šim̃tas ženklìja dau-
gýbę žmonių)

e) Jéi apýsakos viẽtoje yrà dáiktavardis, tàd ta-

bet tánkei neĩ jõ gymẽ, neĩ skaĩtlius nesutiñka sù veikėju; pav: grũodas bãtams paeĩdà; čerkšnà bãtams paeĩdà; vartai žiemą-žmonių̃ vargas. Bèt jeĩ dáiktvardinė apýsaka yrà permainamos gymės (substantivum mobile), reĩkia jos gỹmę sutáikinti sù veikėjo gymę; pav: tàs výras gẽras pjovėjas; tà mergà gerà pjovėjà. Tokià apýsaka kaĩtais ir linksniu atsiskiria nũo veikėjo, labiáusei išreĩškiant pašaukimą, ámatą ir tt; pav: kuo busi? - aš busiu kunigu, jis bùs kareiviu. Pérspėjimas: Būdvardinės apýsakos liñksnis yrà visuomet pirmàsis liñksnis, bèt ne šeštàsis, arbà padárginis (instrumentalis); pav: tàs peĩlis gẽras, tàs peĩlis bùs gẽras; bet lietùviškai negãli sakýti: tàs peĩlis bùs gerù.

Apýsakos viẽtoje tarpskyris (participium)

§ 17. Lietùviška kalbà vartója tarpšyrinę apýsaką sù sávjveikstineis veiksmãžodžeis (cum verbis reflexivis): sakaũs, sakiaũs, sakýsimos; tarimos, tariaũs, tarsimos, busimos, búkis; pav: jìs sãkos daũg žinąs (dicit se multa scire); jìs sãkęs, teñ bùręs (dicit se ibi fuisse); jì tãrias daũg gãlintis (putat se multum posse); jìs tãrės kažiką radęs (putavit se magni momentem invenire); búkis nẽko nežinąs (simulat se nihil scire); jìs búsis nẽko negirdėjęs (simulat se nihil audivisse) (ita se gerit, quasi audierit); ténkinaus išsprudęs iš jõ rañkų (mihi gratum fuit, quod ejus manus effugi); jì ténkinas sveĩka káilį išnešusi.

§ 18. Tarpskyrinę apýsaką vartójame nestãčejei kalbai išreikšti (ad exprimendam orationem obliquam); pav: jõ sūnùs miręs (mihi dixerunt cognovi, vidi ejus filium esse mortuum);

sunùs beskaitęs, tévas berãšęs, duktè besiuvanti (vidi filium legere, patrem scribere, filiam suere), bérnas rytój į mìšką važiuosęs (operarium mixi dixerunt cras in silvam profecturum esse).

Minétinas dáiktas, jóg į viẽtą dãrensiuju (activ. tarpsnyviu labaĩ tánkei dė̃dame kęstinius tarpsnyvius (participia passiva); pav: čė̃ žmogùs ė́jęs = čė̃ žmogaũs eita; čė žmonės važiuoje = čė̃ žmoniū vaziūjama; ten paukštes tupė́jęs = ten paukščio tupė́ta.

Apýsakos vietoje neapribótinis žodis.

§ 19. Kẽletas yrà tokiū neapribótiniu žodžiu, kurię̃ gãli užimti sakynyje apýsakos viẽtą, kaipo šię̃: girdė́ti, matýti, regėti, pažinti.

Paveikslai: kàs girdeti? (quid novi?), jau namaĩ matýti (domus jam conspicitur, jam oculus cerni potest); dař nematýti namū (domus

veritis cerni nondum potest); dar pažinti kàd jau aũšta; stamsus dáiktai; ir išták matýti.

Prieraßas. Nórint suprãsti tókius sãkinius, rei-kia žinóti, jóg neapribótinis žodis yrà tikras duotinis liñksnis, teĩp kàd matýti, girdeti ir k. lýgus yrà šiokiems daiktvardžems: mãtymui, dėl mãtymo, girdejimui, dėl girdejimo, todėl sakýdami: ten mẽdis matýti, sãkome mažadaũg, jóg teñ mẽdis yrà dėl mãtymo, arbà mãtymui, arbà ten mẽdį gãli matýti.

Apýsaka – veiksmãžodis.

§ 20 Veiksmažodis (verbum) yrà visutankiáusiai apýsakos vietoje vartójamas.

a) Veiksmãžodžio persónų reĩki sutáikinti su veikéju, todėl sãkome: aš rašaũ, tu rašaĩ (ir tamsta rašai) mės rãšome, jus rãšote, mudu arba vedu rãšava, judu rãšota (žem: judu rãšotau).

Vienóg nuinėtinas yrà lietúviškos kalbõs pãpro-
tis: trečiąją persóną viénskaitlio vartė́ti viė́toje
ir dviskaitlio ir daũgskaitlio; pav: výras rãšo,
dù výru rãšo, keturì výrai rãšo. Tàs pápro-tis
lãbai senóviškas; teĩp vìsos Lietùvių tãrmės be
jókios išimtiẽs, teĩp ir Latvei sãko, teĩp sakýdavo
ir Senprusei, artimiẽji Lietùvių giminaĩčei.
Nórint suprasti tą̃ ypatingą̃ sutáikinimą veik-
smažodžio su veikéju, reĩkia žinóti, jóg ir Lie-
tùviška kalbà senũ senóveje turė́jo, kaĩp ir
kìtos kalbos senóviškos mū́sų giminė̃s daũg
dáiktvardžių nekatrõsios gymė̃s; bėt nekatrõsios
gymė̃s daũgskaitlis mažai ką̃ teatsiskiria nuõ
viénskaitlio surinktìnių dáiktvardžių, todė̃l
jéi veikė́jo viẽtoje yrà daugskaitlinis dáikt-
vardis nekatrõsios gymė̃s, tàd jis gãli geraĩ
sutìkti su apýsaką viénskaitlio; teĩp grai-
kiškai sãkoma: ta pragmata (daũgskaitlis

vardinis liñksnis nekatrosios gymės); kala estin (3 persona vienskaitlio) opera pulchra sunt; bet žodis į žodį sakant - opera pulchra est. Teip ir Lietùvei kitą kartą tebeturėdami nekatrąją gymę ir žinódami, jóg try-leka (augšt: trylika yrá vardinis liñksnis daugskaitlio nekatrõsios gymės, galėjo sakýti: „tryleka rašo" (tredecim scribunt), paskui išnykus nekatrájai gymei Lietùvei senotei - prosenstei užlaike tą nekatrõsios gymės sutáikinimą ir tokiuosé sakiniuosé, kuriu veikėjas yrá vyriškosios arbá mótiškosios gymės; ir teip prasikišo prõ visùs kitùs tolesniuosius savo giminaičius.

§ 21. b) Veiksmãžodis túri trìs veikslus arbà išvaizdas:

1) Darýtinis (activum), 2) savý-veikslis (reflexivum), kęstinis (passivum).

2) Darýtinis veikslas rõdo veiksmą kar̃tais par-

ẽinantį nuõ veikėjo ant kito dáikto (pāv: ni-
šiu, dirbu, rašau), kartais neperẽinantį (pāv:
stóvu, sėdžiu, gulìu iř k.); pirmuosius vadina-
me pāreigineis veiksmãžodžeis (verba transitiva),
antrúosius nepāreigineis (intransitiva). 2) Savý-
veiksmis apženklina tókią veiksmą, kurs sugrįžt
añt patiės veikėjo arbà įvỹksta añt jõ naudós;
todė̃l reĩkia atskirti apsiskųstinį savýveiksmį
(reflexivum directum) nuõ duõtinio savýveiksmio
(reflexivum indirectum) apsiskųstinis savýveik-
smis yrà tai pāreiginis veiksmažodis sudúrtas
su apsiskųstiniu liñksniu įvardės si; pav: prau-
siúos (= prausiu savę); nusiprausiu (nusiprausiu
savę), apsi-daryti, apsivilkti švarkais, apsirėdy-
ti, skustics, šviẽsties iř k.; duõtinis savýveiksmis
yrà toks pàt pāreiginis veiksmažodis, bet su-
jungtas su duotiniu liñksniu įvardės si (= sau
sau); pav. perkuos (= perku sáu), nusipirkau ir

ktą. riukiuos, vežuos, nešuos ir k.; netaip svarbus yrà skýrei grynųjų veiksmãžodžių (verba deponentia), jůkiuos, gailiuos, džiaugiuos ir tokiū, kurie rōdo, jog veiksmas įvỹksta tarp kēleta žmonių arbà daiktų: mùšties su kuo, piáuties ir rietiès su kuo ir k.

3) Kęstiniui veiksluī išnỹkus, teberà Lietùvių kalboje kęstinei taĩpskyrei (participia passiva): dirbamas, rãšomas; dirbtas, rašỹtas; dirbtinas, rašỹtinas ir k. kuriuos sudėjus su veiksmãžodžiu: esù, buvaũ, bū́siu, bū́ti, gáli apturėti kęstinį veikslą; pãv: tà tvorà mū́sų tvérta, namaĩ tėvo buvo statýti ir tt, bet visu tankiáusei dēda Lietùvei darýtinį veikslą į viẽtą kęstinio: tuos namus tėvas stãtė, mēs tą tvõrą tvėreme.

§ 22. Veiksmãžodis turi tris ãpskritus laikùs; tiẽ laikaĩ yrà šiẽ: dabartinis arba ẽsąsis, praėjęsis ir bū́sęsis; pav: dirbu, dirbau, dirbsiu; bèt praėjęsi

yrà ketveriópas: búvęsis: dirbau; budavęsis: dirbavau, pabaigtinis: esù dìrbęs ir pirmiaũs bùvęsis: buvaũ dirbęs; teĩp-pàt ir busęsis ne viénas terà, bèt dù: bùsęsis: dirbsiu, pirmiaũs bùsęsis: bùsiu dìrbęs. Todė̃l viso labo yrà septìni laikai: 1) ẽsęsi. 2) bùvęsis, 3) bùdavęsis, 4) pabaigtìnis, 5) pirmiaũ bùvęsis 6) busęsis ir 7) pirmiaus bùsęsis.

Lietùviškos kalbõs tarmes (dialecti).

Apskritaĩ sãkant lietùviškai kalbančių̃ žmonių̃ yrà šendiẽną bè mãžo kõ dù milijonù. Jiẽ gyvẽna didemę̀ žẽmes keturkam̃pyje taĩp Liepójaus, Dinaburgo, Grodnos ir Lubjuvos (dabiau); bèt tikrai sãkant, tõ keturkam̃pio rìbos nenueĩna ne lig viéno priminėtųjų miẽstų. Nors visì lietùvei kalba lietùviškai, vienóg neteipat žodžius ìštaria: vieni viénaip, kiti kitaip. Todė̃l ir sãkome, jóg Lietùvių kalbà išsiskaide į̃ tarmès ir pãtarmes (dialecti variatas). Lietùviška kalbà visupirmiáu skìrias į

dvi dideli tarmė: viena yrà Augštaičių arbà žmonių įkalniaus gyvenančiųjų, antrà Žemaičių arbà žmonių pakalniaus gyvenančiųjų.

Tarmėms atskirti yrà geros dvi sąjami (sylabae) tja, tjai ir balse (vocalis) ė. Augštaičiais vadiname lietuvius, kurie ištaria tja, tjai, kaip cze, czei (raštais ča, čai) ir ė ištaria kaip gryną augštą ē (lyginą vokiškam ē žodiu see, Reh, arba prancūziškam é fermé). Žemaičiais vadiname lietuvius kurie į tja, tjai sąjamų vietą dėda te, tei, o balsę ė ištaria kaip dvibalsę ie.

Podėl iš senoviškų žodžių: platjam, jautjams, jautjai, jautjais ir Augštaičiai padarė savo žodžius: plačem, jaučems, jáučei, jaučeis (arbà plačiams, jáučiams, jáučiai, jáučiais), Žemaičiai padarė platem, jáutems, jáutei (jáutē) jáuteis (arbà jautes); senoviškus žodžius sėkla, sėti, dėti Augštaičiai ištaria sėkla, sėti, dėti su augštu

balsę ē, Žemaičei sierda, sieti, dieti su dvibalsę ie.
Yrà daugiaũs atskýrimo ženklų, teip Augštaičei
sajamas dja, djai ištaria kaip dže, džei (arbà
džia, džiai) Žemaičei kaip dė, dei (arbà dē); pav. sz-
nóviškus: mēdjams, medjai pirmieji ištaria mē-
džems, mēdžei (arbà mēdžiams, mēdžiai) antrieji iš-
ko: mēdems, mēdei (arbà medė); teip pàt o Aug-
štaičei visutaukiáusei ištaria kaip gryną o, Žem-
čei kaip dvibalsę uo; pav. Augšt: brólis, Žemaičių
bruolis; bet mums užteñka žinóti kēletą tokių
atskýrimo ženklų. Augštaičei gyvēna rýtų šalyjè
augščiaũs aprašýtojo keturkampio, Žemaičei į vā-
karus; ribà tarp Augštaičių ir Žemaičių prasideda
nũ Kuršo sienos, pavar̃džiui sàkant Vegerių mies-
telio ir ēina pař Krūpius, pró Šiaulių šālį sta-
čiai añt Rasienų; iř ten pasisuka į vākarus
añt Tauragēs tiñkau lig Nēmuno ùpēs, tolesni
Panemunēs lig Baltijos jūrių, nuo tos ribos

į rytùs kalba augštaitiškai — į
vãkarus žemaitiškai.
Kaĩp Augštaičai teĩp ir Žemaičei vieni yrà rytiečei
arbà sautėtekinei, kiti vakariečei arbà sautėlydinei.
Augštaičių tarmėms atskirti gẽros yrà dvibalses
am, an, em, en priēš sántaras (consonantes) ry-
tiečei jàs ištaria kaĩp um, un, im, in, vakarie-
czei grynaĩ kaip am, an, em, en; pãvyzdžei: ry-
tieczei sãko: sùmtis, dungùs, pìmpe, zinklas, vakarie-
czei: sámtis, dangùs ir tt.
Žemaiczių tarmėms atskirti pritinka dvibalsės y,
ū, sautėlydinei kaĩp tikrás dvibalses ei, ai; pãv:
dienà, dúna, piemū̃, kuriūs sautėtekinei (žem) išta-
ria kaip dynà, dūnà, pymū̃, sautėlydinei: dienà, dóuna.
Tūs smulkesniūsius tarmių ãtskyrius vadiname
patarmemis (dialecti species). Augštaiczių ir Žemai-
czių tar̃mes turi põ dvi pãtarmi.
Pãtarmės skáidos į šnekàs (dialecti varietas, говор,
govara); teĩp sautėlydinių Žemaiczių pãtarme

dalijas į tris šnekàs pagal ištarimo taŕsnių tj-
iŕ dj prieš au, u iŕ k., atskýrus a iŕ ai - vieni
sãko: matjau, vedjau (apliñk Darbénus), kiti -
matsjau, vedzjau (apliñk Veviržėnus), dár kiti -
matsšjau (= maczian) vedžjau (apliñk Rietãvą, Tel-
sziùs) nórs visì tiẽ sãko peimou. Bèt mės čė negã-
lime párkratinėti visų šnekų.

Artimiéje Lietùvių giminaĩczei yrà Lãtvei iŕ Šén-
prusei. Jaũ dù szimtù mẽtu praslinko, kaĩp Šén-
prusius Vókiecsei párdirbo į Vókieczius, bèt Lãtvei
iŕ szendiẽną teberà gyvì iŕ sveikì; jiẽ gyvẽna abi-
pus Dauguvõs ùpės; Šénprusei gyvẽno taĩp Kara-
liáuczianus iŕ Vỹstulos (Vyslos) ùpės. Lãtvei pármai-
no k iŕ g priesz angštósės balsės į c iŕ dz: žodžių:
kiŕvis, genỹs, kẽpti, gérti vietoje jiẽ sãko cirvis,
dzenis, cept, dzert; tj, dj párdirbo į sz, ž; pav: kuŕ
mẽs sãkome briedžio, jiẽ sãko briaža; néapkenčia
an iŕ en priesz sántaras, todėl žodžius: ranka

penki pármaino ranka, pinzi. Sénprusių kalbà bùvo labai senóviška; jī nepármainydavo tj, dj, kaip pasirodo iš sénprusiško žodžio medione (= lietuv. medžiõne); teip-pát ir žodžių išvaizdos tebeturejo tikrai senóviškas, kā mātome sulyginę sénprusiškus žodžius kasmu, tesmu, sù lietùviškais kam, tam.

Kaip visos lietùviškos tarmes, pātarmes ir šnekos bè jokio abejójimo gime iš vienõs kalbõs, teip lýgei lietùvių, sénprusių ir Latvių kalbà senų senóveje iš vienõs kalbõs, kuriã vadiname Báltiška prókalbe. pavýzdžiui gál bùti gēras žõdis baltiškōsios prókalbes tatas (pater) iš kuriõ atsirãdo Lietùviškas žõdis tévas, lãtviškas tevs, sénprusiškas tavs, kuriõ kitosę pasáules kalbosę nerãsi. Báltiškoji prókalbe sénprusiškos, lãtviškos ir lietùviškos kalbõs mótyna, yrà vienà iš arijo-európiškųjų kalbų. Arijo-európiška kalbų giminē turi aštúni-

sąnarius: Indénų, Persų̃, Graikų̃, Roménų, Keltų̃, Vókiečių, Slãvių ir Lietùvių draugè su Sénprusių ir Latvių kalbą̃ yrà tikrosios sẽserįs. Sléikeriui rodes, kàd arijo-európiškoji prókalbė arbà mótyna aštůnių̃ arijo-európiškųjų kalbų̃, kurią̃ Vókiečei, tusčiõs garbẽs ieszkódami, vadina indogermãniszką, visupirmiù suskýdo į̃ dvì kalbi: vienà bùvusi prókalbė arbà sénmotynė Vókieczių, Slãvių ir Lietùvių, antrà bùvusi sénmotynė Indénų, Persų̃, Graikų̃, Roménų̃ ir Keltų̃ kalbõs, paskuĩ pirmóji pagimdžiusi dvì kalbì: Vókečių prókalbę ir Slãvių su Lietùveis; antróji teip pàt iszsidalijusi į̃ dvì kalbi: vienà bùvusi sénmotynė Indénų ir Persų̃ kalbos; antrá - Graikų̃, Roménų ir Keltų̃, toliaus ir tõs sénmotynes kalbõs, iszsiskáidžiusios į̃ kẽletą kalbų̃: isz Indénų ir Persų̃ sénmotynes gìmusi dvì kalbì: indiszka ir pérsiszka, isz Graikų, Roménų ir Keltų̃ sénmoty-

nės gimusios trįs: graikiszka, lotyniszka ir kel-
tiszka; bet Slàvių ir lietùvių tėnmotyne kalbà
tebebùvus neparskiesta ir daūg paskiaūs ir ji
iszsidalijusi į dvi kalbi: slàviszką ir lietùviszką;
todėl tiē dvi kalbi ir ēsanti dvynáiti. Bet visą tą
kalbų iszsiszakójimą Szleikeris apràszė pargreitai
ir paraūgsti, kàd arijo-európiszkosios kalbōs nebùvo
kaip reīkiant isztirtos. Todėl szendiēną mókslo vý-
rai tepripaīžįsta vieną dvináitiszką kalbų dvējetą:
indiszkę (arbà sanskritiszką) ir pèrsiszką visi sā-
ko isz vienōs artimōsios tėnmotynes kalbōs gimus; vi-
sàs likusioses szeszes kalbàs laīkō par tikróses se-
serįs. Todėl netiesà bùk slàviszka [kalbà yrà sesū]
ir lietùviszka ēsanćios seserįs dvinaites: lietùviszka
kalbà yrà sesū slàviszkosios, lýgei teīp-pàt kaip
ir kitų arijo-európiszkųjų kalbų.

Minétini žodžei Delbrücko garsingo kalbų ti-
[illegible]: „Reikia skeptiszkai veizdéti į visàs arijo-

europiszkųjų kalbų dvitipavimas, kuriãs mõksto výrai ligsziõl bañdė padarýti atskýrus tiktaĩ vieną aziãtiszkąją kalbų dvějetą" (Einleitung zur sprachstudium pag 139).

Daugýbė mókitų výrų isztýrė ir aprãszė lietùviszką kalbą. Reĩkia kẽletą žõdžių pasakýti apiẽ Szleĩkerio ir Kurszaĩczio lietùviszką kalbámokslį. Garsingas arijo-európiszkųjų kalbų týrėjas Augustis Szleikeris iszspaudino sãvo kalbámokslį szių vardù: „Litauische Grammatik von August Schleicher, Prag 1856". Dvidesszimti mẽtų praleidus Fridrikis Kurszaitis išdarė sãvąjį uždėjęs szį antraszą: „Grammatik der Littauischer Sprache von Dr. Fridrich Kurszat Halle 1876".

Tuõdu kalbámokslu placzei aprãszo Prusų szalies Lietùvių kalbą, bèt ir jàm reĩkia jùs skaitýti, kàd pažinti músų krãszto tarmės. Szleĩkerio kalbámokslyje rãsi gitèsnį mókslą aiszkėsnį ir

tikrēsnį išaiškinimą lietùviškų žōdžių kilmēs išvaizdos bèt bûdamas Vókiečių, Išteĩkerės negalėjo kaip reĩkiant atskirti ir suprãsti lietùviškų tar̃snių. Užè ganà priminti dvì jō jėibi:

a) jis tikraĩ pusiáutinai teatskýrė tvirtapradės balsės nū̃ tvirtagãlių: ãtskiria dvibalses prasìdedanczes nū a, e bèt maĩšo likusioses dvibalses ir̃ visàs vientisas; ilgóses balsès: aũšti ir̃ áušti, sveĩkai ir̃ svẽikinti, var̃pą (campanam) ir̃ várpą (spicam) ir̃ kitos balses, tùrincios augszcziaũs minavótąją sánkrušą ir̃ jō rãštūsę yrà atskirtos, bèt giñti ir̃ ginti, sũris (salsitas) ir̃ sūris (casens): gýrei (laudes) ir̃ gýrei (laudasti) ir̃ kitos balsės vienaip yrà rãszomos jō kalbōm.

b) jis negalėjo atrãsti ãtskyrio tarp -cziau, dziau ir̃ czau, džau, cziu, dziu ir̃ czu, džu ir̃ tt., todėl rãšo macziau, vedziau, jauczu, medžu, kur̃ reĩkia raszýti macziau, vedziau, jaucziu, mėdžių, dėlto-

kàd teĩp isztaria Lietùvei, kurië tůsę atsitiki-
můsę vẽrczia tj, dj į švargdžiàs sántaras cz, dž.
Kuršáitis, tìkras Lietùvis, geriaũs pármane lietù-
višką priégaidą ir lietùvišką taĩsnių bũdą, todẽl jõ
raĩtůsę nerà lůssių žõdžių. Bèt ir Kuršaitis baĩsei
sumaĩšė ů su o ie sù ė ir ie; jõ raĩtůsę atrãsi
óras, nůgas vietoje žõdžių ůras, nůgas ir óras, nogas;
liemů, lipti ir kitùs tokiùs žodžiùs jis atbulai rã-
szo lemů, lipti, dedamas tókį pàt ė, kókį rañda-
me žõdžiůsę dė́ti, sė́kla; teĩp-pàt jis sumaĩše gry-
nòses balsès y, u ir ķ. sù į ir ų; kur reĩkia ra-
šýti: gįsta, mįstė, jis rãšo kartaĩs gýsta mystė́,
deltõ-kàd Tilžes tarmejė̃, kurią Kuršáitis mokėjo
susimaĩsso tarp savę̃s ů sù o, ie sù ė (ir ie) y ir į.
Todėl vartodami Kuršáičio kabomokslį, mẽs ur-
laĩkome gerùs dáiktus, bèt nepriimame jų ap-
sirikimų ir jeibių minė́dami, jóg „humanum est
errare". (~~Todėl vartodami Kuršáičio~~) Kalbómokslis

turi dvi dalí: vieną apsāko atskiraĩ imamus žodžius, antrà jų sujungimą į sākinius; pirmąjį vadiname lytí-mokslis (Formenlehre) delto-kád ji apsāko žodžių lýtį (formam) arbà išvaizdą, antrąjį sántaiką (syntaxis), deltó-kad ji padůda móksłą apiẽ sutaikinimą žodžių taĩp savęs ir sujúngimą į sākinius. Pirmōjoje dalyje dvi parskaidi: vieną apsāko tarsniùs (sonos) ir jų įstātymus, antrà išguldo žodžių laĩnstymą, pirmąjį vadiname tarsnýmokslių (phonologia) añtrąjį žodžių laĩnstymo (flexio) arbà apskritůjų vardų lytí-mokslių (morphologia).

Tarsný-mokslis

Kalbà yrà sustatýta iš sakinių, sakinei iš žodžių, žodžei iš sąjamų (syllabae), sąjames iš tarsnių. Tarsniù (sonus) vadiname tolesnei nebepadalijamą dalẽlę nariůto žmonių balso, kaipantai: a, i, s, ir k. Tokių taĩsnių yrà kalbojè trįs skýrei: balsès (vocales),

pùsbalsės (semivocales) iř sántaros (consonantes). Nórint suprãsti tũs tařsnių skyriùs, reĩkia žinóti kókios yrà dãlįs kalbõs pãdorynės, padàrgos arbà prietaiso. Apskritaĩ sãkant, dvi yrà kalbõs padarynes dalì: balso stýgos gerklės mazgį iř atlieptùvas; bèt atlieptùvas sudėtas yrà teip-pàt iš dviejų dalių: víeną vadìname burnõs tùštumą arbà vidumì, añtrą nósių tùštumą arbà vidumì, añt gãlo burnõs tuštumojè atskiriame kẽtetą viẽtų: 1) gerklės arbà minkštojo gómurio vietą; 2) kietojo gómurio vietà: a) tolimẽsne nũ lúpų arbà užpaline b) artimẽsne arbà prýšakine 3) priedantis iř 4) lúpos. Taigì dabár balsą vadìname gryną balsą, kurį padãro dvasia, puldama iš plaũčių pař balso stygũ tárpą iř virpindama tás stygàs; atlieptùvas víenaip ař kitaip sustatýtas įvairei pàrdirba balsą; iš tõ iř rãndas įvairės balsės k. ant. a, e, i, u iř k. Pùsbalsėmis vadìname tokiùs tarsniùs, kuriẽ pilna

tarnavimą kartais balsių, kartais sántarų, kaip antai: l, m, n, r, j v; priẽš sántaras ir žodžių galę jōs paviřsta į balsès, bét priẽš balsès stovėdamos yrà sántaros, deltõ kád reikaláuja atidavimo vienos sutáuptų, kitos labai suartintų kalbõs pãdarynės dalių. Ant gãlo sántaromis vadiname traňksmą ir šnābždesį, kuri padãro kartais balsinga, sutáuptos kalbõs pãdarynes vietás. arbà bryzgindama, jéi jōs nesutáuptos, bét tiktaĩ teíp suártintos, kàd tarp jų pasidãro angštumà, teíp gẽma sántaros: k, t, p, g, d, b, s, z, sz, ž.

Balses.

Lietùviška kalbà turi turì szès balsès: 1) vienlinkas arbà viéntisas (simplices) 2) dvibalses (diphtongi)

1) Vientinkosios balses yrà vienos grýnos arbà burnines, kitos nàsburnines: a) grýnosios vienos yrà trumpos a, e, i, u; kitos ilgos: o, ė, y, (ī) ū, b) nàsburnines ą, ę, į, ų žodžių viduryjè visadõs ilgos,

kartais trumpos. gale kartais ilgos

2) Dvibalsės vienos yrà tikros sudėtos iš dvejų bal-
sių, kitos netikros, sudėtos iš trumpos balsės a,
i, u iš pusbalsės l, m, n, r,. a) Tikrosios dvibalsės
yrà šios: au, ai, ei, ui, ie, ie, ů. b) Netikrosios ši-
al, el, il, ul; am, em, im, um; an, en, in, un, ar,
er, ir, ur, kad pusbalsės l, m, n, r, gãlint ir sp-
kìtinti arbà miñkštai ištarti, prie minavotųjų
žemaičių netikrųjų dvibalsių prisideda dar še-
šioleka suplonkintųjų al, el, il, ul; an, en, in, un,
am, em, im, um; ar, er, ir, ur.

Apie balsių ištarimą.

Lietuvių kalbà išsiskaidė į tarmès ir patarmes,
labiáusei deltō-kàd tàs pačiàs balsès vieni lietu-
vei ištaria vienaip, kiti kitaip. Todėl ir reikia ži-
nóti didžiùsius ištarimo atskyrius.

1. Iš vientinųjų grynųjų balsių a visi vienaip
ištaria: kaip lotyniška a: vãkà, daržas ir k.,

atskýrus Augštaĩčius aplink Anykščius, kurie a
viduryjè žõdžių ìštaria kaĩp vidurinį balsį taĩp
ă ir ŏ jéi a túri añt savę̃s priegaidą (accentum)
ir partàt pavir̃sta į balsį vidurinio ilgùmo, kaĩp
antaĩ: ăvį, ăkį, ărklį, kur kiti sako ãvį, ãkį, ãrklį.
Trumpõsios balsės e vietoje daugýbe Lietùvių var-
tója tókią a, kurs nórint ir yrà grýnas a, vie-
nóg prasìdeda nuõ nar̃avimo reikalingo balsei e
ìštar̃ti ir dėl tõ suptókština ẽsančią jį pir̃m sa-
vę̃s sántarą kaĩp antaĩ: katurì (keturì), kapù
(kepù) gáras (geras) ir k. Sautėtekinių Žemaĩčių
tarmejè yrà šìs įstãtymas: e pavir̃sta į a, po
g, k, i, jéi pirmà tolesniaje (sántara) są́jama
netùr angštõs balsės: i, e, ė, ie, ir pùsbalses j; to-
dėl jiẽ sãko: karpù, karpam, bèt kerpì, ganù,
gãnam, bèt genì; jáknas, bèt jeknìkes. –
Trum̃posios i ir u pas Augštaĩčių yrà angštos,
pàs Žemaĩčių ãtviras, maždaũg į ẽ ir ŏ pãna-

šios, kaip antai: kiti, visi, dū, sukti.

2) Ilgosios balsės y ir ū visosę tarmesę užlaiko tókį pàt balsį kaip lotýniškos balsės ī ir ū, pav: sūris, pūras.

Balsį o daugýbė Augštaičių ištaria kaip grýną ilgą ō, Sautėtekinei vieni ištaria kaip ā, kiti kaip vidurinę balsį tarp a ir o, tai yrà kaip å; visi Žemaičei į tōs balsės viētą dēda dvibalsį uo atskýrus Klaipėdiškius, kurië jā ištaria kaip å, todėl žōdžei su balsį o, kaip antai: brólis šeip mainos paī tarmės: bralis, brůtis, brólis, bruolis.

Balsį ė Žemaičei ištaria kaip dvibalsį ie, daugýbė Augštaičių kaip grýną añgštą ē, priēš kurį l suplókština; bėt apliñk Kaūną ir toliaūs į rýtus ė yrà ertēsnis, todēl ir l priēš jį nebeplókštinas; añt gālo kuriůsę nekuriůsę žodžiůsę apliñk Kùpiškį ė pavirsta į ātvirą ā; pav: pelė Žem. pelë, Augšt. satėlyd. pelē, satedk. pelē, Kupišk. pelá.

6) Dvìbalsių ištarimas dár jûjaus įvairija. Iš tikrųjų tiktai au, ui, ir ie mážnei visi vienaip ištaria, nės užlaĩko abìdvi dalì, iš dvìbalse yrà sudėta; pávyzdžei: áugas, laũkas, gùiti, žem. kui-sis (culex) tkuĩsti (siųsti) sviẽtas, griekas. Bèt ir iš tų dvìbalsių Augštaĩčei apiẽ Ragaĩnę (Prúsų pùsyje) au pàrdirba į a, sakýdami: ãst (àusti) ágt (augti) ir tt. Dvìbalses ai ir ei Žemaĩčei visutankiáusei pàrdirba į ìlgas balsès a ir e, tůtárpu kàd bė mãžo kō visì Augštaĩčei áiškei ištaria abìdvi tų dvìbalsių dalį; kaĩp antaĩ žodžius vaĩkas, vaikaĩ, táistyti, peĩlis, veĩkas ir k.

Jaũ žinome, jóg dvìbalses ie ir ů, Augštaĩčei visì bė mãžo-kō vienaip ištaria, kaip ie ir uo, [illegible] Žemaĩčei kaĩp ei, ou, [illegible] kaĩp y ir ū; todė̃l tókius žodžius kaĩp antaĩ: pie-mũ, dienà, důna, vienì ištaria: piemuõ, dienà, duona, kitì peimou, deinà, douna, dár kitì pymũ dynà k. tt.

Iš nedikvūjų dvibalsių, atskýrus am, an, em, en, kuriás vakariečei Augštaičei ìštaria grynaĩ kaĩp rãšome, Rytiečei párdirba į um, un, im, in, Žemaĩčei ĩ ąm, ąn, ęm, ęn, visàs kitàs bė mažo-ni vienaip ìštaria visì Lietùvei.

4) Nós-burninės ą, ę, į, ų, tiktaĩ saulėtydinei Augštaĩčei, gyvẽnantieje netõl Žemaĩčių krãšto, ir saleėtekinei Žemaĩčei ìštaria kaĩp tikràs nós-burnines balsès: an, en, in, un; kitì ĩ jų viẽtą dė-da burnines balsès; teĩp Augšt. apiẽ Kaũną ìšta-ria jàs kaĩp grynàs ìlgas balsès: a, e, y, u; Ry-tiẽčei kaĩp ū, y, ir ą, ę, ir ų, į, saulėtydinei Že-maĩčei ą, ę kaĩp on, ei; į, ų kaĩp y, u. Todė̃l tó-kius žodžiùs kaĩp antaĩ: kąsti, apkąsti, gįsla, apskųsti vienì ìštaria, kánsti, apkeñsti, giñsla apskúnsti, kitì kãsti, apkẽsti, gýsla, apskústi, kitì kūst, apkȳst, gýsla, apskúst, dár kitì kon-sti, apkeĩsti, gýsla, apsknústi. Reĩkia miněti,

jų žodžių galę ir tosę tarmesę, kuriós užlaiko nósburnines balsès, jei žodžio galūnė yrà bė prie-gaidos, tàd nósburnines pavir̃sta į grynas balsès, kaip antai: trįs ištaria triũs (nom. plur. tres) bėt ãvįs (nom. plur. oves) vieni ištaria ãvys kiti ãvis nė̃ks nesãko ãvius.

Balsių laĩkilgis (quantitus)

Pàrkratinėjant balsių bū̃dą ir esýbę reĩkia įsi-veizdėti į jų laĩkilgį, priégaidą ir vartójimą padarýtūsę žõdžiusę.

Laĩkilgiu vadiname kar̃tais ìlgesnį, kar̃tais trumpė̃snį laĩko trūkį reikalinga balsei ištar̃ti. Trejópas yrà balsių laĩkilgis: 1, trumpas 2) ìlgas, 3) vidutinis; todė̃l ir balsės viẽnos yrà trum̃pos, kitos ìlgos, trẽčios vidutinės.

1, Trumpomis balsemis vadiname tókias, kurióms ištar̃ti tereĩkia visutrumpiáusio trū̃kio, aiškiaũs sãkant, kuriás ištariame vienamį akiẽs mirksnyje;

tókios yrà ă, ĭ, ĭ, ŭ žõdžių galę, kaip antai: tà, anà, šè, čè, šì, patì, dù nešù; žõdžių viduryjè tõs pãčios balsės yrà trumpos, jéi ištariame jàs bè priegaidos, kaip antai: tokiůsę žõdsiusę: platì, mažà, kèti, žẽmi, vištà, kità, tùrėti, dũbòs; bèt kartais ir sù priegaidą ištariant yrà jõs trumpos, teip daugýbe Augšt. tãko: senàsis, mažàsis, platùsis ir k.

2) Ilgomis balsemis vadiname tókias kurioms ištarti reikia dù kartù ilgẽsnio trũkio, nekaip ištariant trumpóses balsès; teip ištariant au žõdžių aũšti (lucescere) arbà áušti (frigescere) reikia tiek pàt laiko, kiek dviem trumpóm balsem ă ir ŭ; ištariant y žõdžio gýrei (laudasti) arbà u žõdžio sùris, reikia sugaišti, kaip ištariant dù trumpu ĕ arbà ŭ. Ilgos balses yrà: a) visos dvibalsės tikrosios ir netikrosios (ai, ei, ui, ie, ir tt. al, em, in, ur, ir k) b) vienbalsės o, e, y, u ir k.;

c) nósiurnines ą, ę, į, ų žõdžių viduryjè, kaip antaĩ: ząsà, apkįsti, mįslẽ, ųžšis; bèt žõdžių galè jõs yrà kar̃tais ìlgos, kaip antaĩ; tokiuosę žõdžiuosę: tą̃, šį̃, tų̃, mažų̃ kar̃tais trum̃pos, kaip šiokiuosę: sù tą̀, mãžą šãką, labiáusei ištariant bè priegaidos, kaip antaĩ: srãką, šùnį̊.

3) Vidutinemsis balsėmis vadìname tókias, kuriõms ištar̃ti reĩkia pusañtro kar̃to, nekaip ìštariant trum̃pą balsą: teĩp maž-daũg ìštaria visi Lietù-vei a ir e žõdžiuosę kãsame, nẽšame, teĩp pàt ir trum̃posios i ir u, turėdamas priegaidą yrà par̃ rãgo jùdumą ilgẽsnes už trum̃pas i ir u, ištariamos bè priegaidos, kaip antaĩ: visos, pùsė.
Bèt daũg yrà vidurinių̃jų balsių̃ po tarmės. Teĩp saulėlydinei Žemaĩčei (aplink Darbėnus) vi-sas trumpóses balsès sù priegaidą prãtęsia, jèi priegaida añt jų̃ búvo nuõ senų̃ senóvės ìšteĩp ãtskiria tàs balsès nuõ kitų, kuriõs nesenei įgi-

priégaidą, kaip antai: vištą (gallinam) ištariame vidutinę balsę i bèt vištà (gallina) sù trumpą. Saulėtekinei Augštaičei (aplink Anykščius pàrdirbo visàs ilgóses balsès vidurinio ilgùmo, jéi jõs stóvi priẽš priégaidą arbà žõdžių galę; teip žõdžei: vežỹs, akniũ tùri teñ vidutines balses y, u nórs kitos tarmes tókias balsès ištavia teip ilgai, kaip ir žõdžių vidurỹje.

Balsių priégaida (accentus)

Priégaidą vadìname angštėsnį ir stiprėsnį ištarìmą vienõs balsės ùž kitàs tõ patiés žõdžio, kaip antai: pirmàsis a žõdžio „mãžas" yrà angštėsnis ir stiprėsnis ùž antrąjį a. – Nórint suprãsti balso añgštį ir stiprùmą arbà tvirtùmą reìkia įsiklausýti į įvairiùs balsùs, kuriùs gãli išdùdi vienà griežỹnės stygà; jùjaus ją įtempę gáuname augštėsnį balsą; vienaip įtemptą smarkiaũs ir stipriaũs brùzgindami, gáuname stiprėsnį ir

toliaũs girdžiamą balsą; augštesnis balsas gēma, stygai dārant dūtojo laiko valandoji daugiaũs drebejimų. Teĩp pàt ir balso stygàs gerklės margą gātime, kaip mūms reĩkia, ištempti ir atleisti, smarkiaũs sujùdinti ir lengviaũs; pagal tõ ir mūsų žodžių balses vienos yrà augštesnes ir stiprēsnės, kitos žemēsnes ir silpnēsnes.

Apie trumpóses balsės nėsant kõ sakýti, reĩkia geraĩ parmanyti ilgųjų priegaidą. Visų ilgųjų balsių ir vientisųjų ir dvibalsių be jokio ãtskyrio, priegaida yrà dvejópa: kar̃tais tvirtaprãdė, kar̃tais tvirtagãlė. Jėi balso aũgštis ir stiprùmas krin̄ta añt pirmõsios dalies ilgõs balsės, teip jóg antrójo dalis yrà ištariamà daũg žemesniù ir silpnesniù balsù, tàd priegaidą vadinãme tvirtapradę, bèt jėi ištariame žemesniù ir silpnesniù balsù pirmąją dãlę ilgõs balsės, balso aũgštį ir stiprùmą dėdame añt

antrõsios dàliẽs, tàd priẽgaidą vadiname tvir-tagalę. Teip dvejópai gãlime ištarti au žõdžio áušti: a) sù priẽgaidą tvirtápradę áušti (friges-cere), smarkiaus ištãrdami a nekaip u ir b) sù tvirtagalę aũšti (lucescere) stipriaũs ištardami u nekaĩp a.

Priẽgaidos ženklai.

Kuršaĩtis vartója trìs priẽgaidos ženklus: a) smai-lìnį į dẽšinąją pùsę palinkusį (´) b) riestìnį (~) ir c) smailìnį į kaĩriąją pùsę palinkusį (`).
Dẽšinasis smailìnis ródo tvirtaprãdę priẽgaidą: súdyti (sale conspergere), riestìnis - tvirtagãlę: sũdyti (judicare); kaĩriasis smailìnis - trumpų́jų balsių priẽgaidą: akìs, pùsė, nešù. Añt dvibalsių pirmõ-sios daliẽs dẽdame dẽšinąjį smailìnį: áušti, mérkti (akìs) añt antrõsios riestìnį: aũšti, mer̃-kti (linùs), kaltos, vil̃kti. Teip gãlime ir rašýda-mi atskìrti žodžius, kuriuõs ãtskiria gyvà

kalbà; pãvyždžei: pùsime (tumescemus) pūsime (putrescemus) pūsime (flabimus)

Priėgaidos įstãtymai

1, Visòs ilgosios balsės tõ patiẽs žodžio, stovėdamos priẽš priėgaidą yrà tvirtagãles, kaip antaĩ ė, au žõdžių tėvaĩ, laužaĩ, nors turėdamas priėgaidą tõs pãčios balsės yrà tvirtaprãdės: tévas, láužas, áuklė (infantis custos sella) ãtskiriame nũ žõdžio aũklė (tibiale), bèt priėgaidai parsikelus añt kitõs są̃jamos žõdžio auklėlė (parva infantis custos) nebegãlime atskìrti nũ tókio pàt žõdžio auklėlė (parvum tibiale) delto-kád priẽš priėgaidą visos balsės lýgei yrà tvirtagãlės.

2, Visos balsės stovėdamos põ priėgaidos viŕsta į tvirtaprãdės, kaip antaĩ tvirtagãle dvibalsė žõdžiu vaĩkas, laũkas yrà tvirtaprãdė, atitráukus į kalniaũs jų̃ priėgaidą sudėtiniũsę žõdžiųs: pùs-vaikis, vasarò-laukis, teip pàt žõdžio

vis-kas gimtinio liñksnio tūri tvirtagãlę kõ, jį ìštariame kaip dù žodžiù viso-kõ (sulyg. lotyn. alterius, utrius) bèt tvirtaprãdę kõ ìštariant kaip víeną žõdį visko (sulyg. lotyn. alterutrius) dėltõ kàd jãu stõvi põ priėgaidą.

3) Jéi priėgaida ìš tikrõs sãvo viẽtos pársikelia toliaũs añt žõdžio gãlo liñkau, tàd ji yrà visadõs tvirtaprãdė, kaip antaĩ didė, sáulė, sukibę į víeną (žõdį) sù kitaĩs gauna párkeltą añt žõdžio gãlo liñkau tvirtaprãdę priėgaidą didė-ji, saulė-kaitis, saulė-grąža, saulė-lydis.

4. Jéi priėgaidą ìš tikrõs sãvo viẽtos pársikelia añt žõdžio pradžiõs liñkau tàd ji visadõs yrà tvirtagãlė, kaip antaĩ žõdžei: mergomìs, šakomìs ir k. labaĩ dãnkei paviřsta į mergoms, šakoms, kuriũs netéip ìštariame, kaip dūtinį liñkinį dvį pačių žõdžių mergóms, šakóms.

Saulėlydinei Žemaičei neãpkenčia priėgaidõs

žodžių gale: aplink Darbėnus ir kitur nėra tokių žodžių kaip antai: žmona, galva, kuriuos jie ištaria, atitraukdami priegaidą ant pradžios liñkan ir pardirbdami ją į tvirtagalę: žmõna, galva, bet apskritinių liñksnių ištaria ir jie su senoviška tvirtaprade: žmóna, gálvą. Visų lietuvių kalboje nemaž yra tokių žodžių, kurių priegaidą atsitraukia nu galo ant pradžios liñkan, kaip antai. aũgštis senoviškai augštys (sulyg. augštyn) jūdūti senoviškai jūdūti (sulyg. žaliūti) ir k. pagal to ketvirtojo įstatymo visur čia yra tvirtagalė priegaida, nėris žodžei, iš kurių jie gime turi tvirtaprade jūdas ir k.

5, Jei tvirtaprades balsės nesenei pakliuvo į žodžio gala, tad jos užlaiko savą priegaidą kaip antai žemaitiškuosių žodžiuose: jó, vagó, važiū, velė, šienáu, vietoje pilnų žodžių jója, vagója, važiūja, veléja, šienáuja ir k. Bet jei tvirtapradė balsė

jaũ nũ senų senóves yrà žõdžio galę, tad jì pa-
virsta į tvirtagãlę. Todė́l Augštaičių trečióji per-
sóna búsenčiojo laĩko tùri tvirtagãlę priẽgaida:
rašỹs, važiũs, dẽs, dũs, jõs ir k. nors kitos persó-
nos tõ patiẽs laĩko tùri tvirtaprãdę: rašýsiu,
žiũsiu, dė́siu, dũsiu, jósiu — įsistebėtinas dáiktas,
jóg pirmìnei veiksmãžodžei (verba primitiva) su
balsėmis y ir u toje pačioje vietoje sutrumpi-
na sãvo balsę, kaip antaĩ: gýti, lýti, búti, púti
ir k.; trečióji persóna búsenčiojo laĩko yrà šiokia:
gìs, lìs, bùs, pùs (aptiñk Viẽšvytį unãpus Nẽmuno
ùpes músų krãštę aptiñk Veliuõnę ir k.)
Tą̃ įstãtymą kìtą kar̃tą užlaikydavo visì lie-
tùvei, nės: a) iš senóviškų žodžių gỹs šỹs, gaidỹs,
veršỹs, visur atsirãdo gìs, šìs, gaidỹs, veršỹs, kaip
iš gỹs, rašỹs — gìs rašỹs; b) iš žõdžio tárpas pa-
darýtas priežõdėlis taĩp, tep, visur tùri tvirta-
gãlę priẽgaidą, teĩp pàs ir pirm̃ iš žõdžio pirmas

c) visi prieždelei sudėtynůsę žődžiųsę pàs visų Lietùvių tankiáusei užlaĩko sãvo senóvišką tvirtaprãdę priėgaidą, bėt atskiraĩ vartójami yrà tvirtagãles: ànt-akei, bėt añt-kálno; nů-ma (= (nů-ima) bėt nů̃-stógo; prie-ange, prie-angos. Tůs ir̃ kitùs atsitikimùs išáiškyna įstãtymas, kurs nereikaláuja kàd tvirtaprãdės balsės žődžių galę virstu į tvirtagãlės: tàrpas, nůma ir̃ k. užlaĩko savõ senóvišką priėgaidą, deltõ kàd jų̃ balsės stovi žődžių viduryjè, bėt tar̃p, nů̃ kálno ir̃ k. tùri tvirtaprãdę priėgaidą, todėl kàd jų̃ balsės jaũ seneĩ atsirãdo žődžių galę.
Bėt žmonėms nepaskabiù, kàd tàs pàts žődis vienoje viėtoje viėnaip išvéiždžia, kitoje kitaip, todėl jėi tar̃snių įstãtymai nelýgei pármaino tą pãtį žődį žmónes võl išlýgino: įstãtymas reikaláuja, kàd šeip lankstýdunimie žődžiùs, gýsiu, gýsi, gìs; rašýsiu rašýsi, rašỹs, bėt žemaĩčių tar̃mes

visur išlýgino tą̃ įstãtymo pãdarą ir̃ sãko: gýs, rašýs ir̃ k. pritáikinę, tũs žodžiùs prie kitų̃ persónų tõ patiẽs búsenčiojo laĩko; įstãtymas reikaláuja, kàd sakýtumime: rašáu, rašái, deltõ kàd au ir̃ ai čè yrà žõdžių galę̃ bèt rašáu-s(i), rašai-s(i) – deltõ kàd čè dvibalsės yrà žõdžio viduryjè, arbà paklùvo į̃ gãlą tiktaĩ nesenei, atmẽtis galúnę įvardẽs si (sulyg: at-si-gerti ir̃ k.) bèt nepakalù, kàd tàs pàt žõdis kar̃tais yrà rašaũ, kar̃tais rašáusi, todė̃l Lietùvei ir̃ išlýgino tókius žodžiùs kaip rašàus prie tokių̃ kaip rašaũ ir̃ įgãvo rašaũs. Žemaĩčei añtraip prie rašáus pritáikino rašaũ ir̃ įgìjo rašáu. Tũ žõdžių draũginimo kelìù suskýdo Lietùvių tar̃mes. Žemaĩčei sãko: rašáu, rašáus, rašái, rašáis. Augštaĩčei añtraip sãko: rašaũ, rašaũs, rašaĩ, rašaĩs.

Balsių laipsniãvimas (gradatio)

Žõdžių kilmė-mokslis išródo, jóg iš viẽnõs šaknė

gẽma labaĩ daũg žõdžių. Bèt nevisì tõs pačiõs giminẽs žõdžei turštaĩko šaknẽs balsį: kŭtankiáusiu balsis tų giminaĩčių įvairúja, kaĩp antaĩ iš šaknies neš (graik. ε-νεκ, slav: nes) gẽma nešù, nẽš-dinu, nešio-ju, lauk-nešà, pẽt-neš-os, nẽšei, nẽščei, neš-čià (sulyg. forda = gravida, sufra) nẽšinus, našùs, panašùs į ką (similis alicui) naštà, pranašùs (pranẽšti kám ką = aliquem de aliqua recertiorem facere) są̃našos, panašė́ti; iš šaknies šviet (inden. įvėt - slav. svit) jis šviẽte, šviečiù (*šviet-ju) švisà (*švit-sa kaĩp iš šaknies tem - témpti, tamsà), šviesùs (*šviessùs, kaĩp iš šaknies bij - bijóti, baisùs) šviñta, pra-švìto, šveičiù (švietju) švaistaũ (*švaistau) iš šaknies lauž (inden: ruj) láužiu, láužinu, laužau, láužydimo, lū́žtu (*lužsta) palū́žo, lū́žtis (= láužas)

Kaĩp tosį žõdžių šaknysį balsis nitá kitą pãkičia: neš, - nẽš - naš - nyš - šviet - švit - šveit - švait,

lauž-luž taip ir kitų šaknių balsės neužlaiko sávo išvaizdos, bet vienůsę žodžiůsę yrà vienos, kitůsę kitos. Tą balsių pártimainimą žodžių kilmėjė vadìname laipsniãvimu, pasidãrę veiksm žodį laipsniůti iš dáiktovardžio laipsnis (gradus) kaip turime iš žodžių sieksnis, žingsnis padarýtas veiksmãžodis sieksniůti, žingsniůti.

Gerai įsiveizdėję išvestus iš vienõs ir tõs pačiõs šaknies žodžius atrañdame balsių laipsniãvimo įstãtymus:

1) Jei keksaĩ žõdis tùri balsę ă sãvo šaknyjè kiti jõ giminaĩčei gãli turėti e, ė, i, y, o, ŭ, ů, ū, bèt neturės nei ie nei au.

2) Jei párveizdėję nėkią nõris žõdžių giminę atrañdame beñt víeną sù dvibalsę ie, tàd kiti giminaĩčei turės i, ei, ai, ui, bèt neturės balsių ă, ė, o, e, ů, ŭ ū, au;

3) Jei kéks žõdis sãvo šaknyjè tùri dvibalsę au

šàd jõ giminaĩčei tegãli turéti ŭ, ū, ů.
Tedė̃l žõdžių kilmėjè balsė̃s maĩnos neaklaĩ bèt pagal įstãtymų apiẽ balsių aĩlàs.
Trỹs yrà giminaĩčių aĩlos: ã-ailė, iẽ-aile, ir aũ-aile
1, ã-ailė̃s balsė̃s: i, y, e, ė, a, o, ů, ŭ, ū.
2, iẽ-ailes balsė̃s: i, y, ie, ei, ai, ui,
3) aũ-ailė̃s balsė̃s: ŭ, ū, au, ů.
Ã-ailes pãvyzdis: rimstu, nu-rim-o, ry-moũ, rem-iù, rem-iáu, ram-ùs, ram-inù, ramdau, ram̃-tis, ram-staũ, ram-ẽntas, romùs (mitis, placidus), rom-y-ti, rum-tas (gravitate morum conspicuus), rúm-ai (palatium dė̃l prasmė̃s sulygink rus. paкq-i sù po-ci-t iš po-ki-ti, č = v, z)
Jẽ-ailes pavéikslai. likti, lỹk-y-ti, liekù (žem. liektù) liẽkas, laik-ý-ti; ap-kintù, ap-kin-taũ, kìtas kei-čiu, keitalióju; aprýštu (= *ap-ryš-stu), ap-ryšo, rai-šas, riuišis; piešiù, piešos, piešinas (kitur sãko pui-šynas), paišaũ (kitur sãko: puišaũ), žem. skuisti

(furere) = lato: skaist.

Aũ-ailės pãvyzdžei: du-m-ba, dù-bo, iš-du-ba (Kauniškių dů̀bà) doubà, dubà; ištùkęs, taukaĩ, kráuti, kruvà, krauna, pa-kraũ-ti, krũ-snis, krutis, krutine; gra-žiu, gužinė, gruzdis, gerų̃-štis.

Priėrašas 1, Nedaug terà tokių šaknių, kuriõs teip apščei laipsniů̃tu sãvo balsę, kaĩp šaknis rem, žodžių rem-iu, ramùs ir k. Bèt kůtankiáusei iš visõs ailõs tegãlime atrãsti dù trìs są́narius. Todė̃l naudingas dáiktas labiáusei ã-ailę išskaidyti į kẽturius pãailės pagal pirminių veiksmã žodžių balsių:

1, pã-ailė e: nẽšti, naštà; vèsti, vadžióti, vadõvas, beřti, birti, barstýti ir k.

2, pã-ailė ė: slė́gti, sló-gos (gramdos) slů́-gas, slůgů-ti; ė́diu, ů́das, sė́džiu sõstas (=*sod-tas), sodà, sõdžius = káima, pa-sõs-tė, sod-inu (žem. svadinù) sů́-las (=* sůdlas) sůdžios (kitur sãko sůdės, dár ki-

ter šūdįs) klė-tis (kaun. kletis) klóti, klėjimas, klū-nas.
3) pā-ailė o: kipti (mėdų), kapt! kūpa; dróžti, drū-žė;
stóti, stótis, stūmū, bogítas, būžmas, būri, būžulas,
skródžiu, skrū-stai (=*skrūd-tai); kósėti, kosulys,
kūsas.
4) pā-ailė ū: jūsti, jūsta, dūti, pūlti, pūliau, gūlis
(žem. kinis) gulėti (graik. phōleós, phol-ē-ō) ūdžiu,
ūstinėju, ūsles (=*ūdslės sulyg. mįslį) ūstas (*ūdstau)
__Priėrašas 2__ Apiė párėigą iš viėnos balsių ailos į
kitą. Sulýginę žodį: pa-vyž-ė-ti sù teîp pàt pada-
rýtu pa-lyd-ė-ti už kartą negālime kinśti iš ko-
kiōs ailōs yrà vyž iš lyd-tiktai artimieji gimi-
naičei pirmojo žodžio: vežù, važióju, važkija an-
trojo: léidžiu, láidau, áiškei mùms prarėdo, jóg
vyž žodžio pavyzėti yrà iš ā-ailės tūtárpu kàd
panaši į jį iaknis lyd-žodžio palydėti yrà iš iē-
ailės imtà. Bėt pagal žmogaūs prōto įstātymų, dsi
aili sumįšta, jái vienoje atsirañda kėletas tokių

pàt sąnariu, kaĩp ir antrąjį pávyzdžiu imkime laĩkstymą žõdžių tėvas ir sūnus: pirmojo daũgskaitlis yrà šióks: tėvaĩ, tėvų̃, tėváms, tėvus, tėvaĩs, tėvuosè; antrojo lì mãžo kõ tokiaĩ pàt: sūnūs, sūnų̃, sunums, sūnus, sunumis sunuosè; tėvų̃, tėvus tėvuosè teip-pàt išvéizdžia kaĩp ir sunų̃, sūnus, sunuosè. todėl daugýbė lietuviškų tarmių ir likusiuosius antrõsios ailẽs pérdirba pagal pirmõsios paveikslo atsãkančiųjų liñksnių: tėvaĩ, tėváms, tėvaĩs. Tókių ailų̃ sumišimą vadiname žõdžių draũginimu (associati formarum gramaticarum). Taĩgi dabar nesuñku suprãsti, jóg ẽsant daũg tokių̃ žõdžių, kaĩp antaĩ: pavyzėti, pakylėti, kuriẽ turėdami tókią pàt išvaizdą paklaũso priẽ įvairių̃ laipsniãvimo ailų̃, zmónes draũginimo keliù gãli párvesti žõdžių šaknis iš vienõs ailõs į kitą. Teip sulýgink terp savęs giminaĩčius žõdžius: bredù, bridaũ, brỹdis (žim. brydė) daibride,

purvõ-brudis, brastà (brastvà, bradtva) atrañdame beñdrą jų̃ šãknį bred iš ã-ailes bėt žodžems bridaũ, brỹdis atsako iš ẽ-ailės likaũ, lỹkis, kurių̃ giminaĩtis yrà laikaũ; todė̃l draũginimo keliù iř gime žõdis braidaũ, nė-máž nepritiñngs prie žõdžių bredù, brastà. Tõ naũjai padarýto žõdžio nėra kitosę kalbosę iř Lãtvei, artimieji lietùvių brólei sãko brãdāt nè braidāt. – Netiktaĩ žõdžių draũgimas bėt dàr iř priégaida kaĩtais pardauginą žõdžio šãknį iš vienõs balsių ailõs į̃ kitą. Teĩp Žemaičių tarmėjè stabý-kaulis, kastinis sviestas lãp-i-nù iř k. yrà sutrùkinti žõdžei iš senóviškų: staibýkaulis, kaistinis, laipinù; teĩp pàt iř kauniškeĩ sãko ãmè kuř kitì sãko ai-mè (apliñk Prienus ánapus Nẽmuno ùpės) arbà ei-me (aplink Tilžę). Minėtinas sutrumpinimas dvìbalsės uo = ů (pàs Lietùvių Augštaĩčių) = o (pàs Žemaĩčių) į̃ oă, sesũ viřsta į̃ sesvà arbà sesuvá, vandũ į̃ vandva arbà vanduvà (apliñk

Palavenį) dūbē į dvabē, dūnīle į dvanēle (ap-liñk Jasniùs, Vilniaus valdýboje) sodiniù į svadinù (Žemaičių tarmėjè).

Atskýrus tų kẽletą išimtinių visur yrà užlaikomi augščiaũs išguldýtieje balsių laipsniãvimų įstãtymai, kurių nesuprãtus ir žõdžių kilmė bùs nesuprantama.

Sántaros (consonantes)

Sántaromis vadiname tokius tarsniùs kuriũs ištariant atliepturę pasidãro trañksmas arbà bryzginimas. Todėl ir yrà dù sántarų skyriù: sprogintines (explosivae) ir trintines (fricativae).

Sprogintinems sántaroms ištarti reikia atliepturą visaĩ sutáupti arbà uždarýti, trintinems tiktaĩ priàrtinti víeną burnõs dãlį priẽ kitõs; todėl ištariant sprogintines dvasia puldama laukan, smarkei ãtmeta sutauptės burnõs dalės ir teip padãro traũksmą; bèt ištariant trintines ji eina pař aug-

štumą arba šnabždesį.
Traňksmas ir bryzginimas kařtais yrà be balso, kařtais su balsù. Todė̃l sántaras tolė̃snei išskirstome į bebalses ir balsingas. Ištariant pirmósias dvasià eĩna pàr ãtvirą gerklė̃s mãzgą ir nejùdindama atitólintų balso stygų̃ nepadãro jokio balso; bèt ištariant balsingosias dvasià eĩna pàr suglaustas balso stygàs ir padãro balsą, teip ištariant t, s raňdas traňksmas ir šnabždesỹs bè jokio balso; bèt ištariant d, z ir traňksmas ir šnabždesỹs yra su balsù.
Traňksmas ir šnabždesỹs atsiraňda nè vienojè burnõs vietoje, kařtais gérklesę (ištariant g, k), kařtais kietoje gómurio vietoje (k, g, kj, gj) kařtais priedantyje (t, d, s, z) kařtais lùpų tařpę (p, b, v). Todė̃l sántaras dàr toliaũs skaidome į gerklinès, gomurinès, dantinès ir lupinès. Jei sántara stóvi draugè su angštą balę (i, y, ie, e, ei, ė ir pusbalsę j) tàd visupirmù teip

sustãtome burnõs vidaũs dalis, kaip reĩkia tai balsei iš-
taĩti ir paskuĩ tedãrome reikalingą trauksmą arba brūžgi-
nimą. Todėl sántaras añt galũ gãlo datiname į ertas
arbà nesuplókštintas arbà minkštas.

Eĩtąjį ištarimą pusbalses l, rašýdami ãtskyriame
nů aũgštojo l, kitũ sántarų skýriaus nedãrame.

Sántarų sąstata.

	Sprogintines		trintines	
	bebalsės	balsingos	bebalsės	balsingos
gerklin. ert	k	g	"	"
gerkl. augšt.	k'	g'	"	"
šepus gomurio ertusios	"	"	sz	ž
—"— —"— angštusios	"	"	sz'	ž'
dantines ertusios	t	d	s	z, n, r, l
dantines angštusios	t'	d'	s'	z', n', r', l'
lupines ertines	p	b	"	m, v
—"— —"— angšt	p'	b'	"	m', v'

Sántarų įstãtymai

1. Balsingosios sántaros tegãli stovėti draugè su balsingomis, bebalsės su bebalsėmis, tãtárpu, kàd su balsėmis ir pusbalsėmis sutiñka visos sántaros.

Pàvyždžei: iš-čiti, iš-lipti, iš-rišti, iš-mēgzti, iš-kāsti, iš-tęsti, išpēšti, bet iž-berti, iž-gerti, iž-dilti kuriůs rãšome pagal žõdžių kilmẽs: iš-berti, iš-gérti, iš-dilti, - dirbsiu, dirbsiu (ištar. dirpsiu) dirbti (ištar. dirpti) slégiu, slégsiu (ištar. sléksiu) slégti (ištar. slékti) gręžiu, gręžti (ištar. gręšti) gręžtas (ištar. gręštas)

2) Susilìkus sántaroms, kuriàs ìštariame toje pačioje burnõs vietoje, bèt nè-lýgei atsirañda lýgios sántaros, iš kurių̃ visadõs vienà išnỹksta: sùk-k, sùk-kime, võg-k, võg-kime; slég-k, slég-kime ir k. paviršta į võk-k, võk-kime, slék-k, slék-kime ir añt gãlo į võk, võkime, slék, slékime; teip pàt žvãkgalis paviršta į žvãggalis: žvãgalis šim-margas į šimargas; kiršštaũne į kerštaũne, visur čė reĩkia rašýti pagal žõdžių kilmémokslio: slég-kime, žvãk-galis, šimmargis ir tt.

a) t+t ir d+t důda st; d+d ir t+d důda zd; mett-ti, ved+ti = mēsti, vēsti; metdamas, ved-damas =

meždamas vėzdamas. b) t+l ir d+l dūda vieną l: *sėdtlas (šaknis sed) = sūlas, *brotlis (iš brotris sulyginę brater-ėlis, brotėrautėes ir lot frater) = brōlis d) t+s ir d+s dūda vieną s *metsiu, vedsiu = mėsiu, vėsiu.

Priėrašas 1. Tų įstatymų 3, a-d pādarus ir rašydami užlaikome. Bėt reikia minėti, jóg kaip tiē, teip ir daugýbė kitų įstātymų sāvo darbą tedāro vientisujų žodžių viduryjė, tū tárpu kád sudėtiniůsę žodžiůsę tereikia užlaikýti pirmųjį ir antrąjį įstātymą: todėl iš ted-tėkas, at-drėkis, at-kėlti, at-doti, at-lei-sti ir k. nėgema *testekas, *asdrėkis, *askelti, *asdoti, *atleisti, bėt tetėkas, adrėkis ir tt. kuriůs kitnė mokslìškai rašome tedtėkas, ãddrėkis.

Priėrašas 2. Šleikeris sāko, bùk ir t+l, d+l virsta į sl ir d+m į sm, sámprotandamas, jóg kristas, pustė, giesmė ir kiti tokiē žodžei gime iš *kritlas, putlė, gied-mė. Bėt mės tùrime neabejótiną priė

sagą (suffixum) sla, sma, sme, tokiůsę žodžiůsę kaĩp antaĩ mókslas, tik-slas, paveikslas, džiaug-smas, ůksmẽ, todėl primintiji žodžei kito iš *krit-slas, put-sle, gird-smẽ pagal 3 d. įstatymo.

4) Szvargždžiůjų santarų: s, z, sz, ž įstatymai: a) žodžių viduryjè s+s=s, sz+s=sz, ž+s=sz: pavyzdžei kasiu bus laĩkas kásių iš kas-siu, knisiu bus laĩkas kni-siu iš kniszu, lýsu iš lyszu; muszu bus l. mùšiu iš *muszsiu, kemszu bus l. kimšiu iš *kimsz-siu, plyszlù iš plysz-stu, vežu bus l. vèšiu iš vež-siu, lúsztu iš luž-stu, įsigùštu, meszlaĩ iš mež-slaĩ (prie-saga sla, kaĩp žodyjè mok-slas) šaknìs mež: mėžiu (stercus ex stabulo vehere) ir tt. b) Sudėtiniůsę žodžiůsę s+s=s, sz+s=s; ž+s=s; pavéikslai pùs-salė (paenin-sula) iš-sémpti, užstáti ištariame pùsale, isémpti, ustóti, bèt kilmė mokslìškaĩ rãšeme.

c) Priẽš balsès turime sk, szk, zg bèt priẽš sán-taras ks, ksz, gz pav: nudrisk-aũ, nu-driks-ti,

dreskiu, drėksti; mezgù, mãzgas, bèt mẽgzdamas, mẽgzti; rezgiu, rẽgztis. Teip pàt dù žodžiu pōnas ir Dìevas; sutrumpėję į pōns, Dìevs ir suėję į vieną žodį pavirto visupirmiu į Ponzdievs (bebalsė s priẽš balsingą d virsta į balsingą z) paskuĩ į žem: Pondievs (z pàršoko į añtrą pùsę sántaros d) añt gãlo į augšt: Pondzius; gimtinis liñksnis visur yrà Pōno Dìevo (žem: Pōna-Dìevą). Sántarų párkėlimas (mettathesis) ródos tás pàts žodžiuos mezgù: mẽgzdamas ir Pondz-Dìevs: Pōndzievs, bèt párkėlimo sánvalbos nė tõs pãčios, teñ párkėlimas įvỹksta priẽš sántaras, čė priẽš balsę.

5] Nós-burninio tar̃snio „n" įstãtymai:

Tar̃snis n visupalankiáusis: jis prisitáikino priẽ kiekvienõs sántaros, priẽš kókią jám reikia atsistóti: todėl jõ nariavimas priẽš gerklinės sántaras yrà gerklinis, priẽš dantinės - dantinis, priẽš lupinės - lupinis; priẽš trintinės: s, z, sz, ž, j, v, kuriomš ištariant burnõs dãlis susiártina, bèt neužsidãro

ir n įgáuna nepilną nariãvimą: liežùvis nebe-užgáuna gómurio, bèt balsė priẽ ĩ sančiùji pra-lįsta ir įgáuna mišrą balsą eĩnanti vieñkart prõ nósis ir prõ lùpas; daugybėje tarmių tà-nósburni-ne balsė pavìrsta į grýną ìlgą balsę. Pavìzdžiai: 1, sán-daras, san-takỹs 2, sán-brėškis (ištar. sàmbrėšnis) sán-burgas (ištar. såmburgas) 4, są-tūka (kẽlio) są-spyris, są-stata, sąštavas, sąžinė, są-junga (sprãgilo) są-varža (sienos) 1, šùnkelis, šunkójis 2, šun-driekos (kaun. pataisunai) 3, šunbùrnis (ištaria šumbùrnis) 4, šų-joda, pinù bus l. pįsiu; trinzù-bus l. trįsiu; renti bus l. ręsė; kandù b. l. kąsiu (iš kand-siu) žąsis (vok. gans) ąsà (lot. ansa) ąsátas (lot. ansatus) mìslė, gįsla, gýžė, rìšis, ą̃sas (tilž. vą̃sas) grįstù (iš * grinžstu) gręšiu, grąžtas, grąžyti, grą-žinti, saulėgrąžą.

Žodžių galę n užsilaiko Žemaičių tarmėje, jėi priėgaida yrà añt pàt gãlo; pavẽiz: tą, katrą.

aną, tų, anų, šunų, vyrų, tiltų, sunų (apk.) ãsį, žmóną, výrą ir tt.

6. Įstãtymai tar̃snio „j". a) Prieš „j" visos sántaros susiplókština ir maž ne visos sueĩna su jũ į víeną suplókštintą tar̃snį, kaip antai: jóms, jũs, su geroms, gerũs (iš *gerũs) dėda sudėtinus žodžius; geroms-jóms, geras-jũs (iš *gerũs-jũs) kurių s susiplókština ir sueĩna su „j" į víeną tar̃snį si arba s: gerómsios, gerũsius. Kaip ir dabar tebetùrime trijų, triunis; *avij-ų, avimis ir k., bet tà ilgėsne žodžių išvaizda: *ašij-ų (lot.: avium) *avijų (lot. avium) sutrumpėjo, išdilus balsei i atsirãdo ašjų, avjų ir ant gãlo susiplókštinimo keliu: avių, ašių.

b) Teip pàt sakýdavo: *šalijų, šalimis išdilus balsei i *iš šalijų atsirãdo šaljų ant gãlo šalių. Paprastóji rašýba į li viętą dėda víeną l: šalų; bet tàs rãšymas nemókslìškas ir prieštarauja žodžių kilmėmokslui. Reikia rašýti su Szleikeriu kilmė-

mokslininkai: šalių, liautis; pyliau, giliaũs ir tt.

ọ) Lupinčių tarmei: p, b, m, v, plėkštinas prieš j, bet

pačiai j' nesusilina į vieną tarsmį su tomis san-

tarmis; todėl Prūsų Lietuvei rašydavo ašjų, šaljų,

avjų, kurmjų, gulbjų, kumpjų Kuršaitis ir su juo

Šleikeris ir tuose atsitikimuose rašo: avių, kurmiu,

gulbiu, kumpiu, tempiau, skolbiau, ariau, šlumiau

ir tt. d) t su j ir d su j vienaip elgias prieš bal-

sės: e, ė, i, ie, kitaip prieš balsės: au, o, ū, u, ů ir

tarmesę dar kitaip prieš a, ai.

1. tj, dj prieš e, ė, i, ie pavirsta į t, d, atbukiaus

sakant j išnyksta, kaip antai iš svetjo (svyg.

vyre) gẽma: svetė iš *metjeme, *sedjeme — mẽtim,

sėdėme, iš *tuštji *tuštjiji — tušti, tuštieji, iš vertji

*vertjiesi *leidji, leidjiesi — verti, vertis, leidi,

leidies.

2. tj, dj prieš au, o, ū, ů Žemaičių tarmeje įgau-

na daug išvaizdų: aplink Darbėnus pavirsta

į suplōkštitus tarsnius t, d (rãšame ti di); ap-
liñk Varniżimus tarp t ir j įsibrauna š, dž ir j-ž.
Sauletekiniu Žemaičių tarmė ir bē mãžo kō
visas Augštaičių tarmes tarp t ir j įbraukia sz,
tarp d ir j-ž. Pav. senoviški žōdžei: *kartjoji *sal-
djoji, *kartjų *saldjų *metjau *vedjau tarmes
pavir̃to į kartioji, saldioji, kartių, saldių, metiau,
vediau, kartšioji, saldžioji, saldžjoji, kartsjų, saldžjų
metšjau, vedžjau.
Paprastoji rašyba įvede negìrtiną cz į viẽtą tsz
ir j kaip ir pó kitų sántarų párdirbo į i, todėl
ir rãšome: mačiau, vedžiau ir tt. Jzleikeris rã-
šo mačau, vedžau, jáuču, žōdžu, bèt teip nevi-
nas ausuvis nesãko: visi gãlime atskirti giñ-
čiu (obstinatorum) nū giñčių (obstinatorum), to-
dėl reikia rašyti, kaip Kuršaitis rãšo: mačiau, ve-
džiau, jáučių, žōdžių ir tt.

3. tj ir dj prieš a ir ai vienaip apkiñta visų

Žemaičių tarmesį, kitaip visų Augštaičių tarmesį: j párdirba a ir ai į e ir ei, kaip antai, kója, kójai (sulyg. pieva pievai) virsta į kóje, kóji; jei pirm j sántara, tad pagal įstatymo d, 11. j turi išnykti prieš l, todėl iš žodžių *jautjai, *médjai *jautjams, *medjams Žemaičei pasidarė jautei, mėdei, jáutems, mėdems: pirmiau sake *jautjei, *jautjems, paskui jáutei jáutems. Bet Augštaičei ir čė įtraukia tárpininkus tarsnius jáučiai, mėdžiai, jáučiams, mėdžiams, arba jáučei mėdžei, jáučems, mėdžems (ia=e).

Žodžių gālo įstātymai.

a) Senų senóveje žodžių gatę buvo ilgos ir trumpos balsės, bet tasai senóviškas laikilgis pársimainė, todėl šendieną visos Lietuviškos tarmės tánkei turi žodžių galę trumpas balses kur kitą kartą buvo ilgos. Senóviškąjį laikilgį atrandame sudėtiniuosę žodžiuosę: tie žodžei sukibo į viėną

tadą, kad jų galę tebebūvo ilgos balsės, kuriãs iki šiõs dienõs užsilaiko nesutrum̃pintos, deltõ kàd įstãtymas apiẽ sutrum̃pinimą galutinių balsių netegalejo jų prigáuti žõdžių viduryje.

1, ă sutrum̃pintos iš ā arbà o yrà pirmamę arbà vardinyje liñksnyje viénskaitlio mótriškosios gimẽs žõdžių: senà iš *seno kaip ir dabar tebesã keme sudurtinį bū́dvardį: senóji žmonà iš žmonõ.

2, i iš y: dẽganti, dẽgusi, dẽgsenti iš *deganty, *degusy *degsenty, kuriẽ užsilaiko budétiniuos: degantýsis, dẽgusysis.

3, i iš ie: seni iš senie (sulyg. senieji) dvi seni iš *dvie *senie (sulyg. dvì senieji); dirbi iš dirbie (sulyg. dirbies) dirbti (dirbties)

b) Žemaičių tarmės, kartais ir Augštaičių, sutrum̃pina žõdžių galę likosiosės ilgos balsės e, o, jéi priẽgaida kriñta ne añt žõdžio gãlo, teip sãko: tõ, katrõ, kuriõ, anõ bèt výro, tìldo, tõs, anõs,

kuriõs bet žmónos, sénos, mãžos (sulyg. sẽnasjos); dìrba kur reĩkia sakyti dìrbo (sulyg. dìrbos)

c) Trumpóses balsės tõs pačiõs tažmes visaĩ išdìl- dė žõdžių galę výras, dìrba ir k. pavìrsta į výrs, dìrb - reĩkia rašýti neveizdžiant į įstãtymus b) ir c): výro, dìrbo, výras.

Linksniãvimas (declinatio)

Žõdžių maĩnimą par linksniùs vadìname linksniãvimu.

Penki yrà daiktãvardžių (substantivorum) linksniãvimai:

1, Pirmojo linksniãvimo žõdžei (stirpis thematis) galę turi ă (výriškosios gymẽs), ŏ (mótriškosios gymẽs); výras, žmonà (sutrum̃pintas žõdis iš senóviško *žmonā *žmonō)

2, Añtrojo linksniãvimo žõdžei kamẽno galę turi ìlgą balsę: ȳ (výriškosios gymẽs) ē (mótriškosios gymẽs) naštỹs, brólis (sutrump. iš *broly-s), nùštė, sáulė.

3. Trěčiojo linksniãvimo žõdžei be jokio gymẽs atskyrio tùri kamèno gãlę trumpą i: vagìs, avìs.

4. Ketvirtamę linksniãvimę beužliko výriškosios gymẽs žõdžei su trumpù u kamèno gãlę: sunũs, žmogũs.

5. Peñktojo linksniãvimo žõdžei kamèno gãlę tùri sántarą (consonantem) kurì vardinyje liñksnyje iš-nýksta výriškosios gymẽs: piemũ, kamènas piemen- gimtinis liñksnis piemeñs; vandũ kamènas vanden- gimtinis liñksnis: vandeñs; mótriškosios sesũ - kamènas seser gimtinis liñksnis seserš; dugtế kamènas dugter- gimtinis liñksnis dugteřs.

Kàd lietùviškų žõdžių priẽgaida (accentus) bùtu nekilnó-jama (immobilis) tàd užtẽktu įsiveizdéti į vieną pã-vyzdį arba pavéikslą iš kiekvieno liñksniavimo; bèt priẽgaida kilnojama rẽikia mažnè visùsę linksniãvimùsę įsiveizdéti į kẽturis pãvyždžius: dù su tvirtaprãdę prie-gaidą, antrù dù su tvirtagalę.

Pirmásis linksniãvimas: a (vyr. gym.)

	Pirtaprãdė	priẽgaida	Pirtagãlė	priẽgaida
	1 par. I a)	2 par. I b)	3 par. II a)	4 par. II b)
	Viénskaitlio		Viénskaitlio.	
1. Vardinis	výras	vérgas	põnas	vaĩkas
2. gimtinis	výro	vérgo	põno.	vaĩko
3. dūtinis	výrui	vérgui	põnui	vaĩkui
4. apskýstinis	výrą	vérgą	põną	vaĩką
5. Szauktinis	výre	vérge	ponè	vaikè
6. padarginis	výru	vérgu	ponù	vaikù
7. Viẽtlinksnis	výrį	vérgį	ponį̀	vaikį̀

D-aũ-gs-kai-tl-is.

1. Vardinis	výrai	vergaĩ	põnai	vaikaĩ
2. gimtinis	výrų	vergų̃	põnų	vaikų̃
3. dūtinis	výrams	vergáms	põnams	vaikáms
4. apskýstinis	výrús	vérgus	ponùs	vaikùs
5. Szauktinis	výrai	vergaĩ	ponaĩ	vaikaĩ
6. Padarginis	výrais	vergaĩs	põnais	vaikaĩs
7. Viẽtlinksnis	výrůsę	vergůsè	põnůsę	vaikůsè

Dv-is-kai-tl-is

1 var. 4 ap. 5 šauk.	du vyrù	du vergu	du ponù	du vaikù
3 dūtinis	dviem vyram	dviem vergam	– pōnam	– vaikam
6 padarginis	dviem výram	– vergam	– pōnam	– vaikam

likusieji kaip daugskaitlyje

Pirmàsis linksniavimas: o (mot. kaitais vyr. gim.)

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-is

1 Vardinis	pievà	žmonà	vietà	algà
2 gimtinis	pievos	žmonõs	vietos	algos
3 dūtinis	pievai	žmónai	vietai	algai
4 apskųstinis	pievą	žmóną	vietą	algą
5 šauktinis	pieva	žmonà	vietà	algà
6 padarginis	pievą	žmóną	vietą	algą
7 vietlinksnis	pievoje	žmonoje	vietoje	algoje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

1. Vardinis	pievos	žmónos	vietos	algos
2. Gimtinis	pievų	žmonų̃	vietų	algų̃
3. Dūtinis	pievoms	žmonoms	vietoms	algoms
4. Apskųstinis	pievas	žmónas	vietas	algas
6. Padarginis	pievomis	žmonomis	vietomis	algomis
5. Šauktinis	pievos	žmónos	vietos	algos
7. Vietlinksnis	pievose	žmonosę	vietosę	algosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1 var. 4 ap. 5 šauk.	dvi pėdi	– žmoni	– vieti	– algi
3. dūtinis	dviem pėdom	– žmonom	– vietom	– algom
6 padarginis	dviem pėdom	– žmonom	– vietom	– algom

likusieji kaip daugskaitlyje

Antrasis linksniavimas: y (vyr. gim.)

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s

Linksnei				
1 Vardinis	brólis	vėžys	kirvis	žynys
2 Gimtinis	brólio	vėžio	kirvio	žynio
3 dūtinis	bróliui	vėžiui	kirviui	žyniui
4. apskųstinis	brólį	vėžį	kirvį	žynį
5. šaukšinis	bróli	vėžy	kirvi	žyny
6 padarginis	bróliu	vėžiu	kirviu	žyniu
7 vietlinksnis	brólyje	vėžyje	kirvyje	žynyje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

1. Vardinis	bróliei	vėžiei	kirviei	žyniei
2. gimdinis	brólių	vėžių	kirvių	žynių
3. dūtinis	brólems	vėžems	kirvems	žynems
4 apskųstinis	brólius	vėžius	kirvius	žynius
5. šauksinis	bróliei	vėžiei	kirviei	žyniei
6 padarginis	bróleis	vėžeis	kirveis	žyneis
7 vietlinksnis	bróliuosę	vėžiuosę	kirviuosę	žyniuosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1 v. 4 apsk. 5 sz.	dú brólių	- vėžiu	- kirviu	- žyniu
3 dūt.	dviem bróliem	- vėžiem	kirviem	- žyniem
6 padar.	dviem bróliem	- vėžiem	- kirviem	- žyniem

likusiejie kaip daugskaitlio.

Antrásis linksniavimas. ė (motr: kart v. g)

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s

1 vard.	áuklė	giesmė	žemė	žolė
2 gimt.	áuklės	giesmės	žemės	žolės
3. dūt.	áuklei	giesmei	žemei	žolei
4. apsk.	áuklę	giesmę	žemę	žolę
5. szaukt.	áuklė	giesmė	žemė	žolė
6. padar.	áuklę	giesmę	žemę	žolę
7. vietlink.	áuklėje	giesmėje	žemėje	žolėje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

1 vard.	áuklės	giesmės	žemės	žolės
2 gimt.	áuklių	giesmių	žemių	žolių
3. dūt.	áuklėms	giesmėms	žemėms	žolėms
4 apsk.	áuklės	giesmes	žemės	žolės
5 szauk.	áuklės	giesmės	žemės	žolės
6 padar.	áuklėmis	giesmėmis	žemėmis	žolėmis
7 vietlink.	áuklėsę	giesmėsę	žemėsę	žolėsę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1 v. 4 ops. 5 kl.	dviem [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
3 [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

linksnyje kaip daugiskaitlyje

Trečiasis linksniavimas [illegible]

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s

1 vard.	vagis	tošis	[illegible]	avis
gimd.	vagies	tošies	širdies	avies
duot.	vagiui	[illegible]	širdžiai	aviai
apsk.	vagį	[illegible]	[illegible]	avį
šaukt.	vagie	tošie	širdie	avie
naudin.	vagimi	tošimi	širdimi	avimi
vietin.	vagyje	[illegible]	širdyje	avyje

D-a-u-g-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1 v.	vagys	tošys	širdys	durys	avys
2 g.	vagių	tošių	širdžių	durių	avių
3 d.	vagims	tošims	širdims	durims	avims
4 ap.	vagis	tošis	širdis	duris	avis
5 š.	vagys	tošys	širdys	durys	avys
6 n.	vagimis	tošimis	širdimis	durimis	[illegible]
7 v.	vagyse	[illegible]	[illegible]	duryse	[illegible]

[illegible]

2.	[illegible]	[illegible]		
3.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

[illegible]

Ketvirtasis linksniavimas [illegible]

Vienskaitlis

1 v.	Jėzus	sūnus	[illegible]	dangus
2 k.	Jėzaus	sūnaus	[illegible]	dangaus
3 n.	Jėzui	sūnui	[illegible]	dangui
4 g.	Jėzų	sūnų	[illegible]	dangų
5 [illegible]	Jėzumi	[illegible]	[illegible]	dangumi
6 [illegible]	Jėzuje	sūnuje	[illegible]	danguje
7 [illegible]	Jėzau	[illegible]	[illegible]	dangau

Daugskaitlis

1 v.	sūnūs	dangūs
2 [illegible]	sūnų	dangų
3 [illegible]	sūnums	dangums
4 [illegible]	sūnus	dangus
5 [illegible]	sūnumis	dangumis
6 [illegible]	sūnuose	danguose

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

1. 4. 5.	dū sūnu	kaip dū sūnu	dangu	"
	dvim sunum	"	dangum	"
	dvim sunum	"	dangum	".

Penktásis linksniãvimas: (sántaromis o. ir m. g.)

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s

	vyriškos	gymės	mótriškosios	gymės
1 vard.	piemũ	mėnũ	sesũ	dugtẽ
2 gimt.	piemeño	mėnesies	seserš	dugterš
3 dūt.	piemeniui	mėnesiui	seserei	dugterei
4 apsk.	piemenį	mėnesį	seserį	dugterį
5 szauk.	piemũ	mėnů	sesů	dugtẽ
6 padar.	piemenemĩ	mėnesemi	seseremi	dugteremi
7 viet.	piemenyje	mėnesyje	seseryje	dugteryje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

1. vard.	piemenįs	mėnesįs	seserįs	dugterįs
2. gimt.	piemenų̃	mėnesių	seserų̃	dugterų̃
3. dūt.	piemenims	mėnesims	seserims	dugterims
4 apsk.	piemenis	mėnesis	seseris	dugteris
5 szauk.	piemenįs	mėnesįs	seserįs	dugterįs
6 padar.	piemenimis	mėnesimis	seserimis	dugterimis
7 vietlin.	piemenysę	mėnesysę	seserysę	dugterysę

D-v-i-s-k-ai-tl-is

1 ir 5	dù piemenìu	– mėnesiu	dvi seserį	dugterį
3 dūt	dviem piemenim	– mėnesim	seserim	dugterim
6 pad	dviem piemenim	mėnesim	seserim	dugterim

Žõdžių lankstymas.

Nesuskaitomą kalbõs žõdžių galýbę mókslas išskaido ir išskirsto į aštůnis skyrius arbà kalbõs dalis vadinamas šeis vardais:

1. __Daiktvardis__ arbà esýbvardis (nomen. substantivum) tõ skýriaus žõdžei ženklina regemų ir neregėmų dáiktų vardus, kaip antaĩ: výras, žmonà, arklỹs, avìs, ážůlas, akmũ ir k.

2. __Bũdvardis__ (nomen adjectivum) apsãko kok̃sai yrà tàs dáiktas apiẽ kurį̃ ką̃ sakome, parõdo jõ bũdą ir kokýbę: gẽras, negẽras, sẽnas, jáunas. Bũdvardžių giminaĩčei yrà __skaĩtlinei žõdžei__: dù, penki aštůni, pirmas, añtras ir k.

3. __Įvard-vietẽ__ arbà trumpiaũs sãkant __įvardẽ__ (pronomen) ženklina vardų vietininkus, kuriũs

dėdame į vãrdo vietą, nenorėdami jõ partánkei vartóti, k. ant: àš, mès, tù, jìs ir tt.

4. Veiksmãžodis (verbum) ródo ką̃ kàs veikia, ką̃ dãro, arbà kokemę yrà padėjimę, kaip antaĩ: rašaũ, sergù, gulių kertù ir k.

5. Prie-veiksmis (adverbium) paáiškina veiksmãžodį ir budvardį, kaip antaĩ: gražiĩ (ką̃ darýti), labaĩ (gẽras, didelis) ir k.

6. Priész-delis (praepositio) dáiktvardzio linksnius áiškindamas, paródo kokimę padėjimę yrà viẽnas dáiktas, sulýginus su kitù, kaip antaĩ: ant (žẽmes) nũ (stógo). Jei prieŝdelis apléidęs sãvo pãprastąją viẽtą, stójas põ paaiškinamojo žõdžio tàd jį̃ vadiname pasbur-delis (postpositio) kaip antaĩ: kodė̃l, tedė̃l.

7. Junge (conjunctio) sújungia arba suriszą žodžius ir sãkinius (sententias) kaip antaĩ: (tėvas) ir (mólyna): (rãšome) ir (skaitome).

8. <u>Jausmā-žodis</u> (interjectio) ženklina širdies jausmą, kaip antai: iii, oi, ātatai, ą!! – Keturios pirmosios kalbos dālįs: dáiktvardis, būdvardis, įvardiētė (įvardē) ir veiksmāžodis vadinas lankstomis, deltō kàd kàs kařtą maìno sãvo išvaizdą kaip tō reikalauja sãkinio prasmẽ, kaip antaĩ: vyras, výro, výrui, výrai, výrų, výrams, rašaũ, rašai, rašiaũ, rašei, rašýsiu ir k. Keturios likusios dālįs: prieveiksmis, priēšdelis, jungē ir jausmāžodžei vadinas nelankiomis todēl kàd sāvo išvaizdą visur uštaiko tą pāčią be jokiãs ãtmainos, atskýrus prieveiksmiu kuriē turi laipsniãvimą, kaip antaĩ: grašei, gražiaũs, gražiáusei. – Žodžių lankstymas išguldo visàs išvaizdas arbà lytis (formas) kuriàs įgauna lañkosios kalbõs dālįs, kàd galētu užimti sãvo viētą sakynyje. Visàs išvaizdas ir ãtmainas, kuriàs gauname lankstýdami daiktvardžius, būdvardžius ir įvardės vadiname

linksniãvimu (declinatio) pasidãrę tą žodį iš veiksmãžodžio linksniůti, o tą iš dáiktvardžio liñksnis lýgei teip, kaip turime žodžius: žingsniãvimas, žingsniůti, žiñgsnis, sieksniãvimas, sieksniůti, siéksnis.– Visàs išvairdas ir ãtmainas, kuriàs randas lañkstant veiksmãžodžius vadiname stãčei lañkstymu arbà veiksmãžodžių lañkstymu (conjugatio) – Žõdžių linksniavimę reikia atskirti trìs daiktùs: a) gỹmę (genus) b) liñksnį (casum) ir c) skaĩtlių (numerum)

a) Lietùviška kalbà tetùri dvejų gymių daiktvardžius: výriškos ir mótriškos; senų senóvėje ji turėjo nektrõsios gymẽs daiktvardžius, kurie ilgaĩniu pavirto į výriškos gymẽs žodžius; teip músų výriškosios gymẽs žõdži: alùs, balnas, piuktas atsãko sénprusiškiems žodžems nekatrõsios gymẽs: alu, balnam, piuklam.– Žmonių ir dáiktų výriškosios rýšies (sexus) vardaĩ

yrà výriškosios gymês, kaip antaĩ: tėvas, naš-
lỹs, vagis, sunùs, piemũ; mótriškosios rýšies var-
daĩ yrà mótriskos gymês, kaip antaĩ: mòtyna,
naštẽ, avis, sesũ.— Kitosę kalbosę žodžio galūnę
paródo kokios jis yrà gymês; bėt lietùviškoje
kalboje iš galunės tiek tegãlime suprasti, jóg vi-
si žodžei, kuriũ liñksnis vienskaitlio turi galę
ęjamą as ir us, yrà výriškosios gymês, kaip
antaĩ: daržas, dangùs; visi kitũ išvaizdų ir ne-
gyvũ dáiktų vardaĩ gãli būti výriškos ir mó-
triškos gymês; čė nusprendžia žmonių pãpratis:
nórints daugýbe Lietùvių sãko: tàs dantis vienóg
Tilžiškems tas žodis ródos mótriškos gymês tà dan-
tis.— Reikia añt gãlo žinóti jóg kaip kitosę
kalbosę teip ir musõjoje yrà žodžei bendrosios
gymês (generis communis), kurię užlaikýdami
tą pãčią išvaizdą, tiñka výriškiems ir mótriš-
koms vadinti, kaip antaĩ: tàs ir tà saunorà svetnorà
susnà ir k.

b) Lietuviška kalbà turi septýnis linksniùs, kuriùs vadiname šeis vardaĩs 1, vardinis (nominativus) 2, gimtinis (genitivus) 3, dũtinis (dativus) 4, apskýstinis (accusativus), 5 šauntinis (vocativus) 6 padarginis (instrumentalis) ir 7 vietlinksnis (lokativus). Liñksnis rodo kokemę padejimę yrà vienas dáiktas sulýgintas su kitù. Bet šiokemę ar tokemę padejimę gãli bũti vienas ir du ir daugýbe dáiktų; todẽl músų kalbà, kaip ir kitos senòviškos, turi tris skaitlius, kuriùs vadina šeip: viénskaitlis (numerus singularis) dviskaitlis (numerus dualis) ir daũgskaitlis (num. pluralis). Bè mãžo kõ visi kalbõs žõdžei turi visùs tris skaitliùs: výras, du výru, výrai; žmonà, dvi žmonì, žmónes. Bèt yrà tokiẽ žõdžei, kuriẽ viéną tetùri skaitlių; viénskaitlį tetùri: medùs, alùs ir k.; dviskaitlį du, abùdu; daũgskaitlį: dùris, vartai, žirklės, mintuvai ir k.

Yrà dàr ir tokiẽ žõdžei, kuriẽ viẽną prãsmę turi daugskaitlyje kitą viẽnskaitlyje, kaip antaĩ: rãtai (plaustrum), rãtas (koło, rota) dúmai (fumus), dúmas (= gyvenimas, focus); gẽležis (ferramenta, ferrea instrumenta) gelžis (ferrum)

Lietuviška kalbà ãtskiria dáiktvardžių linksniãvimą nũ įvard-viẽčių ir bū́dvardžių linksniãvimo; atskyrei yrà šiẽ:

a) Dáiktvardžei nustójo nekatrósios gymẽs, bèt įvardės ir bū́dvardžei užlaiko iki šiõs dienõs tą gỹmę viẽnskaitlio vardinyje ir apskýstinyje liñksnyje kaip antaĩ: taĩ, tataĩ, tàt, šálta (žem-šált), šilta (žem-šilt), sveĩka (žem. sveĩk) drąsù (graik θρασύ) saldù, baisù; bangu, pavojù. Nesunkù suprãsti, kodė̃l bū́dvardžiuose užtiko nekatróji gymė̃: jéi veikėjo (subjectum) viẽtą užima nekatrõsios gymė̃s įvardė̃, dũkime taĩ arbà neapribótinis žõdis (infinitivus), kurs

yrà neĩ vyriškosios gymẽs, neĩ móteriškosios, kaip antaĩ mirti, tàd búdvardinė apýsaka (praedicatum) turi būti nekatrõsios gymẽs; pãvyzdžiai šiẽ sakinei: taĩ negražù, ar̃ taĩ gražù (žem. ar̃ tàt gražù); saldù ir̃ gražù už tėvų̃ žẽmę mir̃ti (= dulce et decorum est pro patria mori).

b) Daugýbe liñksnių vienaip išvéizdžia dáiktvardžių linksniãvimę, kitaip įvardžių̃ ir̃ búdvardžių; taĩ áiškiai mãtome sulyginę vienskaitlio dùtinį liñksnį výrui, viẽtlinksnį vyrè, daũgskaitlio vardinį liñksnį výrai, dùtinį výrams, sù taĩs pačiaĩs liñksneis įvardžių̃ ir̃ búdvardžių linksniãvimo: viensk. dùt. tàm, geràm, viẽtl. tamè, geramè, daũgsk. vard. linksn. tiẽ, geri (tàs búdvardžių liñksnis sutrumpėjo iš senóviško ilgẽsnio: geriẽ, kur̃s užsilaiko sudėtinyje linksniãvimę: gerieji (žem. gerie-jei) dùt. tiems, geriems.

Todė̃l reikia atskiraĩ pérkratinėti dáiktvardžių

iř bůdvardžių linksniãvimą. Patsaĩ esýbvardžių svarbůmas reikaláuja, kád visupirmu išguldýtumėme iř išáiškintumėme jų̃ linksniãvimą.

Dáiktvardžių linksniãvimas.

Linksniůjant žõdžius, reikia įsistebėti į dù dalýku: į žõdžio kamė́ną iř liñksnio galūnę. Kamė́nu vadiname tą̃ žõdžio dãlį, kuri pař visą linksniãvimą paliẽka bė mãžo kõ tà pati; liñksnio galūnę vadiname žõdžio dãlį, kuri vienamę liñksnyje vienaip išvéizdžia, kitamę kitaip. Pãvyždžiui pasiẽmę vardinį liñksnį žõdžių: výras, vagis, sunùs iř daũgskaitlio dů̃tinį: výra-ms, vagi-ms, sunù-ms, mãtome jóg abùdu liñksniu užlaĩko tůs pačius kamė́nus vyra, vagi, sunu- tů̃ tárpu kád s yrà vardinis vienskaitlio liñksnio galūnė o-ms daũgskaitlinio dů̃tinio. Nedidelės terà kamė́nų ãtmainos, iš kurių vienos labaĩ yrà senoviškos, kitos naujeĩ padarýtos

pagal lietùviškų tarminių įstãtymų. Jaũ prókalbėje kaménų balsės bùvo laipsniũjamos, teip kàd vienamę liñksnyje kaméno balsė buda-vo stambẽsnė, kitamę smulkẽsnė; tą laipsniãvi-mą kaméninių balsių tebetùrime iř šendiẽną kuriůsę ne kuriůsę žõdžiůsę, kaip antaĩ: vagis, su-nùs, vaginis, sunumis, tùri smulkesnes kaméno balsės i, u nekaĩp viẽnskaitlinio šauktinis liñ-ksnis tų pačių žõdžių vagiẽ, sunaũ su stam-besniomis balsemis ie, au; žõdžei: seserų, akme-nų̃ tùri kaménus seser, akmen - kurių̃ stambes-nioji išvaizda bùvo: sesůr (sulyg. lot. sororem) iř akmůn (sulyg. graik. ákmon preikalas) iš stambesniůjų kaménų: sesůr, akmůn pùsbalsems i iř n nudilus gime mùsų viẽnskaitlinis vardinis liñksnis sesů, akmů. Iš naujesniůjų tařsninių ãtmainų labiáusei minė́tas yrà susikestimas dantinių sántarų t iř d su cz

ir dz priẽš tókias sq́jamas, kuriõs prasideda nũ „j"; tą̃ ãtmainą rẽgime tokiũsę žõdžiũsę, kaip antaĩ: jáutis, gaiždỹs - jáučių, gaidšių ir k.

Visùs dáiktvardžius pagal balsės, kurių̃ atrandame jų̃ kamėno galę̀ išskirstome į penkius burius arbà skyrius ir pagal tõ įgáuname penkis linksniavimus lietùviškos kalbõs:

1, Pirmąjį linksniavimą dãro: a) a-kamẽnei žõdžei tokiẽ kaip výras, b) o-kamẽnei žõdžei tokiẽ kaip žmonà (iš senóviško žmānā sutrumpintas žõdis) ir c) kẽletas jo-kamẽnių esýbvardžių, kurių̃ viẽnskaitlio vardinis liñksnis galę̀ turi-į kaip antaĩ: marti, viešni, pati, poni.

2, Añtras linksniavimas sudė́tas yrià iš a) y-kamẽnių ir b) ė-kamẽnių žõdžių kaip antaĩ naštỹs, brólis (iš senov. brolys) naštė̃, sáule.

3, Trẽčią linksniavimą padãro i-kamẽnei žõdžei tokiẽ, kaip vagìs, akìs ir k.

4. Ketvirtas linksniavimas padarytas yrà iš u-kamēnių žõdžių, kaip antaĩ: sunùs, dangùs.
5. Peñktą linksniavimą dãro sántarinių kaménių žõdžei, kaip antaĩ: akmũ, rudũ, duktė̃, sesũ, mėnů, kurių kaménų galę̃ yrà santára: akmen, ruden, dukter, seser, menes. —

Tůs linksniãvimus reĩkia iš aitõs išáiškinti iř išguldýti. Linksniãvimo mókslas būtu labaĩ áiškus, kàd visì liñksnei būtų áiškei užlaikę sãvo pirmdales, aiškiaũs sãkant: sãvo kaménus iř linksnýgalius; bèt tokių liñksnių, kurių pirmdalis matomos, kaip antaĩ: výras, výra-ms, vagìs vagì-ms, vagi-mis kalboje nelàb daũg beriž̃liko, todė̃l kàd linksnýgalei neretaĩ suciba į̃ snáugą į̃ viéną su kaménų galaĩs; šendiéna mùms sunkù pasakýti, kókios yrà pirmdalės tokių liñksnių kaip antaĩ: výro, výrui (šiĩ) výru (tiẽ) výrų. — Tůs dalykùs gilẽsnis mókslas tegali išáiškinti.

Todėl mes neįsileizdami į tyrinėjimus, pa-dūdame čė sąstatą visų linksnių nūbaigų

I Linksniavimas.

Linksn.	Vienskaitlis			Daugskaitlis			Dviskaitlis		
	a-kam	o-kam	jo-kam	a-kam	o-kam	jo-kam	a-kam	o-kam	jo-kam
I v.	a-s	a	i	ai	os	jos	u	i	i
II g.	o	os	jos	ų	ų	jų	ų	ų	ų
III d.	ui	ai	jai	a-ms	o-ms	jems	um	om	jom
IV a	ą	ą̇	ją	us	as	jas	u	i	i
V sz	e	a	i	ai	os	jos	u	i	i
VI p.	u	ą	ją	ais	omis	jomis	am	om	jom
VII v.	ę	oje	joje	uosę	osę	josę	uosę	osę	josę

II Linksniavimas

Lin.	Vienskaitlis			Daugskaitlis			Dviskaitlis		
	y-kam		e-kam	y-kam		e-kam	y-kam		e-kam
I v.	ys-is		ė	jei		ės	ju		i
II g	jo		ės	jų		jų	jų		jų
III d	iui		ei	jems		ems	jam		em
IV ap	į		ę	jus		es	ju		i
V sz	y, i		e	jai		ės	ju		i
VI p	ju		ę	jeis		emis	jam		em
VII v.	y-je		eę	juosę		ėsę	juosę		ėsę

3 ir 4 Linksniavimai

Linksn.	Vienskaitlis		Daugskaitlis		Dviskaitlis	
	3 links.	4 link.	3 links.	4 links.	3 link.	4 links.
I vard.	is	us	įs	ųs	ju (i)	u
II gimd.	ies	aus	jų	ų	jų	ų
III duot.	jui-jai	ui	ims	ums	im	um
IV apsk.	į	ų.	is	us	ju (-i)	u
V szauk.	ie	au.	įs	ųs	ju (i)	u
VI pad.	imi	umi	imis	umis	im	um
VII vietl.	yje	uje	ysę	uosę	ysę	uosę

5 Linksniavimas

linksn.	Vienskaitlis		Daugskaitlis		Dviskaitlis	
	U-kam. v.g.	O-kam. m.g.	U-kam. v.g.	O-kam. m.g.	U-kam. v.g.	O-kam. m.g.
I vard.	ů	ė	nįs	ės	niu	ri
II gimd.	us	rs	nų	rų	nų	rų
III duot.	niui	riai	nims	rims	nim	rim
IV apsk.	nį	rį	nis	res	niu	ri
V szauk.	ů	i	nęs	ės	niu	ri
VI pad.	nimi	rimi	nimis	rimis	nim	rim
VII vietl.	nyje	ryje	nysę	rysę	nysę	rysę

liñksnių galúnės neatitiñka visosę tarmesę, vie-
na dėltõ kád kiekviena tarmė̃ párdirba jás pa-
gal savũjų tarmìnių įstãtymų, kaip antaĩ: vy-
ras, výro, ligónie, ãvįs žemaĩčių tarmesę virsta
į vyrs, výra, ligónis, ãvis: añtrą dėltõ kàd tar-
mės draũginimo kelių sukeičia tū̃s pačiùs links-
niùs, bėt įvairių linksniãvimų kaip antaĩ: ak-
meñs, virsta vienur į ãkmenio (pagal añtrojo
linksniãvimo) kitur į akmeniẽs (pagal trečiojo
linksniavimo); añt gãlo trečią dėltõ kàd tarmės
nū̃ pat pradžiõs turėjo nè tás pačiàs kurių nè
kurių liñksnių galúnės, kaip antaĩ dūtinini
linksniui: výrui, žemaĩtiškai atsãko vyrū (santi-
kyd. výrou, santitek. vyru). Augštaičių rytiečių tar-
mejè aplink Debeikiùs: (tám) výrai; vienskaitlio
vietlinksniui: brólyje, gaidyjè, vagyjè, avyjè, sūnū-
jè, akmenyjè atsãko žemaĩtiškas vietlinksnis:
brólė̃, gaidė̃, vagė̃, aviẽ, sūnū̃, akmenī̃; daũg-

skaitlio viėtlinksniui výrůsę, sunůsę, žemaitiškai atsãko: oyrumsę, sunumsę.
Tėip tarmėms nesutinkant, bendrõje visų Lietůvių kalbojė rėikia užlaikýti augščiaũs išskaititoses galúnes.

Priėgaidos kilnójimas

Lietůviškų esýbvardžių linksniãvimas pasunkýs, děltõ kàd žõdžių priėgaida, tarsi gyvàsis sidãbras viėnoje viėtoje nenustìnga ir̃ neparstóvi, bėt tõ patiẽs žõdžio linksniãvimę šokinėja nů viẽnõs sąjamos añt kitõs, kaĩp antaĩ: žmonà, žmonõs, bėt tolesnei jaũ nė žmonaĩ *žmonų̃, kaip įvardžių linksniãvimę: anaĩ, katraĩ, anų̃, katrų̃, priėgaidą nů gãlo atstúmus: žmónai, žmóna; tėip pàt ir̃ daũgskaitlyje: žmónos, žmonàs, ir̃ žmonų̃, žmonóms, žmonomis, žmonosę.
Nórint pažinti priėgaidos takùs esýbvardžių linksniãvimę rėikia įsistebėti į jų̃ skyrius ir̃

ir pāskyrius. Tám tikslui yrà gerù dù liñksniu vienskaitlio: dùtinis ir apsiẽstinis, kuriuõdu daiktvardžių linksniãvimę nekedõs negáuna priẽgaidės añt paskutiniõsios sájamos ir daũgskaitlio gimtinis dùtinis, padarginis ir viẽtlinksnis, kuriẽ kar̃tais gáuna priẽgaidą añt paskutiniõsios sájamos, kar̃tais negáuna.—

Pagal minavótųjų vienskaitlinių liñksnių visùs esýbvardžius išskirstome į dù skyriù: pirmojo skýriaus žõdžei turi tvirtapradę priẽgaidą, kaip antai: výrui, výrą, kótui, kótą, kélmui, kélmą. piévai, piévą, žmónai, žmóną, vilnai, vilną; antrojo skýriaus žõdžei turi tvirtagãlę priẽgaidą, kaip antaĩ: põnui, põną, rãtui, rãtą, pár̃šui. par̃šą, mer̃gai, mergą, rañkai, rañką, šãkai, šãką (vištai, vištą)

Pagal minavótųjų vienskaitlinių liñksnių, su kurẽis sutaria vienamė linksniãvimę,

vieni liñksnei vienskaitlio, kitamę kiti, pirmasis skyrius turi dù pāskyriu: a) tiẽ liñksnei negauna priegaidos añt paskutiniõsios sąjamos, kaip antaĩ: kotų žmonų̃, kotáms, žmonóms. – Teĩp pàt ir antramę skyriuje yrà dù pāskyriu: a) bè priegaidos añt paskutiniõsios sąjamos, kaip antaĩ: põnų, raũkų, põnams, raũkams b) sù priegaidą añt paskutiniõsios sąjamos. Todėl kiekvienamę linksniãvimę reikia atskirti kẽturis priegaidos takùs: I a) I b); II a) II b) ir įsistebėti į kẽturis pãvyždžius kiekvieno linksniãvimo.

Pirmojo linksniãvimo jo-kamẽnei esybvardžei.

liñksnei	Vienskaitlio	Daugskaitlio	Dviskaitlio
I vardin	marti	marčios	dvi marti
II gimtinis	marčiõs	marčių̃	– marčių̃
III dūtin.	marčiai	marčiėms	dviem marčiõm
IV apskust.	marčią̃	marčiàs	marti
V šaukt.	marti	marčios	– marti
VI padargi.	marčią̀	marčiomìs	dviem marčiom
VII vietlink	marčioje	marčiosę̀	– marčiosę̀

Priẽrašai priẽ pirmojo linksniãvimo.

1. Kaméngalis a viẽnskaitlio vardinyje liñksnyje daugýbeje darmių̃ nudìlė: výrs, vérgs, trāns iš senóviškų výras, vérgas, trañas; jakamẽnių žõdžių sù a nutrùko ir „j": vė́s, pjovė́s, rašijtos, sakytos, kė́ls, vė̀lns iš senóviškų vė́jas, pjovė̃jas, rašytojas, sakýtojus, kẽlias, vélnias. Bèt jéi kaméngaliui nutrúkus būtų subė́gusiosios į̃ kùpstą tókios sántaros, kuriàs draugè sunkù ištarti tàd a negalė́jo išdilti: pañšas, dañžas, tiñklas ir kiti tokiẽ žõdžei visur užlãiko senóvišką išvaizdą, atskýrus saulė́lydinius Žemaĩčius, kuriẽ galū́nę as pádirba į̃ us: pañšus, dañžus, tiñklus (aplink Darbė́nus, Šãlantus ir kitur); kaip lotýniška kalbà vardinyje liñksnyje negãli atskirti porcus nuõ quercus ir būdvardžių linksniãvimę mótriškiems: bona, juncta atsãko bonus, junctus, teip lýgei Žemai-

čių minavótoji tarmė sumaiše pirmojo lin-
ksniãvimo žodžius: paĩšus ir k. su ketvir̃tojo
linksniãvimo žodžeis: tur̃gus, vaĩsius, teip pát
ir mótriškosios gymės búdvardžei: mãžus, visus:
[visós, mažos, o=u lenk. ó, kaip antaĩ, który"
Daũkanto rãštůsę)
2. Viénskaitlio gimtinio liñksnio galúnė o ne-
turėdama priegaidės sutrumpėjo į a Žemaičių
ir kurių nekurių Augštaičių tarmėsę výra, vérga,
į u Veliuõniškių ir kiti aplinkui Augštaičių tar-
mėję: výru, vérgu iš senóviškų výro, vérgo, kaip
iš túvo rãdos túva, Veliuon. túvu. Ir mótriš-
kosios gymės žodžių galúnė os, neturėdama prie-
gaidės pavir̃sta į as: pievãs, rañkãs bet žmo-
nẽs, šakõs ir kiti tokẽ žodžei užlaikė senó-
višką ilgą dėltó kád priegaida krin̄ta
ant paskutiniõsios są́jamos.
3. A- kamėnei žodžei Žemaičių tarmėsę vien-

skaitlio dūtinyje liñkinyje túri galūnę-ū̃
tám výrū, vérgū (sautelyd. žem. sãko výrou vér-
gou; sautelek. výrū, vérgū) Augštaičių tarmėsę ui
výrui vérgui, aptiñk Dabčikius: ai- tám výrai.
Reĩkia žinóti výrui, výrai, výrū túri ãtskiras
galúnes, kurių niekaip negãlime išvẽsti iš vie-
nõs senóviškos išvaizdos, neĩ tų žodžių iš kits
kito: výrui negalėjo gimti iš výrai; výrū, neĩ
výrai iš výrui, výrū neĩ výrū iš výrui, výrai.
4. ja- kaménių ir jo-kaménių žodžių apsk. liñ-
kinis túri galūnę ją iš senóviškos jan: vėją, kẽ-
lią (viam) kóją, prãdžią. Žemaičių tarmės ne-
ãpkenčia sąjamos ja kurią savo pãpratimi
párdirba į je: senóviškų žodžių tokių, kaip
antaĩ: kója, kójos, viẽtoje jiẽ sãko kóje kójes
(iš sutrumpinto kójãs) kaip rañkės iš senó-
viško rañkės; bèt jéi sąjamos ja galę būvo
n, Žemaičiai párdirba ją į ji. Todėl augščiaũs

primintůsiōs apskųstinius liñksnius jie ištaria teip: vėji, kẽli, kóji, prãdi (iš *prãdžią) nebegalėdami atskirti kẽli (viam) nů kẽli (genu); vienóg kilmėmoksliškai (ethimologice) ir tarmėmoksliškai (dialectologice) rǔšant ir Žemaičems reikia rašyti kẽlią (viam). kẽlį (genu).
5. Daugumas liñksnių ja-kamẽnių ir y-kamẽnių žodžių visosę Lietuvių tarmesę turi tókią pàt išvaizdą: ja-kamẽnis vėjas ir y-kamẽnis kújis teip pàt dãro viénskaitlio gimtinį vėjo, kújo, důtinį vėjui, kújui, padarginį: vėju, kúju ir visus liñksnius dviskaitlio ir daũgskaitlio, kaip antaĩ: dù kúju, vėjei kújei ir tt.
Todėl visós tarmės pàrdirbo viénskaitlinį vietlinksnį ja-kamẽnių žodžių pagal pãvyzdžio y-kamẽnių žodžių, kuriũ viensk. vietlinksnis pàs Augštaičių turi galúnę -yje (sutrumpinus -y) pas Žemaičių eje (sutrumpinus e):

augštaĩtiškai kujyje (kujy), žemaĩtiszkai kuje-je (kujė) dauginimo keliu į senóviško vietlinks-nio vietą, kurs kàd bùvo nepražùvęs šendie-ną išveizdėtu teip: *vėję, kelę, Augštaĩčei įsti-tiekė vėjyje, kelyjè, Žemaĩčei: vėjė, kelē, retaĩ kur̃ tesãko: vėjėje, kelėjė. —
Minėtini vietlinksnei: nãmiejè sutrum̃pinus: na-mie (žem. numeĩ, numỹn) ir žem. sãpnė (per. quie-tem, in somnio) pãprastasis vietlinksnis výrę, dar-žę iš senẽsnio: *výri-en *darži-en yrà sudėtas iš tikro vietlinksnio, *výri *darži (sulýgink su taĩs prieveiksniais: toli, arti, augšti ir priešdelio en (lot. in); bèt vietlinksnei: *darži, toli sutrumpėjo *daržie, *tolie, kaĩp senì iš *senie (sulýg. su tũ dvilipùtinį seniejì); senóviška tõ liñksnio iš-vaizda: *pranašie, *namie, *tolie, užlaikė galú-nės ilgùmą, jei gãvo ùždangą, kaĩp antaĩ pra-našie-pi (apud prophetam) teip sãko kanauninkas

Daũgsas) namiėje, toliėje sustrugimus: namiė, namiė, toliė (saulėlyd. žem. namiẽ, toliẽ) sãpnė yrà vienlinksnis y-kamieno sãpnis, kurs užliko lãtvių kalboje iš atitãko lotyniškam somnium; į tõ žõdžio viẽtą pastãčius kitą: sãpnas, sãpnė įgijo netaisyklinga išvaizda.

6. Daũgskaitlinį vietininkinį lietùvei senų̃ senóveje pasidãrė iš daũgskaitlinio apsakỹstinio *vyrũns *pievãs pridūrę priẽ jõ priẽšdelį in (lot. in) *vyrũnsen *pievasen. Tarsniniai įstãtymai tàs išvaizdas pãrdirbo į augštaitiškus: vyrũsę, pievosę - žemaitiškus výrunsę, píevosę. Iš tų̃ įstãtymų vienas reikaláuja sutrum̃pinti senovìškas dvibalses: ūn, on, yn pastatýtas priẽš sántarą į dvibalses im, an, in; teĩp iš aštántas, sãkant, septyñtas gimė: aštuñtas, sãkant, septiñtas ir iš vyrũnsen; bèt kitas įstãtymas, senèsnis už aprašýtąjį sutrum̃pinus įstãtymą,

daugýbeje tarmių reikaláuja išnaikinti n prieš s (āsà, ūsà iš senóviško ansà) todėl iš sutrumpinto vyrūn-sen tosę tarmesę gime *vyrūsen, kaip iš aštúntas lãtvių kalbėje kuri neãpkenčia n prieš kiekviėną sántarą gime aštûtásis; dár kitás įstãtymas reikaláuja išmėsti n iš žodžių gãlo augšt. výrūsę, žem. výrunsę; añt galų gãlo ūns sauletekinių žem. tarmejė paviñto į uns, sauletyd. į ūs: saulėtek. výrunsę saulėtyd výrūsę. Teip tatai įvỹko, jóg saulėtyd. žem. apliñk Salantus, Darbénus ir kitur nõris dūna išdaria sù dvibalsę duuna, viẽtininkin. výrūsę sãko ilgą ū výrūsę. Keblu ẽsant pramanyti tókią rašýbą, kuri galėtu sutáikinti visás tris išvaizdas: 1) výrūsę 2) výr-unsę, 3) výrūsę, mes rãšome pagal kaũniškių tarmẽs: výrūsę.

7. Priegaidės tankiai visosę tarmesę yrà tõs pãtis, atskýrus saulėtyd. žem. ir kurių nekurių Augštaičių tarmės labiáusei netõl Kuršo sienos varlijamas:

tõs tar̃mės neãpkenčia priegaidos añt paskutiniãsios sąjamos ir̃ sãko: žmõna bur̃na, žmõnos bur̃nos (čia kairióji smailinė priegaida: añt ilgõs balsės ženklina antrinę silpnẽsnę priegaidą vókiškai vadiname (Nebe-ton), vaĩkai ir̃ tt. Bet reikia žinóti, jóg ir̃ iš ãtžvilgio į priegaidą yrà visi žõdžei sudraũginti su kitaĩs; visòs tar̃mės sãko: dáiktus, kálnus, dievùs iš kuriũ išvaizdų tiek gãlime žinóti, jóg tiẽ žõdžei yrà pirmojo skyriaus kaip výrus ir̃ vérgus, bet dar̃ negãlime žinóti, ar̃ jiẽ yrà pirmojo pãskyrio, ar̃ añtrojo, todė̃l vienos tar̃mės jũs linksniũja pagal pirmojo pãvyždžio dáiktai (žem) kálnai (žem. ir̃ daugýbe augšt) diẽvai (augšt. apliñk Debeikius) kitos pagal añtrojo pãvyždžio: daiktaĩ (augšt.) kalnaĩ (apliñk Kaũną) dievaĩ (žem. ir̃ daugýbi augšt. tar̃mių); Kėdainiškei žem sãko pũrai (II a) Vėviržėniškei, Kuliškei ir̃ kiti sãko puraĩ (II b). Tritiam

piemate' dėltõ kàd apskrist: pū̃rvis yrà beñdras pirmám ir antrám pãskyriui añtrojo skỹriaus.

Žõdžiai pirmojo linksniãvimo iš ãtžvilgio į priẽgaidą

A) a-kamẽnai ir ja-kamẽnai

Ia) áugsas	rū́mas	béržas	díegas	plū́stas (= šitė plū̃stas)
dū́mai	spą́stai (ž. spą́nstai)	dárbas	jė́ras	ráugas
grṓbas	siū́las	kélmas	grū́das	sárgas
íngstas	sviẽstas	kótas	stógas	síetas
káulas	šáukštas	kréslas	šiáudas	skrū̃stai
krū́mas	šõnas	láivas	šė́kas	stíekas
kírtas	tárpas	lángas	táukai	siū́las
lénkas	tíltas	lū́bas	ū́das (ž. varmas kuisis)	sprándas
míltai	tvártas	pė́štas	váržas	žíedas
mókslas	vė́jas	óras	vélnias	žírgas
nóras	výras	pė́das (manipulus)	vóras	žiógas
píenas	Prū́sas	pláukas	žáislas (žaisla su dėmų gaudy)	II a)
rū́tas	Ib) bérnas	žéntas	žándas	aũtas
bū̃gnas (bū̃bnas)	liẽptas	II b	klónas	namas; namai
bū̃tas	maĩštas	aũtas	klẽvas	našai
dir̃žas	miẽstas	bãdas	krãštas	tãšas
dum̃blas	tur̃tas	balsas	kraũjas	laũkas

dvãras	vařtai	daržas	kristas	puřvas
mẽtas	vãškas	Dievas	kvãpas	rãgas
niẽkas	prõtas	draũgas	laĩškas	rãžas
pãdas	rãktas	driežas	lãkštas	saĩkas
pãpas	rąstas	dvýnas	jūkas	sakaĩ
pařšas	ˇˇrãtas	gãlas	ledas	skverñas
pirštas	ˇˇrãštas	dugnas	kãklas	sãpnas
gañdras	rūbas	garaĩ	lañkas	snãpas
gařsas	skiẽtas	Gudas	linas	sniẽgas
giñklas	sõdas	grumbas	lizdas	sparnas
ĩkrai	stãlas	javaĩ	lãpas	stiklas
kūlas	staldas	kampas	maĩnas	strãzdas
kařklas	svãras	kaũpas	miẽgas	svẽčias
kařtas	šãpas	kãpas	mẽtas	niežaĩ
keřštas	trañksmas	kẽlias	mãzgas	pelnas
kařpas	žãdas	kiẽmas	milas	pelaĩ
lãpas	žvirgždas	kẽras	nãgas	pẽnas
pĩlvas	tvãnas	šilkaĩ	švinas	vęšas žaibas
plaušaĩ	vaĩkas	šẽškas	varnas	
pliẽnas	vardas	šilas	(žem. jūd	vilkas
šãkas	vargas	šlãkas	varnis)	virbas
šaĩnas	šãšas	šūlas	vaĩpas	žãšas

A. a) Trijų ir daugiaus sąjamų

a - kamėnei ir ja - kamėnei žodžei.

1. Nekilnojamą priegaidą yra tokių žodžių, kurie turi ją ant ketvirtosios sąjamos nuo galo ir nemaž kitų, kaip antai:

akūtas	perkunas	pagalbininkas
akrūtas	pranašas	ūkininkas
apaštalas	galąstuvas	vėtukas (ž. vėpūtė)
apūkas (pelėdos veislė)	girininkas.	vyskupas
arūdas (ž. miegą apėmęs	kaimynas	prakaitas
ãtrašas	lietuvininkas (lietuva)	priešininkas
áugsinas	liudininkas (svietkas)	pūdymas
ávynas (motynos brolis)	maištininkas	tarpininkas
daržininkas	malūnininkas	lýteikas (= bažmus
pėstininkas	nakašninkas (ž. nasaitnikas)	didelė daugybė)

Žabangas (žem. spąstai puškinė)

2. Daũg yrà tokių̃ žõdžių kuriẽ kilnója sàvo priegaĩdą pagal pãvyzdžio I 6) bèt teip kàd antróji są́jama negáuna priegaidos, kaĩp antaĩ:

auginas	óbūlas	bìtinas	káspinas	skar̃malas
ãpmandas	pãšaras	brìzgilas	kãtilas	sprãgilas
ãsilas	vìralas	bur̃bulas	kãtinas	tẽpalas
ataudaĩ	verpalaĩ	dóbilas	kẽpalas	tìtnagas
ãžūlas	vir̃balas	er̃žilas	pẽlenas (foum)	vãbalas
kiãvalas	žagaraĩ	gaĩgalas	pelenaĩ	vãkaras
kir̃minas	žą̃sinas	jõvalas	reĩkalas	vãnagas
milžinas	ãvinas	kaũkalas	riẽšutas	vìdaras veĩkalas

3. Dàr panašèsnis į̃ I 6) yrà priegaidos kilnóji-mas tokių̃ žõdžių, kurių̃ paskutinė ir antróji nuõ gãlo są́jama tegáuna priegaidą, kaip antaĩ: pjovėjaĩ ir kiti tokiẽ darýtojų vardaĩ; pušýnas, pušýną, pušynaĩ ir kiti tokiẽ surinkìnei žõdžei (collectiva), bèt tiẽ paskutinìnji ap-liñk Tilžę ir kitur nekilnója priegaidos: pušýnai, pušýną.

4. Pagal II a) kilnoją priegaidę žodžei padarytieji su priesagą.

a) - ùmas: daugùmas, gerùmas, ramùmas

b) - imas: gėrimas, vežimas, plovimas.

c) - ikas: nešikas, žirinikas, pinikas, vainikas, kutikas, ridikas.

d) - ùkas: sunùkas, veršiùkas, vaikiùkas

e) - ykas: dalỹkas

f) - ũkas: pečiũkas, valiũkas, stačiũkas, žaliũkas, veršiũkas, stapũkas.

g) - õkas: naujõkas, laidõkas, vilkõkas

h) - õnas: sijõnas, vagõnas

i) - õvas: žinõvas, vadõvas, gulõvas, ganõvas

k) - ūnas: narunas (nãrus mergàs) palaidūnas, malūnas, dykūnas, pasaikūnas

l) - ẽtas: šekẽtas

m) - ininkas: avininkas, amatnininkas, darbininkas ir daũg kitų tokių.

B. o-kamienei ir jo-kamienei žodžiai

I a)	málka	dainà (kitur ž.g.)	vištà
atdra (procella	óda	galvà	II b)
kitur šako audra)	pìeva	miegà (arūdas)	algà
bómba	plùnksna	trobà	angà
bóba	próga (occasio)	naudà	ąsà
délna	kiñka	ožkà	bandà
dūna	smìlga	pėdà	bangà
ẽlžios (ž. užgaldės)	strėnos	skiedrà	barzdà
géda	šlūta	žmonà	blauzdà
gélda	ūga	II a)	brastà
gìrnos	vėtra	druskà	ievà
glìnda	ýla	kiškà	kaitrà
jáuja (ž. jas	žarna (gróbas)	kulkà	kalbà
jūsta	sáuja	plutà	kamšà
kìlpa	stirna	plytà	kruvà
káima	šárka	pupà	kraunà
(sóda, sódžius)	údra	putà = pùtos	krušà
kūpa	várna	rankà	lankà
liẽpa	vinkšna	rūtà	maldà
lóva	iẽnos	šlãjos	mergà
siẽna	I b)	šùkos	mėsà
tópa	burnà	vietà	meškà

misà	giedrà	lentà	tiesà
piestà	gijà	liepsnà	tvorà
pradžià	ižà	ligà	ribà
rasà	spynà	lubà, lubos	rindà
rauda (kitur	šiubà	marti	salà
kupà, brušnia)	šutà	makšna (tikr. mašna)	skalsà
dėjà	šakà	šeivà	skolà
dienà	šalnà	šviesà	sprangà
daubà	šarmà	talkà	ūlà
gaujà	lazdà	tamsà	vagà
vapsà	valdžià	vejà	žiemà.

B. b) Trijų ir daugiaũs sąjamų o-kamẽnei ir jo-kamẽnei žõdžei iš ãtžvilgio į priegaidą.

1. Priegaidės nekilnója visi tokiẽ žõdžei, kuriẽ ją̃ tùri vienskaitlio vardinyje añt trečiõsios są́jamos arbà dár toliaũs nũ gãlo ir daugýbe tokių̃, kurių̃ tvirtaprãde priegaida kriñta añt antrõsios nũ gãlo: anyta (výro mótyna pãčei) lentýna, mė́nesiena, pãsaka, pastùrlakos

(ž. añtrininkai grudai) pelėda, pirmlakas, prie-
spauda, radýbos, saulėgrąža, dárgana, derýbos,
(sponsalia), gãniava, ìlanda, pagálba, mýlesta,
palúkanos (ž. pãlukos) páskalba, šeimýna, skird-
perskos (ž. skirdgilas)

2. Tarp galinės ir antrõsios nũ gãlo sąjamas
kaitaliója priegaidą pagal pãvyzdžio Ib) žodžei
padarýti sù priesaga:

a) -ėja: audėjà, rišėjà, siuvėjà, virėjà ir daũg k. žodžių.

b) -ienà: avižienà, kvietienà, miežienà, pupienà,
rugiena ir daũg kitų žodžių

3. Maž-daũg panašùs į I b) kilnójimas priegai-
dos tokių žõdžių, kuriẽ ją kaitaliója tarp gali-
nes sąjamos ir trečiõsios nũ gãlo, páršokdami
añtrąją, kaip antai:

apačià, avižà, dovanà (ž. dovina) kaukarà (ž.
kaukurė̃) kẽpenos (= jãknos) pãplavos, pãšukos,
pãsukos, pavažà, kõpečios, tašižà, lezdingà,

lietiša (vidurių pjutis) Lietùva, sãmanos (ž. kiminaĩ) šilumà, valandà, ũdegà, pabaigà (ž. pabenga) pãdažos, mir̃kalas, pavalgà (ž. pavilga) pãgirios, pãkulos, pãmarges ir̃ daũg kitų̃ tokių̃ žõdžių.
Žemaĭčių tarmesę daugýbe žõdžių tùri nekilnójamą priegaidą, kaĩp pãšara, nors kiti Lietùvei kilnója jų̃ priegaidą (kaip žodýje avižà) ašakà, letenà, nugarà, pašalpà, vasarà, mėšlavà, plaštakà, bet žemaĩtiškai: ãsaka, lẽtena, mė̃šlava, plãštaka ir̃ t.t.
4. Pagal pãvyždžio II b) kaitalioja priegaidą: agũnà gyvatà (graik. biote) kamarà, kamurà, sveikatà „lydekà".
Žõdžei padarýtiji su priesagų -ijà žemaĩtiškai kalbant eina pėdomis tokių̃ žõdžių, kaip agũnà, lapijà, molijà, Prancuzijà, rudijà, bet augšt (aptiñk Tilžę ir̃ kitur sako: lapìja ir̃ teip toliaũs.

Prierašai prie antrojo linksniãvimo.

1. Dėltõ kàd daugýbeje liñksnių ja-kamẽnei žõdžei pirmojo linksniãvimo ir y-kamẽnei añtrojo turi tókią pàt išvaizdą (sulyg. vėju, vėjei, vėjus ir k. su kúju, kújei, kujùs) kẽletas esýbvardžių vienoje tarmėje eĩna pagal pirmojo linksniãvimo, kitoje pagal añtrojo: augšt. vãrias, vãrią, žem. varỹs vãrį; augšt. ir žem. mẽdis, mẽdį; augšt. kur-ne-kur mẽdžias, mẽdžio; žem. ir augšt. rašýtojas, pjovejas, kitur rašýtojis, sakýtojis, pjovejỹs, dar kitur pagal ketvirtojo linksniãvimo rašýtojus, sakýtojus, deltõ kàd ir ketvirtasis linksniãvimas turi kẽletą liñksnių, kurie nesiskiria nuo atsãkančiųjų liñksnių pirmojo ir añtrojo linksniãvimo (sulyg. vaĩsiui su kéliui, kirviui)

2. Vienskaitlinis vietlinksnis augšt. skámba: brolyje, našlyje, sutrumpinus bróly, našlỹ, žem. brolėje, našlėje, sutrumpinus bróle, našlė (invidno

teíp pàt ir̃ invidua). Galùnė yje yrà tikrà viet-
linksnio galúnė antrãmę linksniãvimę, žem. ga-
lunkje sudraũginimo keliù iš trẽčiojo linksniã-
vimo atvýko į añtrąjį: parvargėjè gimė iš par-
vargyjè, pagal pavéikslo vagėjè (iafure) dėltõ kàd
parvagỹs ir̃ vagis turi kẽletą tókios pàt lyties
liñksnių (sulyg. par̃vagi sù vagì)

3. Añtrojo linksniãvimo žõdžei iš ãtžvilgio į priegaidą

A - y - kamẽnei

I a)	kúgis (šieno)	vingis	žaltỹs
briedis	kùrmis	žìrnis	II a)
brólis	mìrksnis (akies)	žvìrblis	añtis
élnis (cervus ir̃ alces)	margis	I b)	bar̃gštis (tikr. bar̃štis)
gìrgždis	mólis	arklỹs	dalgis
jáutis	pántis	grėblỹs	daũgis
káilis	siéksnis	ožỹs	kam̃štis
kálvis	sámtis	šiarỹs (ž. šiaurės)	kir̃vis
rą́snis	súris	vėja	kiškis
kíetis	ùsis	veplỹs (ž. vẽplis)	tõbis
kújis	ùśvis	vežỹs	

laũkis	kañdis	sỹkis	rugỹs
kir̃tis	kar̃štis	siẽkis	rūšỹs
laũktis	kiáušis	žõdis	ryšỹs
mẽdis	(kiaušinis)	žiõgis	šerỹs
miežys	šaltis	žiùpsnis	trynỹs
mū̃šis	šū̃vis	žỹgis	kūlỹs
nãščei	trū̃kis	II b)	kviestỹs
aañgtis	ū̃gis	baubỹs	lokỹs (meška
lksnis	valgis	burỹs	lupšỹs (ž. lo-
gũlis	vamzdis	drugỹs	pišỹs = apsk.
plaũčei	ver̃šis	ežỹs	lópišį)
plìkis	vìlkis	gaidỹs	žioplỹs
pū̃lis	žãltis	lovỹs	žvejỹs
ram̃tis	žiñgsnis	našlỹs	žynỹs
rẽtis	žìlis	piršlỹs	
raĩštis	paũkštis	pūkỹs	
artis	peĩlis	parplỹs	
sẽnis	piū̃vis	gylỹs	
skìlvis	pìkis	glėbỹs	
sleñktis	plõtis	kairỹs	
smùkis	stáibis	kelỹs	
pąstys	sū̃ris	II c)	
jūdis	svar̃tis	korỹs	

Děltō-kàd pãvyždžei Ia) ir Ib) tùri tòkią pàt priégaidą nevienamè liñksnyje, kẽletas žõdžių vie- noje tarmejè eĩna pagal pirmojo pãvyždžo, ki- toje pagal añtrojo, kaĩp antaĩ. Tilžiškei ir kiti Augšt. sãko: gyrklỹs, gùrklį; nykštỹs, nýk- štį pagal Ib) bèt tũs pačius žodžius Žem. link- sniũja pagal Ia): gùrklis, gùrklį, nýkštis, nýkštį. Tilžiškei ir Žem. sãko Vókietis, Vókietį, pagal Ia) bèt Kaũniškei pagal Ib): Vokietỹs, Võkietį.

Teip pàt nevienas liñksnis pãvyždžio IIa) tùri tókią pàt priégaidą kaip atsãkąs liñksnis IIb), todėl ir čè draũginimo keliù nemàž žõdžių ištidaugino iš vieno pãvyždžio į kitą, kaip antaĩ: dagỹs, tekỹs, augšt. pagal IIa): dã- gis, tẽkis; Žem sãko: žardỹs pagal IIb) Tilž. žãrdis pagal IIa).

<u>A. b) Trijų ir daugiaũs sąjamu y-kamẽnei</u>
žõdžei vieni turi nekilnójamą priegaidą,
kaip antaĩ: ántausis, atúdogis, augintinis,
dalgkotis, begėdis, papártis, sąnaris, gimdý-
tojei, kunigáikštis, patėpis, padũkelis, pastur-
galis, pùspuris; išdýkėlis, mòkitinis arbà mo-
kitinis, pasiẽnis, pakáušis, pùsgyvis, sudžiu-
velis, išgąstis, pasiútelis, pakrúmis, pùsnũgis,
darbýmetis, kũdikis, nùmirelis, patė́vis, pa-
vargėlis, pavãsaris, pirmgalis, pėsũnis, priẽžo-
dis arbà prýžodis, šeimynýkštis, šikšnósparnis,
šonkaulis, vieškelis, viršùgalvis (žem: galvóvir-
šis) vidúdienis (žem. dienóvidis)
Kiti pagal pãvyždžio II a) kaitaliója priẽgai-
dą taip paskutiniõsios sąjamos ir antrõsios
nũ gãlo, kaip antaĩ: balaũdis (= karvelis) be-
aũsis, bedẽvis, briedkriáunis, briedplaũkis, did-
galvis, dabiũžis (ž. drabužis), erẽlis, galvijis,

bičiulis, jaunikis, kareĩvis, keleĩvis, keturkam̃pis, metãgis (ž. malãgis) didbur̃nis, namiškis (ž. numiškis) šaltinis, šukdañtis, šykštuõklis, trikam̃pis; dar kiti kaitalioja priegaidą tarp paskutiniosios ir trečiosios nuo gãlo, kaip antai: apvynỹs (ž. apynỹs) ailỹs (ž. aulỹs) sulyg. žem. lopišỹs su augštaičių lopšỹs) badmirỹs.

bangputỹs (Neptunus)	kosulỹs	dūsulỹs	kakalỹs (= pẽčius)	nebylỹs (ž. nẽbylis su nekiln. prieg.)
barzdskutỹs	kraugerỹs	dygulỹs	kalinỹs	
kamuolỹs	krauleidỹs	ešerỹs	trupu̇tỹs	padėlỹs (ž. pãdelis su nekilnojamą priegaidą)
karžygỹs (heros)	pagirỹs	gomurỹs	ungurỹs	
patvorỹs (ž. patorỹs)	pasiuntinỹs (ž. pasiuntinis)	(palatum)	kumelỹs	
	seidmainỹs	kadagỹs	radinỹs	
		plišinỹs (ž. plėšimas)	rentinỹs	
papatỹs	vidurỹs		žaginỹs	rytmetỹs
vargdienỹs	šepetỹs	šimpinỹs	lašinei̇̃	skaudulỹs
šakalỹs	paupỹs	kalinei̇̃	marškinei̇̃	žiburỹs.

Dėltō- kàd tokiē žōdžei, kaip nebylỹs, padelỹs tùri nevienamę liñksnyje tókią pàt priegaidą, kaip ir žōdžei sù nekilnójamą priegaidą sulyg. nebylį sù ántausį, tarmes nevienaip linksniūja kẽletą tokių̃ žōdžių; Tilžiškei sãko: nebylỹs, padelỹs, paprotỹs; Žemaĩčei-nẽbylis, pãdelis, pãprotis; Žemaĩčei ir Tilžiškei ir daugýbė kitų̃ Augštaĩčių sãko gývolis, bèt Augštaĩčei sãko gyvulỹs.

B. ė-kamẽnei žōdžei: I a)

áuklė (pudla infantis custos)	kiáunė	smárve (Debeinų smárdvė)	néndrė (ž. léndrė anykštiškai mindre aplink Szventemus indrė)
báimė	kíetė	gémbė	rópė
búžė	kérpė	gérvė	rýkštė
dirsė	kúmstė	jurės	šiáurė
dróbė	kùrpė	kalvė	žirklės
dùlkės	lénkė	lýsė (pas Zagariškių netol Kauno sãko: lýsvė-lot.: liras)	žiùrkė
dúmslės	rópė		žýlė
kárve	rýkštė		
	saúlė		
	séilės		

I. b)	pūsi	lūbē	pustē
giesmé	rẽplės	draũsmē	rauplē
šlovė (ž. šlóvė(s))	rõgis (šlajos)	eilē (ž. ailà II b))	žievē
vaŕškė	silkė	ežē (ž. ežė II a))	žynė́
versmē (ž. vaísmė I a)	stãklės	garbē	riekē, skyltē
II a) aũkle (sakiau	šūkė	gerklē	srovē
auvalis (sāko auklē)	šveñtė	katē	stemplē
blãkė	Tilžė	virvē (ž. virve II a)	siulē
drignės	ũpė	žolē	vartē
ẽglė	žãgrė	kekē (ž. kėke II a)	varpstē
gilė	žiemė	kregždē (ž. kregždinga)	veistē (ž. vei-
kãtė (ir katē)	žvãkė	laumē (ž. laumė II a)	sle II a))
kiaũlė	kẽkšė	lelē (ž. lėlė II a)	vežē
krãsė	šãkė	mieles	zvaigzdē (ž.
lãpė	bitē (ž. bitis)	mįslē	žvaĩzdė)
lỹžė	deivē	pelē	

B. b) Trijų ir daugiaus sąjamų žodžei

1. su nekilnojamą priegaidą.

alkūnė (aplink	kaĩmene	pakálnė	sąžine
Kaũną aukinė)	malónė	pažándis	pūsmerge
padángės	nãginė	pry-ungė (aplink	spoũgulė
rankóvė	nakvýne	Šantiks sāko prengė)	ugniãvietė
gadýnė	pãdaryne	rìp[illegible]	žemūgė, ziñginė

žõdžei su priesagą: a) -áite — tarnáite, mergáite, kunigaikštáite b) -ýbė — augštýbė, dorýbė, gražýbė. (aplink Tilžė sāko augštýbė ir tt.)

2. Priegaidą kaitaliója tarp paskutiniōsios ir antrōsios nů gãlo sąjamos.

drebulė, druskinė, kepùrė, krutinė, paklõtė (Tilž. paklõdė) pataĩkė, senãtvė kumẽlė, perẽklė, rieškùtės.

mãžintinei: žmonẽlė, mergẽlė, dukrẽlė

sudùrtinei: kumpnõsė, geltonplaũkė, kerštaũnė ir tt.

3. Priegaidą turi vienůsę linksniůsę pakutinióji sąjama kitůsę trečiáji nů gãlo.

drebulẽ (= apušė) gegužẽ, getumbẽ, giminẽ, giltinẽ (ž. gìltinė) kultuvẽ (žem. kùltuvė) musẽlė / nebylẽ (ž. nẽbylė) pradalgẽ pravardẽ (ž. pavardė) voverẽ

sudùrtinei: jůkdarẽ, nekdžingẽ ir k.

Svarbiáusieji priešai prie trečiojo, ketvirtojo ir peñktojo linksniãvimo.

1. Žemaičių tarmėsę trečiojo linksniãvimo žõdžei

vyriškosios ir mótriškosios gymės viẽnskaitlio dũtinyje türi galünę -iᵉ: vãgie (= vãgiui) dẽbesie (= dẽbesiui) gẽležie (= gẽležiui, gẽležei), ãvie (ãvei), nãktie (= nãkčei) ir t. t.

Viẽnskaitlio viẽtlinkonyje -eje sutrum̃pinus -i̯, kaip antaĩ: vagė̃ (= vagyjė) debesė̃ (= debesyjė) pirtė̃ (= pirtyjė) širdė̃ (= širdyjė) ir teip toliaũs.

Žõdžei pirmojo skýriaus ir pirmojo pãskyrio, tokiẽ, kaip kártis, váltis, pótis ir kiti, sunkiausių žemaičių tarmesę draũginimo kelių párridaugino iš trečiojo linksniãvimo į añtrąjį: kártė, váltė, pátte ir k. — Nemaž žõdžių pardaugiñtu iš peñktojo linksniãvimo į trẽčiąjį, bet nevisaĩ ir pilnaĩ deltõ kãd daũgskaitlio gimtinis kartais visų̃sį, kartais kurių̃sį nekuriųsį tarmesę užlaĩko sãvo senóvišką išvaizdą pagal peñktojo linksniãvimo, kaip antaĩ: dantis, debesis, obelis, žveris türi daũgsk. gimt: dantų̃,

debesių, obelų, žverių (aplink Anykščius)

2) Visi žodžei ketvirtojo linksniãvimo Žemaičių tarmesę dãro sãvo daũgskaitlį pagal pirmojo linksniãvimo: sunaĩ (= súnus) pietaĩ (= pietus). Bet prieveiksnių vietoje užtiko pietumis (meridie) viršumis, kryžiumis.

3) Didžiáusias pármainas padãre draũginimas penktamę linksniãvimę; teip akmeñs yrà tikrà išvaizda vienisk. gimt. peñktojo linksniãvimo, bet sãko akmeniẽs pagal trẽčiojo ir ãkmenio pagal añtrojo ir ãkmeno pagal pirmojo. Žemaĩčių tarmės ir čè kaĩp trečiamę linksniãvimę, vienskaitlio dũtinyje tùri galúnę -ie, vietl. -ė: piemenie (= piemeniui), piemenẽ (= piemenyje), rudenie (rudeniui) rudenẽ (rudenyje) ir t.t.

Būdvardžių linksniãvimas.

Būdvardžeis vadiname tókius žodžius, kurẽ parõdo gyvų ir negyvų dáiktų bũdą, arbà

kokýįį, kaip antai: gẽras, gerà, negẽras, negera platùs, platì.

Lietùviška kalbà tùri dvejópus būdvardžius: 1, ne-dvitiapūtus (vientisus, simplicia) arbà neapribóto-sios prasmės (interminatio) kaip antaĩ: sẽnas, bal-tas, senà, baltà; 2, dvilypūtus (syntactice compo-sita arbà paraphetica) arbà àpribótosios prasmės (determinata) kaip antaĩ: senàsis, baltàsis, senóji, baltóji. Kiekvienas liñksnis dvilypūtojo būdvardžio iš atsãkančiojo liñksnio įvardės jis, ji, kaip antai: senàsis yrà sudėtas iš sẽnas ir jis, senóji iš senà (kitą kar̃tą sakydavo senā) ir ji; sẽnojo iš sẽno ir jõ; senõsios iš senõs ir jõs ir t. t.

Nórint pármanyti dvilypūtųjų būdvardžių linksniãvimą reĩkia žinóti, kóks yra įvardžių linksniãvimas. Todė̃l nenorė́dami iškreĩpti mokslo eilės pradedame nuõ išaiškinimo ne-dvilypūtųjų būdvardžių linksniãvimo; totènai

išrodome kaip reikia žodžius linksniuoti ir ant gālo padědame taisyklės apiē dvilypůtųjų būdvardžių linksniāvimą. Visus lietùviškus būdvardžius draugě su tarpskyreis (participia) išskáidome į ketùrius linksniāvimus:

1. Pirmojo linksniāvimo yrà tokiē būdvardžei, kurių kamėna galę randame -a-ja, kaip antai: gẽras, gerà, žãlias, žalià

2. y-kamėnei būdvardžei dãro añtrąjį linksniāvimą kaip antaĩ: gerēsnis (iš senovišk. *geresnys) pasuvįs; jiems atsako mótriškosios gymės i-kamėnei būdvardžei, kaip antaĩ: gerēsne, pasuvę.

3. Trečiojo linksniāvimo yrà u-kamėnei būdvardžei, výriškosios gymės kuriems atsako jo-kamėnei būdvardžei mótriškosios gymės vardínyje liñksnyje su galūne -i: gražùs, graži.

4. Ketvirtojo linksniāvimo yrà tokiē

būdvardžei, kurių kamêno galę randame sántarą (consonantem), kaip antai: vežą̃s (iš vežants) rãšąs (iš rašants) jiems atsãko mótriškosios gymês būdvardžei tokiẽ pàt, kaip ir trečiojo linksniãvimo mótriškosios gymês, tai yrà jo-kamênei būdvardžei su galûnę -i̯ viénskaitlio vardinyje liñksnyje, kaip antai: vežanti, rašanti. Minétinas dáiktas, jóg lietùviška kalbà netùri tokių būdvardžių, kuriẽ atsakýtu trečiám linksniãvimui esýb-vardžių tokių kaip antai: vagis, vagiẽs, avis, aviẽs.

I Pávyzdžei būdvardžių linksniãvimo.

Výriškosios gymês

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

I. V.	gẽras	minkštas	tùščes (čias)
II. G.	gẽro	miñkšto	tùščio
III. D.	gerám	minkštám	tuščiám
IV. A.	gẽrą	miñkštą	tùščią
V. Š.	gẽras	minkstas	tùščes (čias)
VI. P.	gerù	miñkštu	tuščiù
VII. V.	geramè	minkštamè	tuščiamè

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

I. V. Vard. ir Sz.	geri	minkšti	tušti
II. gimt.	gerų	minkštų	tuščių
III. dūtin.	geriems	minkštiems	tuštiems
IV. apsk.	gerus	minkštus	tuščius
VI. padar.	gerais	minkštais	tuščiais (ais)
VII. Vietin.	gerůsę	minkštůsę	tuščiůsę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

I. IV. V. V. A. Sz.	geru	minkštu	tuščiu
II. Gimt.	gerų	minkštų	tuščių
III. Dūt.	geriem	minkštiem	tuštiem
VI. Padar.	geriem	minkštiem	tuštiem
VII. Viet.	gerůsę	minkštůsę	tuščiůsę

Pavyzdžei pirmojo būdvardžių linksniavimo.

Mótriškosios gymės

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s

I. V. V. ir Sz.	gerà	minkštà	tuščė arba tuščià
II. Gimt.	gerõs	minkštõs	tuščiõs
III. Dūtin.	gẽrai	minkštai	tuščei (- čiai)
IV. Apsk.	gẽrą	minkštą	tuščią
VI. Padar.	gerą̀	minkštą	tuščią
VII. Vietl.	gerojè	minkštojè	tuščiojè.

D-a-ũ-g-s-k-a-i-t-l-i-s

I.V. Vir Sz.	gẽros	minkštos	tuščios
II Gimt.	gerų	minkštų	tuščių
III Dūtin	geróms	minkštóms	tuščióms
IV Apsk.	gerás	minkštas	tuščes (čiás)
VI Padar.	geromis	minkštomis	tuščiomis
VII Vietlin.	gerosę	minkštosę	tuščiosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

I.IV.V.V. Ap. Sz	geri	minkšti	tušti
II Gimt	gerų	minkštū	tuščių
III Dūtin.	gerómt	minkštóm	tuščióm
VI Padarg.	gerom̃	minkštom̃	tuščiom̃
VII Vietlin	gerosę	minkštosę	tuščiosę

Añtras būdvardžių linksniãvimas

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

	Vyriškosios gymės		mótriškosios gymės	
I.V. V.Sz	gerẽsnis	medìnis	gerẽsnė	medìnė
II Gim	gerẽsnio	medìnio	gerẽsnes (snios)	medìnės (nios)
III Dūt	gerẽsniom (esnem)	medìniui	gerẽsnei (sniai)	medìnei (niai)
IV Ap.	gerẽsnį	medìnį	gerẽsnę (snią)	medìnę (nią)
VI Pad	geresniu	mediniu	geresnę (snią)	medinę (nią)
VII Vietl	geresniamę (emę)	medinyje (niamę)	geresnėje (snioje)	medinėje (nioje)

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

I.V	geresni	medinei	geresnes (snios)	medines (nios)
II	geresnių	medinių	geresnių	medinių
III	geresniems	mediniams (ems)	geresnėms (nioms)	medinėms (nioms)
IV	geresniūs	mediniūs	geresnės (nias)	medinės (nias)
VI	geresnẽis (niais)	mediniais (ėis)	geresnėmis (niomis)	medinėmis (niomis)
VII	geresniůsę	mediniůsę	geresnėsę (niosę)	medinesę (niosę)

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

IV,V	dù geresniù	- mediniù	dvi geresni	- medini
III	dviẽm geresniẽm	- mediniam	dviem geresnem (sniom)	- medinem (niom)
VI	dviẽm geresniẽm	- mediniam (em)	dviẽm geresnẽm	- medinem (niom)

Visi kiti liñksnei yrà tokiẽ pàt, kaip atsãkantiji daũgsk.

Trečias būdvardžių linksniãvimas.

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

	Vyriškosios gymẽs		móteriškosios gymẽs	
I,V	áiškus	saldùs	aiški	saldi
II	aiškaũs	saldiaũs	aiškiõs	saldžiõs
III	aiškám (kem)	saldžiám (dzem)	áiškiai (kei	saldžiai (džei)
IV	áiškų	saldų	áiškią	saldžią
VI	áiškiu	saldžiu	áiškią	saldžią
VII	aiškiamę (emę)	saldžiamę (emę	áiškioje	saldžioje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

I. V.	áiškųs	saldųs	áiškios	saldžios
II	aiškių	saldų	aiškių	saldžių
III	aiškiems	saldžiems	aiškioms	saldžioms
IV	áiškius	saldžius	áiškias (kes)	saldžiás (džės)
VI	aiškiaĩs (keis)	saldseĩs (džiaĩs)	aiškiomis	saldžiomis
VII	aiškiuosę	saldžiuosę	aiškiosę	saldžiosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

I, IV, V	dù áiškiu	- saldžiu	dvì áiški	- saldi
III	dviem aiškiem	- saldiem	dviem aiškiom	- saldžiom
VI	dviem aiškiem	- saldiem	dviem aiškiom	- saldžiom

likusieji kaip daugskaitlio.

Ketvirtas būdvardžių linksniavimas.

Tarpskyrei (participia) Vyriškosios gymės

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

I ir V	sukąs	sùkęs	sùksęs
II g.	sùkančio	sùkusio	sùksenčio
III d.	sukančiam (em)	sùkusiom (em)	sùksenčiam (em)
IV ap.	sùkantį	sukusį	sùksentį
VI pad.	sùkančių	sùkusiu	sùksenčiu
VII v.	sukančiamę (emę)	sukusiamę (emę)	suksenčiamę (emę)

D-a-ũ-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 5.	sùką̃ ir sùkantįs	sùkę ir sùkusįs	sùksę ir sùksentįs
2.	sukančių	sùkusių	sùksenčiu
3.	sukantiems	sùkusiems	sùksentiems
4.	sùkančius	sùkusius	sùksenčius
6.	sùkančiaĩs (eis)	sùkusiais (eis)	sùksenčiais (eis)
7.	sukančiůsę	sùkusiůsę	suksenčiůsę

D-o-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 4 ir 5.	dù sùkančiu	– sùkusiu	sùksenčiu
3	dviem sukantiem	– sù kusiem	sùksentiem
6	dviẽm sukantiẽm	– sùkusiem	– sùksentiem

likusiėji linksnei, kaip atsākantiėji daugsk.

Ketvirtas bůdvardžių linksniavimas.

Taĩpskyrei (participia) Mótriškosios gymẽs

V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

1 ir 5.	sukanti	sùkusi	sùksenti
2.	sukančios	sùkusios	sùksenčios
3.	sùkančiai (čei)	sùkusei (siai)	sùksenčiai (čei)
4.	sùkančią	sùkusią	sùksenčią
6.	sukančią	sùkusią	sùksenčią
7.	sukančiojẹ	sukusiojẹ	suksenčiojẹ

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 5.	sùkančios	sùkusios	sùksenčios
2	sukančių	sùkusių	sùksenčių
3.	sukančióms	sùkusioms	sùksenčioms
4.	sukančiàs (čes)	sùkusias (ses)	sùksenčias (čes)
6	sukančiomis	sùkusiomis	sùksenčiomis
7.	sukančiosę	sùkusiosę	sùksenčiosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 4, 5.	dvi sukanti	- sùkusi	- sùksenti.
3.	dviẽm sukančiom	- sùkusiom	- sùksenčiom
6	dviẽm sukančiom	- sùkusiom	- sùksenčiom

likusiji liñksnei, kaip atsãkantiji daugskaitlio.

Priérašai būdvardžių linksniãvimui išáiškinti.

1. Sulýginus būdvardžių linksniãvimą su esýbvardžių linksniãvimu, pasiródo, jóg mótriškosios gymės būdvardžei teip yrà linksniùjami, kaip ir esýbvardžei tõs pačiõs išvaizdos: gerà ir varà, tuščià ir pradžià, medinė ir lepinė; saldì sukanti ir marti sãvo linksniãvimą neródo

nejókio ãtskyrio. Bėt výriškosios gymẽs bū́dvardžei įstabeĩ atsiskyra nũ esýbvardžių tõs pačiõs išvaizdos, kaip antaĩ:

a) Šauktinis vienskaitlio liñksnio esýbvardžių linksniãvimę turi savótiškas galúnes - ẽ (výre) aũ (sunaũ); tũ tárpu kàd bū́dvardžių linksniãvimę tás liñksnis teip pàt išvéizdi kaip vardìnis: gẽras, saldùs.

b) dū́tinis: gerám, tuščiám, saldžiám turi kitónišką galúnę nekaip výrui, sū́nui.

c) teip-pàt ir viẽtlinksnis: geramè, saldžiamè nesutiñka su výrę, sunujè.

d) daũgskaitlio vardìnis ir šauktìnis: gerì výrai neatitiñka, teipõgi neatitiñka e) dū́tinis: geriems saldiems ir výrams, sū́nūms;

f) dviskaitlio dū́tinis geriém, saldiém ir výram, sū́nùm; g) dviskaitlio padargìnis: geriẽm saldiẽm ir výram, sunum̃.

2) Kaip kitur, teip ir dūdvardžių linksniãvimę dãro nemãžą keblumą ir páiniója ja-kamēnei žõdžei:

Visos Lietuvių tarmēs išdildi j po sántaros priẽš i, ie ir iš pradinę e iš *tuštji *tuštjiems *svetje visur gime: tušti, tuštiems svetė; bet j priẽš a ilgiaũs turėjos: iš *tuštjamę *tuštjais gimė augštaĩčių *tušt-š-jamę, *tuštš-jais; iš tų pármainius a po j į e: *tuštš-jemę, *tuštš-jeis ir añt gãlo išmẽtes j: tuščemę, tuščeĩs; žemaĩčių tarmeje iš *tuštjemę *tuštjeis ir išmẽtus j: tuštemę, tušteis.

Kiekviénas e daugýbeje tarmių įgáuna garsą balsės ia: gẽras pavirstat į giãras, todẽl kalbómokslìškai neįmãino kaip rašýti: ar tuščeĩs ar tušteĩs ar dár tuščiaĩs; Szleikeris rãšo vienaip, Kuršáitis antraip: mùms rõdos, kàd čė reikia palikti laisvę rašýtojams, deltõ kàd

ar̃ šeip ar̃ teip parašýsi skaitýtojas vienaip skaitýs, užlaikýdamas tarmẽs pãprotį.

3. Kaĩp esýbvardžių, teip ir̃ bū̃dvardžių linksniavimą dìdeles ãtmainas dáro žõdžių draũginimas. Jéi koksaĩ nõris liñksnis víeno linksniãvimo įgáuna tokią pàt išvaizdą kaip ir̃ bendravardis liñksnis kito linksniãvimo, tàd ir̃ likusiji liñksnei gãli búti tarp savęs išlýginti. Todė̃l bū̃dvardžio dìdis (magnus) mótriškoji gymẽ didė̇, didė̇s, dìdei, dìdę, dìdeje, dìdes ir̃ tt. pagal pirmojo linksniãvimo, teip pàt ir̃ vienskaitlio viẽtlinksnis: didimę pasitráukė iš kẽlio padarýtam pagal pirmojo linksniãvimo viẽtlinksniui: didžemę. Bė̃t nereĩkia par̃ víeną laikýti bū̃dvardžių: dìdis, didžia arbà didė (tõs pačiõs prasmẽs, kaip ir̃ didelis, didelė) ir̃ didùs, didì (superbus, ba)

Trẽčiojo linksniãvimo arbà u-kamẽnei bū̃d-

vardžu draũginimo keliù įgijo tókią išvaizdą, kókią túri ja-kamẽnei būdvardžei pirmojo linksniãvimo, viénskaitlio dűtinyje, padarginyje ir viẽtlinkinyje (saldžiám, saldžiù saldžiamę) daũgskaitlis visų̃ linksnių̃ atskýrus vardìnę ir šauktìnę, kuriùdu užlaĩkė senóvišką išvaizdą saldųs ir dviskaitlio visų̃ linksnių̃ be išimtines.

Teip tataĩ u-kamẽnių būdvardžių linksniavimas yrà mišras: vieni liñksnei yrà padarýti iš u-kamẽnių, kiti iš ja-kamẽnių. Žemtaimėsę baužliko tiktaĩ viénskaitlio vardinis ir šauktìnis (saldus, platùs ir kiti tokiẽ) padarýtas iš u-kamẽnio; tũ tárpu kàd visi kiti liñksnei yrà padarýti iš ja-kamẽnio, kaip viénskaitlio gimtìnis saldžio (saldže, salde) saldaũs, plãčio (plãče, plãte) plataũs; a[illegible] [illegible] [illegible] (saldu, platų) daũgskaitlio v

dinis ir šauktinis: saldi, plati (saldus, platus).
Šis draūginimas u-kamēnių ir ja-kamēnių būdvardžių gāvo prādžią nů mōtriškosios gymēs būdvardžių: saldi ir plati, tiktai vienskvardinyje ir šauktinyje teatsiskyria nů pirmojo linksniāvimo ja-kamēnių būdvardžių: tuščia, trečia; visůsę kitůsę liñksniůsę nerā nejōkio ātskyrio: plačiōs, plāčios teip pāt išveizdi, kaip ir tuščiōs, tùščios, bèt tokiems būdvardžiams, kaip antai: tuščiōs, tùščios atsāko pirmojo linksniāvimo výriškosios gymēs: tuščio, tušti; todēl Žemaičiai ir nuspendė, jóg ir būdvardžiams plačiōs, plāčios teisingai tùri atsakyti výrišk-gymēs būdvardžei plačio (platùs) plati (plātus)
Iš tōs pačiōs priežasties ir ketvirtojo linksniāvimo būdvardžei teisingiaūs sākant tarpskyrei (partisipiai), tiktai kėtų liñksnių

keturį padarýtų pagal senóviško linksniãvimo: sukąs, sùkantį, sukã; tũ tárpu kád daugýbe liñksnių įgíjo ja-kamẽnių bū̃dvardžių išvaizdą: sùkančio, kaĩp tùščio ir t. t. Kaĩp ateñtis, ateñtė (veniens, faturus, futura) iš at-jąs (ad-uns) pársidaugino į añtrąjį linksniãvimą teĩp ir sukąs ir kiti taĩpskyrei nevienoje tarmėje įgíja šiendiẽną y-kamẽnių bū̃dvardžių išvaizdą: sùkantis, sùkuntis = sukąs.

Nėkatrõsios gymẽs bū̃dvardžei.

Nėkatrõsios gymẽs esýbvardžiams išnýkus, ródos nebereĩkia nėkatrõsios gymẽs bū̃dvardžių. Tũ tárpu neabejótinas dáiktas, jóg lietùviška kalbá tebevartója labaĩ senóviškus bū̃dvardžius nėkatrõsios gymẽs. Trįs yrà prižastįs tõ užláikymo: 1) tokių̃ sakinių̃ kurių̃ veikė́jas (subjectum) yrà neapribótinas žõdis (infinitivum) apýsaka (praedicatum) negãli búti nei výriškosios gymẽs

neĩ mótriškosios, kaip antai: „saldù ir gražù ùž tėvýnę miñti" = dulce et decorum est pro patria mori; „lengvù prižadė́ti, sunkù išpildyti." 2) bepersõnei sakinei nepriima neĩ výriškosios gymė̃s, neĩ mótriškosios; sulýgink lotýniškus sakinius: „ventum est ad praelium". „Romae per septem reges regnatum est", „mihi gratum est" sù lietùviškais: „čė paũkščio tupė́ta," teñ vilko bė́gta", „čė žmonių̃ važiū́jema", „mán gailu", táu šalta, jám šilta. 3) įvardės užtaĩke nekatrą̃ją gymę, kaip antaĩ: „tàt, tatai, taĩ (istud), tókiai įvardei ẽsant veikėjo vietoje ir apýsaka turi bū́ti nekatrõsios gymės, kaip antaĩ: „aĩ tàt gražù?"

A-kamẽnei būdvardžei kitą kaĩtą nekatrõsios gymė̃s galūnėje turė́jo d, paimtą iš įvardžių linksniãvimo, sulýgink lot. id, istud, illu-d (d) sù liet. id-añt = in, id (= ut finale) kaip antaĩ

*šalta-d, *šilta-d *sveika-d, *tasai-d, žodžių galų turėjo išnykti pagal lietuviškos kalbos tarsnininių įstatymų, todėl rodos tokie žodžiai šalta, šilta, sveika, kuriuos ir šendieną tebevartoja daugybe Augštaičių lietuvių, Žemaičių tarmeje nudito galunės balsė -a: šalt, šilt, sveik.

Szteikeris ir kiti kalbininkai būk reikia rašyti: * šaltą, * šiltą, * sveiką delto-kad nekatrosios gymės ženklas buvęs-m (lot. paru-m, gratu-m, ventu-m) bet nereikia užmiršti, jog músų būdvardžei yra linksniujemi pagal įvardžių linksniavimo, kurio nekatroji gymė turi ženklą nė m, bet d (illu-d, istud) negana to ir *šaltą pas lietuvių Augšt. rytų šalyje būtu gimęs * šaltu, pas Žem „šalta" kaip iš vilką gime Augšt Rytiečių „vilku" Žem „vilka": tu tarpu, kad Augšt.

Byt. sãko: „man šálta", Žemaičei „man šalt".
U-kamẽnei bū́dvardžei nekatrõsios gymė̃s nū̃ senų̃ senóvės neturė́jo nejókio ženklo: „núsę, platų̃", gražeĩ atsãko greikiškam « platu » (u tar̃k kaip prañcuziškų u) ir̃ sanskritiškam « prthu ». Teip pát ir̃ bū́dvardžei kurių̃ kamė̃no galę yrá sántara (consonans) viénskaitlio nekatrõsios gymė̃s vardìnyje ir̃ ãpsk. neturė́jo nejókio ženklo: * reikiant, * velkant, tai yrá grýnas kamė̃nas, kurs tarnáo tų̃ liñksnių vietoje; nudìlus sántarai t, gãvome dabar̃ vardė́jamus nekatrõsios gymė̃s žodžius: reĩkią, reikė́ję, reikė́są, sniñgą, snìgę nebereikalo velką degą̃, vilkę, dẽgę, vilksę, dẽgsę dabar̃ tarnáuja pirmojo daũgskaitlio liñksnio vietoje; bet če nėišpùla įsileisti į išáiškinimą príežasties, par̃ pirmasis viénskaitlinis nekatrõsios gymė̃s liñksnis įsigrióvė į pirmoji daũgskai-

tiško vyriškosios gymės liñksnio vietą; reikia tiktai žinóti, jóg nupliką ir kiti tokiẽ tarp-skyrei pàs Rytiečių Augšt. pildo tarnãvimą, ne-vien. vyriškosios, bèt ir mótriškosios gymẽs daugsk. vardinis liñksnis.

Prie-veiksmei (adverbia)

Būdvardžių nekatrõsios gymės víenskaitlinis apsk. liñksnis nevienoje kalbòje pildo prieveiksmių tarnãvimą, kaip antaĩ: lot. multum, parum, facile; lenk. mito; rùsiškai „непіамно". Senų senóvėje tókią pàt tarnãvimą pilde ir lietùviškų būdvardžių nekatrósios gymės apskųstinis liñksnis, bèt padarýtas pagal įvardžių linksniãvimo: šáltad, šiltad; toksaĩ yrà mūsų prieveiksmis ganà (iš *gana-d; sanskr. ghanás = pìlnas; iš atžvilgio į prãsmę žiūrėkite į rùsišk. „полно" плакать = ganà verkti) ir pirmgalai sudėtinių būdvardžių: gùd-bėras,

báld-margas (= jůdaĩ béras, baltaĩ márgas) ir n. t. t. Paprastieji músų prievéiksmei yrà sudùrti iš apsriẽstinio liñksnio nekatrãsios gymẽs ir patvìrtinimo dalẽlės -ai, kurią̃ mãtome daugýbėje tokių̃ žõdžių kaip: tas-ai, šis-ai, tatai, šalt-ai (iš nekatr. gym. apsr. liñksn šalta (= šalta-d) ir ai) šiltaĩ (iš šilta ir ai).

U-kamẽnei búdvardžei tùri mìšrą liñksniãvimą; prievéiksmems darýti yrà reikalingas nè u-kamẽnis, bèt ja-kamẽnis: drąsei yrà padarýtas iš nekatrãsios gymẽs apsriẽstinio liñksnio: drąsia-d (kaip ir drąsiam) ir patvìrtinimo dalẽlės -ai.

Praktiška taisyklė prievéiksmems darýti yrà ši: „Jei vienskaitlio vardìnis búdvardžio liñksnis tùri galúnę -as, tàd reĩkia jį̃ pérdirbti į ai, bèt jei tùri -ias, is arbà us, tàd reĩkia pérdirbti į ei. Pavyzdžei: géras prieveiksmis geraĩ, báltas [illegible] [illegible]

priėv. tuščeĩ; gerẽsnis Žem. priėv. gerẽsnei saldùs priėv. saldžei (ir saldẽei) Bèt iš būdvardžio sẽnas tùrime priėv. seneĩ nė *senaĩ kaĩp taisyklẽ reikaláuja; teĩp pàt iš būdvardžio dìdis apliñk Tilžę yrà vartójamas netaisykliškaĩ padarýtas prìeveiksmis: dideĩ (= labaĩ = valde): mùsų krãšto Augštaĩčei sãko didžeĩ, kaĩp taisyklẽ reikaláuja. Labaĩ vartójemi yrà žõdžei sù galúnę -yn, kaĩp antaĩ: žemỹn, augštỹn, brangỹn ir kiti tokiẽ, kuriùs Kuršáitis vadìna prìeveisneis (adverbia) „Kiek galvũ, tiek galvójimų" apiẽ tų̃ žõdžių kilmę. Mùms rõdos už kitùs į tiẽsą panašẽsnis šis išaiškinimas: apskýstinis liñksnis kìtą kar- tą ir bè prìešdelio „ė" pagalbos galéjo paródyti „vietą" kur̃ kás eĩna", teĩp lot. apskýstinei: do- mum, rus. Romam, Corinthun, Athenas tám tikslui nereikaláuja prìešdelio „in" tū̃ tárpu kàd papras- tiéji esýbvardžei negaléjo apsiẽiti bè jó pagál-

bos, kaĩp antaĩ: in urbem, in silvam. Grãžios pãtaikos tõ labaĩ senóviško pãpročio ir̃ šendiẽ-ną tebėrà t, sūtėtekinių Augšt. tarmėje: apskųst. liñksnis neapribótinio žõdžio (supinum) bė priešdėlio pagálbos toje tarmėje ródo « kur̃ kàs eĩna » kaĩp antaĩ: eĩk gultų (icubitum) jìs eĩna šiẽno pjáutų, tar̃tum « jìs eĩna į šiẽno pjovimą ». Senų senóveje Lietùvei teip vartója ir̃ kitų esýb-vardžių apsk. liñksnius *laukan, *šalin, *aug-štyn, *šaltyn bùvo tikrì apsk. liñksnei esýb-vardžių: láukas, šaltis, *augšty-s, *šaly-s; bèt tokiẽ apskųstinei liñksnei ródydamis „kur̃ kàs eĩna", turėjo netólimą nũ prieveiksnių prãsmę; todė̃l, kaĩp nekatrõsios gymė̃s apsk. liñksnis: šál-ta, šilta įgãvęs patvirtinimo žodė̃lį ai pavir̃-to į tikrą prieveiksnį: šaltaĩ (= šalta + ai), šiltaĩ (= šilta + ai) teip lýgei ir̃ esýbvardžių apsk. liñ-ksnis įgìjęs netólimą nũ prieveiksnių prãsmę,

apturėjo tą̃ pãčią patvirtinimo dalẽlę: ai ir̃ pavirto į̃ prieveiksnį *laukan-ai *šalin-ai,* augštyn-ai. Tà pilnà išvaizda teberà būdvardyje augštymnai-kas (aptiñk Tilžę augštýnaikas, supinus, resapinus) ir̃ tokiūsę senoviškūsę žõdžiūsę, kaip antaĩ: gilin-ai. Kurį̃ Kuršaitis sãvo lietùviškai-vókiškamę žodýnę išspáudzino drauge sù gilỹn. Patvirtinimo dalẽlė -ai nesuánga sù žõdžeis amžinaĩ ir̃ neatitraukiamaĩ: šis-aĩ stóvi gretýmais sù šis, tas-aĩ sù tàs, tataĩ sù tàt. Todėl Lietùvei nė vienám žõdžiui nutráukė galūnę-ai: iš „mataĩ" padãre „màt" iš „kámai" „kam"; teip pàt ir̃ iš senóviškų apskųstinių liñksnių: laukanai, šaltinai, augštinai, šalin-ai, atmẽtę ai padãre šendiẽną vartójamus žõdžius: laukañ, šaltỹn, augštỹn, šaliñ, kurių̃ galūnę n visosę tarmėsę yrà ištariamà, deltô kàd neseneĩ teatsirãdo paskutiniõjoje žõdžių sąjamoje, tū tárpu

kàd vienti̇̀sasis arbà nesudė́tasis sù dalelę-ai apsk. liñksnis, jéi priegaida nekriñta añt paskutiniõsios są́jamos, visur nustójo galinės pùsbalsės n: laũką, šãlį, aũgštį, šaltį.
Šteikeris sámprotavo, bùk laũkan ir kiti tokiẽ žõdžei gìmę iš apskųstinio liñksnio laũkan atsãkančio stãviškam na(= ant) priešdė́lio. Bèt tàs sámprotis yrà bè pėdšių ir pãmato (pãgrindo)! Žinant jóg Rytiẽčei Augšt. pérdirba an prieš sántaras į un (Ryt. Augšt. sù-štavos = są-štavos, súnašos = są́našos, žem. sąn-našos), reikia tiktaĩ žvilgterėti į tõkią sãkinį, kaip antaĩ: „Miškañ bùdaeini" (Anykščių Šilẽlio 20 eilà) ir pasiródys, jóg miškàn iš miškanai galėjo gim̃ti, bèt negalė́jo iš *miškan-na, deltõ-kàd iš tokiõs pirmtyties (grundform) sautėter. Augšt. bùtu pasidãrę nè miškañ bèt miškūna. Añtrą pùsę veĩtus, tokiẽ žõdžei, kaip id-añt, kam-ant-inė-ti (interrogatione).

*kamant (quorsum aliquem fremere) ródo jóg jaũ gilojė senovėjė, kàd nekatrõsios gymės apskýstinio liñksnio galúnės: d ir m tebebùvo sveĩkos ir nepármainytos, Lietùvei vartójo priẽšdelį añt; todė̃l „iš óro yrà pagáutas" sakinỹs bùk músų séntevei dàr ir kitą turė́jo beñdrą prãsmę priẽšdėlį *na!

Būdvardžių ir prieveiksmių laipsniãvimas (gradatio)

Bū̃dvardžei ródo gyvų̃ ir negyvų̃ dáiktų kokýbę. Bèt tà kokýbe yrà nelýgi ir įvairi: víenas dáiktas gãli turė́ti jõs daugiaũs už visùs kitùs dáiktus. Todė̃l būdvardžei tùri põ trìs láipsnius (gradus) pirmásis vadìnas nelýginamasis láipsnis (positivus) añtrasis augštesnỹsis (comparativus) trečiàsis augščiáusis (superlativus). – Augštẽsniojo láipsnio galúne yrà vyrìškosios gymės – ẽsnis, motr. gymės ẽsnė, augščiáusiojo vyr. gym – iausis arbà – sias motr. gym. iáusē (iausia). Pàvyzdžei: báltas-a baltẽsnis-ė, balčiáusis-ė, dìdis arbà didė̃lis-ė,

didesnis-ė, didžiausis-ė ir t.t.

Vyresnis, vyriausis neturi nelyginamojo láipsnio būdvardžio; deltō-kàd vyras jaũ seneĩ iš būdvardžio pavirto į esýbvardį. Téip pàt augẽsnis-ė (major natus) sãkant į mótrišką yrà bė I-ojo ir III-ojo láipsnio.–

Pirmas, pirmẽsnis, pirmiáusis; paskutinis, paskučiáusis turi láipsnius daržum nereikalingai, tū tárpu, kàd didelis skaĩtlius medžiagimių būdvardžių, kaĩp antaĩ: medinis, molinis, skardinis, sidabrinis, vakarýkštis, rytmetinis ir kiti tokiẽ aplinkýbių būdvardžei negãli turėti neĩ augštesniojo, neĩ augščiáusiojo láipsnio.

Minėtini yrà nuplónintosios prasmẽs augštẽsniji láipsnei kaĩp antaĩ: didélesnis (majusculus) mažélesnis (minusculus) gerélesnis (paulio melior) ir kiti tokiẽ.

Nórint pastiprinti augščiáusiojo láipsnio prãsmę (

reĩkia priẽ jõ pridùrti žodẽlį: visũ arbà kũ; kaĩp antaĩ: visu-geriáusis (longe optimus, omnium optimus) kũ-geriáusis (quamoptimus). Žem. tarmẽ tám tikslui prìdeda kaĩtais žodẽlį sau-geriáusis (quamoptimus). Žem. tarmejè dvilypũtiji bũdvardžei, sudėti sù žõdžių visų̃. turi augščiáusiojo láipsnio prãsmę, kaĩp antaĩ: visũ-gẽrasis (optimus) visų-mãžasis.

Priẽveiksmių láipsnei yrà dãromi ìš atsakančiũjų bũdvardžių láipsnių pagal žinomosios taisyklės kaĩp antaĩ: gerẽsnis-gerẽsnei (melius); geriáusis - geriáusei (optime). Bèt augštesnỹsis prieveiksmių láipsnis: gerẽsnei, tolẽsnei, daugẽsnei, nevisur yrà vartójamas, deltõ-kàd tasaĩ láipsnis visosę tarmesę yrà dãromas sù pagàlbą savótiškos galúnės -iaus arbà -iau, kaĩp antaĩ: geriaus arbà geriaũ (melius). Minė́tinas yrà priẽveiksmis jũjaũs arbà jũjaũ arbà jũ

(magis) kurs netùri nelýginamojo láipsnio, pávizdis: vaikaĩ jũjaũs mýli mótyną, nekaĩp tėvą.

Bũdvardžių priėgaida (accentus)

Iš ãtžvilgio į priėgaidą reĩkia atskìrti dvitarčius būdvardžius kurių kamẽnas tùri dvi tartì arbá są́jami; kaĩp antaĩ: gẽras, gražùs, nũ trikarčių arbá daugtarčių, kurių kamẽnų rañdame daugiaũs nė dvi są́jami kaĩp antaĩ: mélinas, raudónas, malonùs. Neganà tõ, motriškosios gymė́s būdvardžei tùri savótišką priegaidą, kurì nesutiñka sù výriškosios gymė́s būdvardžių priėgaidą. Todė́l reĩkia įsiveizdė́ti į priėgaidą: 1) Dvitarčių būdvardžių ir tritarčių vyr. gymė́s; tolė́snei 2) dvitarčių ir tritarčių būdvardžių mótriškosios gymė́s.

1a) dvitarčių būdvardžių vyriškos gymės prieg[illegible]

	I skyrius		II skyrius	
	I pãskyris	II pãsky.	I pãskyris	II pãskyris
	V-i-e-n-s-k-a-i-t-l-i-s.			
I, V	gẽras	minkštas	gražùs	áiškus
II	gẽro	minkšto	gražaũs	aiškaũs
III	geràm	minkštám	gražém (iam)	aiškem (iam)
IV	gẽrą	minkštą	grãžų	áiškų
VI	gerù	minkštu	gražiù	áiškiu
VII	geramę̀	minkštamę	gražemę̀	aiškemę (iamę)
	D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s			
I, V	gerì	minkštì	grãžūs	áiškūs
II	gerų̃	minkštų̃	gražių̃	aiškių̃
III	geriẽms	minkštiẽms	gražiẽms	aiškiẽms
IV	gerùs	minkštus	gražiùs	áiškius
VI	geraĩs	minkštaĩs	gražeĩs	aiškeĩs
VII	gerúosę	minkštúosę	gražiuosę	aiškiúosę
	D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.			
I, IV, V	(dù) gerù	- minkštu	gražiù	- áiškiu
II	(dviem) geriém	- minkštiém	- gražiem	- aiškiém
VI	(dviẽm) geriẽm	- minkštiẽm	- gražiẽm	- aiškiẽm
	likusieji linksnei kaip atsãkantieji daugskaitlio.			

Priẽrašai apiẽ bū́dvardžių priẽgaidos tákus.

1. Bū́dvardžei sù galū́nę -is nereikaláuja atskiro pãvyždžio, deltõ kàd jų̃ priẽgaidos vietà yrà tà pati, kaĩp pirmojo skýriaus pirmojo pãskyrio a-kamẽnių bū́dvardžių. Àtskýrus bū́dvardį didis, sunkù rãsti tõs veislė̃s dvitarčius bū́dvardžius: Žemaič. tarmejè esýbvardis kãptis (securis obtusa) pavir̃to į̃ bū́dvardį kãptis, ę (securus, -a, hebes). — 2. Pirmojo skýriaus pirmojo pãskyrio bū́dvardžių vienskaitlio padargìnis tinkšnùs, dviskaitlio vardìnis ir apskýstinis, daugskaitlio apskýstinis túri priẽgaidą añt pàt galū́nes, tũ tárpu kàd tõ patiẽs skýriaus añtrojo pãskyrio bū́dvardžei túri ją̃ añt pirmõsios są́jamos: p. gerù, v. ir̃ apsk. gerù - p. mìnkštu v. ir̃ apsk. dù mìnkštu, apsk. mìnkštus.

3. Visi dvitar̃čei výriškosios gymė̃s bū́d-

vardžei turi priegaidą viensk. apskųsinyje añt pirmõsios sąjamos, viensk. dūtinyje ir viẽtlinksnyje, teip pát ir daũgskaitlio gimtinyje, dūtinyje, padarginyje ir viẽtlink. - añt paskutinõsios.

Są-rašas labiáusei vartójamųjų dvitaĩčių būdvardžių.

I - 1 (gẽras)	gẽras	lengvas (žem.	(ž. raũdaks)
ãkląs	geltas	— vus.)	siaũras
aũgštas	giẽdras	mãžas	saũsas
bãsas	greĩtas	meñkas	sẽnas
beñdras (communis)	keĩstas (insolitus)	mĩšras	skeřsas
		naũjas	spiẽtras
bergždžia	klibas	paĩkas	stãčias
blõgas	kaltas	piktas	strùgas
bùkas	kreĩvas	prãstas	sveĩkas
eřdas arbà	klùsas	raĩbas	šiltas
eřdvas	kuřčias	raĩnas	širmas
dẽglas	lãbas	raĩtas	(ž = širvas)
dõras	lẽtas	rẽtas	šlibas
druñgnas	liẽkas	rùdas	šlãpias
doỹlas	liñksmas	sartas	šaũnas

(ž. šaunus)
šmutas
šikras
šýtas
trumpas
tuščias
veŕtas
visas
žãlias
žãlas
žilas
žlibas
žnaĩvas.

Nepilnuma prasmės būdvardžei:
balsvas
jūsvas
mėlsvas
raũsvas
rusvas
rĩsvas
(poredys)
žalsvas
žilsvas
gelsvas.

Dvitaršei būdvardžei I-jo skyriaus II p...

I.2) girtas.
grýnas
(ž. grýnas)
gývas
jáunas
jūdas
ilgas
ingas (piger)
áugštas
báltas
báltas
kárštas
kiáuras
kéršas
kiẽtas
kiltas
knùpščias
(ž. knupštas)
táibus (=ž. tenvas)
béras
drėgnas
šrėtas
liùsas
márgas
minkštas
mičtas
nùgas
pėščias
pilkas
pilnas
plókščias
(ž. plókštas)
plónas
plýnas
(kaip antai: plyni laukai)
ráišas
rūstas
rúgštas
rimtas arbá
rintas
šipnas
skystas
stóras
(ž. stóras áudiktas, storá tentá, bėt drúktas rąstas, žmogus, ... augšu Žem. drúkt-galis)
sūras
šáltas
šykštas
tūtas
tvirtas
úmas
vintas
šėmas
žvainas
žýdras.

II. 1) Antrojo skyriaus pirmojo paskyrio būdvardžei (grašus).

azšus (basci vus muliérosus)
apstùs
atstùs
aštrùs
baisùs
kiaurùs
bangùs =
baitùs
baugštùs
bugštùs
bingùs
budrùs
buklùs
darbùs
daitùs
dezlùs
dygùs
drabnùs

(kaip antai: drabnùs oras arbà drabnì dienà: kàd kójos drimba)
didùs (superbus)
drąsùs
drovùs
dubùs
dulkšnùs
dūsnùs (liberalis)
edrùs
jaukùs
gaitùs
gaižùs
gardùs (ž. skanùs)
gašlùs
gašùs (agilis)
garsùs
gąstùs
gausùs

gitùs
glitùs
gražùs
gragštùs
grasùs (= įkyrùs nůbodùs)
gudrùs
guvùs (celer, impiger)
gleznùs
graudùs
gajùs
jautrùs
kaitrùs
kartùs
kantrùs
klaidùs
klampùs (ž. kritus)
kratùs
kraupùs (= bugštus)
laiškùs

lankùs
landùs
lepùs
lipšnùs
lupùs
maršùs (= užmaršùs)
marùs
mąslùs (docilis, facile inteligens)
meilùs
mokslùs (doicilis scientia praeditus)
narsùs
našùs
opùs
pigùs
platùs
puikùs
rajùs
rambùs

ramùs	romùs (clemens)	riebùs	saldùs
sargùs	sekùs	skalsùs	skaistùs

skandùs, skladùs, skurbùs (ž. skubùs) skudrùs, smagùs (Augšt. habilis, hilaris, ž= punderosus) smailùs, smarkùs, smukùs, staigùs, stambùs, stiprùs statùs, strapùs (diligens), šaunùs, sunkùs, svarbùs, šaunùs arbà šaunas, šnekùs, švelnùs, sprangùs, smurtnùs, sukrùs, šviesùs, tamsùs, tamprùs, talpšnùs, tiesùs, tingùs, tižùs, trankùs, traknùs (apsisukqs, agilis) trapùs, trupùs, valkùs, veislùs, vėsùs vikrùs, žvairùs (žvarbùs vėjas, penetrans)

Pàrspėjimas.

Nórints angùs (seguis) brangùs ir sotùs turi priegaidą añt paskutiniõsios sąjamos, vienóg jiì jį krùsta añt pirmõsios tàd yrà tvirtaprãde: ángų, brángų, sótų; nė teip kaip saldų. Kàd tokių būtu daugiaũs, tàd reiktu jùs surašyti į vieną ãtskirą krūvą. Añtrojo skyriaus añtrojo pãskyrio būdvardžei (áiškus): áiškùs,

lýgus, švánkus (= padorus), sódrus (tęgi), smùlkus spérus (qui cito fit) stángus (aplinк Tilžę: stangùs) tánkus, trą́šus (aplink Tilžę: tráišus = sódrus, sãkant į želmens ir medžius) žem. šárpus (celer).

II Daugtar̃čei bū̃dvardžei.

1. Kẽletas bū̃dvardžių sù príesagą -ónas: geltónas, raudónas kaitaliója príegaidą kaĩp I, 6 (mìnkštas): kar̃tais gáuna ją̃ galùnė, kar̃tais balsė o̰, bèt negáuna jõs pirmóji są́jama: raudónas, raudóną, raudonamę ir t. t.

2. Bū̃dvardžei sù príesagą -inas tùri príegaidą vienū̃sę linksniū̃sę añt galùnės, kitū̃sę añt pìrmõsios są́jamos, bèt nedū̃da jõs añtrojei nū̃ gãlo są́jamai: krùvinas, krùvinám, sù krùvinu ir tt. mė́linas, pur̃vinas, sãkinas, smìltinas, var̃ginas ir daugýbė kitų̃ tokių̃. Teip pàt kilnója príegaidą ir šìe bū̃dvardžei: ãtdaras, ãtkilas, ãtviras, ãtrakas, ãtbulas, ãtkalas, ãtskiras, ìšviras,

išilgas, ìštisas, ìšžirgas, lýgnešas, lýgminas, pãilgas, pãšlitas, pãstaras, pãstirias, svẽtimas, tóbulas (perfectus), tólimas.—

3. Nekilnójamą priẽgaidą turi daugtarčei búdvardžei, padarýti sù priẽsagą: 1. ůtas: lapůtas, kalnůtas; nagůtas, gaurůtas, pirštůtas ìr daũg kitų̃ tokių̃; - ótas: ąsótas, šakótas, barzdótas, karpótas, naudótas, kuprótas ìr d. k. t.; - ėtas: saulė́tas, žvaigždė́tas, dùbė́tas, gelumbė́tas, dulkė́tas, žolė́tas, ìr d. k. t. 2, - ingas: išmìntingas, protìngas, garsingas, pavasaringas, pakeleivingas, apmokdingas, rūpestingas, miltingas, sultingas ìr d. k. t. 3. - ókas: didókas, apstókas, saldókas, augštókas ìr d. k. t. 4. - iškas (bèt nė visì): lietùviškas, žemaĩtiškas, lénkiškas, vókiškas, prū́siškas, piẽniškas, dóriškas, ìr d. k. t. 5. - įvairiõs kilmės: akýtas, aũsýtas, álkanas, augštynáikas (aplink Tilžę sãko: augštýnaikas) basnìrčias, miltinas,

paláidas, pusė́tinas (ž. vidutinis, satis bonus), pusiáutinas, vakarýkščias, valýbas.

4. Būdvardžei su galūnę -is -ỹs: didelis kaitalioja sãvo priegaidą kaip krùsinas: augštesniõjo laipsnio būdvardžei: gerẽsnis ir kiti kaip raudónas, atskýrus vienск. padarginį, dvisk. vard. apsk. ir daugs. apsk. kurie turi priegaidą añt paskutiniõsios: geresniù, geresniùs, sámpurvis yrà nekilnójamos priegaidos; pasyrỹs, pajūdỹs ir kiti tokie kaitalioja priegaidą nuo paskutiniõsios añt pirmõsios: pasuryỹs - apsk. põsurį, daugsk. gimt. posūrių, apsk. posūrus.

5 Daugskiemeniai būdvardžei su galù -us, be mãžo kõ visi kaitalioja sãvo priegaidą kaip gražùs, bet aplenkdami prieš paskutinęsįę skiemenį: atlaidùs, ãtlaidų ir tt. apvalùs, įvairùs, įkyrùs. (= grasùs nuobodùs), įstabùs, įvadùs, apsargùs, atžagarùs, palaukùs, pakabùs (habilis), panašùs;

pašaukùs, pajemblùs, nůlaidùs; užmaršùs. Kaip áiškus kilnója priẽgaidą: at-žùlus (tetricus), pagáulus (habilis); kaip brangùs, malonùs; padorùs griẽštai kaip gražùs.

III Mótriškosios gymẽs bū́dvardžių priẽgaida.

	I pavyzdis vienskt.	2 pav. vienskait.	I pav. daugsk.	II pav. daugsk.
I. V.	gerà	minkštà	gẽros	minkštos
II	gerõs	minkštõs	gerų̃	minkštų
III	gẽrai	mìnkštai	geróms	mìnkštoms
IV	gẽrą	mìnkštą	geràs	mìnkštas
VI	gerą̀	minkštą	geromis	minkštomis
VII	gerojè	minkštojè	gerosę	minkštosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1, 4, 5	dvì gerì	mìnkšti
3.	dvíem geróm	minkštóm
6	dviẽm gerõm	minkštõm

Priẽrašai 1. Visi dvitařčei bū́dvardžei su galū́nėmis: a, ė, i kaitaliója sãvo priẽgaidą pagal dviejų̃ pãvyždžių: 1, gerà 2, minkštà; kuriųdu tùri priẽgaidą nè tojè pačiojè viẽ

toje tiktaĩ trijų̃sę linksnių̃sę viensk. pad. daugsk. apsk. iř dvisk. V. (drauge su ap. iř sz.).

2. Pirmàsis pãvyzdis yrà visų tokių̃ būdvardžių, kurių̃ kamēnas viensk. apskų̃stinyje tùri tvirtagãlę priēgaidą; jéi výrišk. gymẽs būdvardis kaitalioja sãvo priēgaidą pagal I pãvyždžio (gẽras) arbà III (gražùs) tàd atsãkantieji mótr. gymẽs būdvardžei (gerà graži) kaitalioja pagal pirmojo pãvyždžio (gerà), kuriõ priēgaida nẽ paĩ nãgo jų̃dyma neprasikiša prõ priēgaidą tokių̃ esýbvardžių, kaĩp antaĩ: mergà.

3. Antrāsis pãvyzdis yrà tokių̃ būdvardžių, kurių̃ kamẽnas viensk. apskų̃stinyje tùri tvirtaprãdę priēgaidą; todė̃l výrišk. gymẽs būdvardžeins, kuriẽ sãvo priēgaidą kaitalioja pagal 2 pav. (minkštas) arbà 4 (áiškus) atsãko mótr. gymẽs būdvardžei añtrojo pav. (minkštà) kuriõ priēgaida neišskiria nũ tokių̃ esýbvardžių priēgaidos, k. ant: žmonà

4. Mótriškosios gymẽs daugtarčei būdvardžei teip prisitáikina priẽ pãvyždžių: gerá ir minkštà, kaip výriškosios gymẽs daugtarčei priẽ pãvyždžių: gẽras ir minkštas, atskýrus jóg výriškiems: didelis, gerẽsnis ir kitiéms tokiéms atsãko mótriški: didele, gerẽsnė.

II (B) Įvardžių linksniãvimas.

Įvardės yrà dvejópos: esýbvardines arbá personines: aš, tù, savę̃s ir 2 – būdvardines, – tàs, šìs ir t. t.

1. Esýbvardines įvardės.

	Vienskaitlis			Daugskaitlis		
	1 persona	2 persona	savýveiksline įvard.	1 persona	2 persona	savýveiksline įvard.
1, 5	àš	tù	— . — . —	mẽs	jū̃s	— . — . —
2	manę̃s	tavę̃s	savę̃s	músų	jū́sų	— . — . —
3.	mán	táu (táv)	sáu (sáv)	mùms	jùms	— . — . —
4.	manę̀	tavę̀	savę̀	mùs	jùs	— . — . —
6	manimì	tavimì	savimì	mumìs	jumìs	— . — . —
7	manyjè	tavyjè	savyjè	(mūsyjè)	(jūsyjè)	— . —

Dviskaitlis.

1, 4, 5 – mùdu (vẽdu) mótr. mùdvi (vẽdvi) jùdu, motr. jùdvi
2 — mùdviejų jùdviejų
3, 6 — mùdviem jùdviem
7 — mùdviesę jùdviesę

Tarmių savótiškos įvardžių išvaizdos

1. Žemaičei sako: mùnęs (= manę̃s), mun (= mán) munę̀ (= manę̀) munim̃ (= manimi), munẽ (manyjè), vẽdu (= mùdu) vẽdvi (= mùdvi); vedums, motr. vẽdvims (= mùdviejų); vẽdum (motr. vedvim) = mùdviem tãvęs (= tavę̃s) tavim̃ (= tavimi); tavẽ (= tavyjè); jùmsų (aplink Kvėdarną Rietãvą) jùnsų (aplink Janapolį) = jū̃s; jùdums motr. jùdvims (= jùdviejų) jùdum motr. jùdvim (= jùdviem) savim̃ (= savimì) savẽ (= savyjè) sãvęs (= savę̃s) daũgsk. apsk. mùs ir mumìs, jùs ir jumìs, vienisk. dūt. mùn ir mùnie, táu ir tãvie, sáu ir sãvie.

2. Saulėlydiniai Žem. (apl. Šãlantus sako: mùsa (= mū́sų) jū́sa (= jū́sų) Saulėtekiniai Augšt. sãko: mùm (= mùms) jùm (= jùms), mùm-dviem (= mùdviem) jùm-dviem (= jùdviem) mùms (= mùs) apl. Kaũną mumỹsę (= mūsyjè), jumysę̀ (= jusyjè)

3. Minėtinos yrà augštaĩtiškos įvardės: ãš-en ir ãš-enai (= àš) tù-jen ir tù-jenai (= tù)

*3. Žem. vartója enklitiškos įvardės -m (= mán) -t (táu): dűkem dűnos kąsnėlį (= dűk mán); suspáuske-m galvẽlę (= suspausk mán), dañtį skaũda-m (= dantis mán skaũsta); ar̃ dañtį skaũdat? (ar̃ táu dantis skaũsta?); tylék rýkštę pa-imsiűt! (= tylék! jéi nė - tád àš táu rýkštę paimsiu). - Visur vartójama yrà enklitiška įvardė -s: per̃kű-s árklį (perkù sáu) prausiű-s (= prausiù savę). Senóvęs raštůsę rañdame ir enklitišką gimtinį liñksnį: «pami-gailies vargstančio» (= miserere mei laborantis)

*4. Neviená Augšt. tarmė vartója trumpesnį gimtinį liñksnį: manę (= manę̃s), tavę (= tavę̃s), savę̃ (= savę̃s).

6. Minetinas atitólintinis liñksnis (ablativus): mùma (= mùdviejų) juma (judviejų) kurs aplink Pil-kalnį ir kitur Prūsų šalyje įgijo turėtojinio gimtinio liñksnio prãsmę (genetivus possesivus).

2. Budvardinės (arbà gymėtosios) įvardės.

V-i-n-s-k-a-i-t-l-i-s

	Vyr. gym.		Motr. gym.		nėkatr. gym.
V.	tàs	šìs	tà	šì	taĩ (tàt, tataĩ)
G.	tõ	šiõ	tõs	šiõs	k. vyr. gym.
D.	tám	šém (šiám)	taĩ	šeĩ (šiaĩ)	— . —
Ap.	tą̃	šį̃	tą̃	šią̃	taĩ (tàt. tatai)
P.	tů̃	šiů̃	tą̀	šią̀	kaip v. gym.
V.	tamè	šimè (šemè)	tojè	šiojè	— . —

D-a-u-g-s-k-ai-t-l-i-s.

V.	tiẽ	šiẽ	tõs	šiõs	— " — " —
G.	tų̃	šių̃	tų̃	šių̃	— " — " —
D.	tiéms	šiéms	tóms	šióms	— " — " —
Ap.	tùs (tůs)	šiùs (šiůs)	tàs (tãs)	šiàs (šiãs)	— " — " —
P.	taĩs	šeĩs (šiaĩs)	tomìs	šiomìs	— " — " —
Vt.	tůsè	šiůsè	tosè	šiosè	— " — " —

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

V. Ap.	tů̃du	šiů̃du	tiẽdvi	šiẽdvi	— " — " —
G.	tų̃dviejų	šių̃dviejų	tų̃dviejų	šių̃dviejų	— " — " —
D.	tiémdviem	šiémdviem	tómdviem	šiómdviem	— " — " —
P.	tiẽmdviem	šiẽmdviem	tomdviem	šiomdviem	— " — " —
Vt.	tůsè dviesè	šiůsè dviesè	tosè dviesè	šiosè dviesè	— " — " —

Priérašai: 1. Būdvardinės įvardes linksniůjamę teip-pàt, kaīp iř būdvardžius atskýrus šės išimtines.
a) Viensk. apsk. liñksnis: tą̃, šį̃ tùri galūnėje ilgą balsę, tů̃ tárpu kàd būdvardžei iř esýbvardžei tùri trumpą: gẽrą̆, didį̆, výrą̆, brõlį̆; bèt reīkia minėti, jóg Prūsų̃ šalyjè apliñk Stalupėnus iř Užnemuniškei apliñk Vištýtį (Wyštyniec) tebesãko senóviškai: gẽrą̄, didį̄, výrą̄, brólį̄.
b) Viénsk. padargìnis: tů̃, šiů̃ labiáusei Augštaīčių tarmėjè gáuna nů̃ tokių̃ žõdžių, kaīp antaĩ: sunumì galúnę-mi: tů-mi, šiů-mi arbá strugiaũs sãkant tům̃, šiům̃.
c) Iř mótriškosios gymẽs padargìnis: tą́, šią́ kuřne-kuř, iš ãtžvilgio į̃ ìlgas balsės dvilypůtųjų būdvardžių: gerą́ją, įgìjo ìlgą balsę: tą̃, šią̃.
d) Daũgskaitlio vardìnis užlaìke senóvišką ilgą galúnę -ie: tiẽ, šiẽ, katriẽ, šitiẽ, aniẽ, tů̃ tárpu kad būdvardžei sutrum̃pino tą̃ galúnę:

gerì, senì (iš senóviškų: *gerie, senie).

e) Daũgsk. apsk. výr. gymės yrà trejópas: tùs, tũs ir Prùsų pusėje tůs; mótr. gymės teippàt trejópas: tàs, tũs (aptiñk Dùsetą) ir tás (Prúsų šalyje).

f) Nekatrõsios gymės víensk. vard. ir apsk. liñksnis užlaĩke galúnę t- (kaip àš iš *až, teip t iš d, kurį̃ tebetùrime žodẽlyje id-añt) bèt põ išdargos patvìrtinimo dalẽles -ai: tat-aĩ, šit-aĩ, ant-aĩ iš kurių̃, atmẽtus -ai gimė tàt, šìt, añt (= ecce! en!)

2. a-kamẽnes įvardės yrà šiõs:

a) tàs, tà, taĩ (tataĩ, tàt);

b) añs (senóviškai: anàs), anà, antaĩ; saulėtekinei Augštaĩčei sãko ãnis (= aniẽ) žem. tarmėje añs, anà įgijo prãsmę trečiõsios persónos įvardės (= jìs, jì);

c) kàs (quis) netùri daũgskaitlio; minė́tinas yrà turė́tojinis gimtinis liñksnis kienõ (gen. possesivus)

iȓ sakynỹs: „kũ vardù?" (čè kũ = lot. quō yrà vartójamas kaĩp bū́dvardis).

d) - katràs (uter) katrà, kuriõ prasmẽs nereĩkia maišýti sù į́varde kur̃s (qui): kláusiant apiẽ dù, reĩkia sakýti katràs; bèt kláusiant apiẽ trìs iȓ daugiaũs, reĩkia sakýti kur̃s;

e) kìtas, vìsas, kiekviẽnas yrà linksniúojamos griežtai kaĩp bū̃dvardžei: kitì, visì, kiekvienì.

Y-kamẽnes, ja-kamẽnes iȓ i-kamẽnes į̃vardės.

a) jìs, jì tùri linksniãvimą tókį pàt, kaĩp iȓ šìs, atskýrus: daũgsk. apskį́stinį, kuriõ galū́nė yrà visadõs ilgà: jū̃s (apliñk Tilžę jū́s) iȓ viẽnsk. viẽtlinksnį jamè, kur̃s nẽkur negáuna išvaizdos * jimè.

b) kóks, šióks, tóks, anóks, kitóks (žem. kitoniškas), neĩjóks (žem. nẽ jóks) aplinˈk Tilžę tùri tvirtagãlę priẽgaidą: kõks, tõks, šiõks iȓ t. t.

Linksniãvimo pãvyzdis. Výriškosios gymẽs.

	Vienskaitlis	Daũgskaitlis	Dviskaitlis
I. V	kóks (kõks)	kokíe (kokeĩ)	kókiu (kókiu du)
II	kókio	kokių̃	— " —
III	kokiám	kokiéms	kokiẽm dviem
IV	kókį (kokį̃)	kókius	— " —
VI	kókiu	kokiaĩs	kokiẽm dviem
VII	kokiamè	kokiuõsè	— " —

Motriškosios gymẽs

I. V	kokià	kókios	kóki (kóki dvi)
II	kokiõs	kokių̃	— " —
III	kõkiai	kokióms	kokióm dviem
IV	kõkią (kokių̃)	kókios	— " —
VI	kókią	kokiomìs	kokiõm dviem
VII	kokiojè	kokiosè	— " —

Sù tomis įvardėmis reĩkia priminti Žemaĩčių netinksniuojamą įvardę tokeĩjeis (= eimsdem modi). Augštaĩčių koktaĩ ir kõktu, toktaĩ ir tõktu yrà žodẽlei nekatrõsios gymẽs *kokt, *tokt sudurti sù ai (kaĩp tas-aĩ) ir u (kaĩp jei-gu, nẽ-g-u)

c) páts, pati drauge pildo ir esýbvardžio tarnãvimą (= maritus uxor) ir įvardẽs (ipse, ipsa); todėl mìšras yrà tõs įvardẽs linksniãvimas.

Výriškosios gymẽs

	Viénskaitlis	Daugskaitlis	Dviskaitlis
I V.	pàts	pãtįs	pačiù-du
II G.	patiẽs	pačiũ	{patímdviem ir̃ patiémdviem
III D.	pačém	patiéms (patims)	
IV Ap.	pãtį	pačiùs	— " —
V Sz.	patiẽ (marite)	pãtįs	— " —
VI P.	pačiù (patimì, patim̃ = marits)	pačeĩs	{patim̃dviem patiẽmdviem
VII Viet.	patimę̀, pačiamę̀	pačiùsę	— " —

Mótriškosios gymẽs

pati, pačiõs ir̃ t. t. kaĩp marti, marčiõs dvisk. patidvi pačiómdviem, pačiom̃dviem.

Žodẽlis pát, vartójamas sudėtiniùsę žõdžiùsę: teĩp pát, ten-pát, nù-pát (inde a...) iš-pát (inde a..) į-pát (usque in...) lig-pát (usque ad....) yrà sutrumpinta nekatrõsios gymẽs išvaizda *pãti (=lot. pŏtĕ). Tàs pàts (idem), tà pati (eadem) linksniůja abidu įvardi. — Viešpats túri pãprastą esįbvardžių linksniãvimą: Viẽšpačio, Viẽšpačiui ir̃ t. t.,

bet kartais vartójamas yrà įvardinis linksniãvimas Viešpaties, Viešpacem.

Sudėtinės įvardes

Iš sudėtinių įvardžių viẽnos turi atskiraĩ nebevartójamus priẽdurus, kitos sudėtos sù vartójamais žodžeis.

1. Nebevartójamos patvirtinimo datẽles (particulae emphatice) yrà šiõs: a) -ai: šis-aĩ, tas-aĩ, ansaĩ, kurs-aĩ, pats-ai, šitaĩ (ir štaĩ), tat-aĩ, ant-aĩ, tikt-aĩ (k. Daũkšas tebevartója tiektai padarytą ir tiekas = tantus), tóktaĩ, kokt-aĩ, čion-aĩ, tenaĩ, šen-aĩ, anen-aĩ;

b) -gi: kas-gi, tas-gi, šis-gi, kurs-gi;

c) -je: to-jẽ, ši-jẽ, ji-jẽ, ano-jẽ (aplink Tilžę ir Veliuną)

d) -nai: ji-naĩ (žem. įdem-naĩ = idem)

e) -jau: tas-jaũ (= tàs pàts) kurio padarginis linksnis: tů-jaũ (eodem scilicet tempore = statim); kurjaũ (kur-gi);

f) -gatės: šis-gatės, tas-gatės

g) -u: kõktũ, tõktu; jei-gu; nẽgu

2. Ši vartójamaises žõdžeis sudėtosios įvardės.

a) ši-ta-s, ši-tà linksniŭjama kaip tàs

b) bile-kàs, bile-kiek, bile-kaip, bile-kur, bile-kadą (= žem. by-kàs, by-kiek, by-kaip ir t.t.)

c) nẽkas (ir niẽkas) daugsk. nẽkai (= nugae)

d) ne-kà-s, kas-ne-kàs; ne-kurs, kurs-ne-kurs.

e) viš-kàs (gimt. viso-kõ ir viško) = tilž. vis-lab.

f) kit-kas (gimt.-kito-kõ ir kitko)

g) iš sàkiniu: kàs žino kàs yrà sudėtos įvardės: kažika-s (ir kaž-kas ir kanãkas = nescio quis), kaži-koks; (kaži-kur, kaži-kaip, kaži-kiek, kaži-kadą, kaži-kůmet)

h) žem. jeip-kas (= bilekàs, bykàs) ir iš tų įvardės išvestiẹji prieveiksmei: jeip-kaip (= bilekaip) jeip-kur, jeip-kamę.

i) gretýmais vartójamosios įvardes: kits-kito (alius alius), viens-antro (alter alterius), kits-kitám, viens antrám ir t.t.

III Dvilypůtųjų bůdvardžių liñksniãvimas.

Nedvilypůtieji bůdvardžei tùri neáiškių ir̃ neapribótą prãsmę: sakýdami: „gẽras výras", dů́dame suprãsti jóg kalbame apiẽ tókį výrą, kurį̃ reĩkia atskìrti nů̃ visų̃ „negerų̃jų" bèt „gerų̃ výrų" yrà daũg; todė̃l norėdami paródyti, jóg kalbame apiẽ žìnomą „gẽrą výrą" sãkome „geràsis výras". Tókius bůdvardžius vadiname „dvilypů́tais" deltõ kàd dů́tas bůdvardžio liñksnis yrà sudvilypů́tas sù atsãkančiu liñksniu įvardė̃s jìs, jì. – Įvardė̃ jìs, jì sukìbusi sù bůdvardžiu į̃ vieną žõdį gaũna nemàž ãtmainų:

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

	atskirà	įvardė̃	enklìtiška	įvardė̃
V. Sz.	jìs	jì	– is	– ji
Gim.	jõ	jõs	– jo	– ios
Dů́t.	jám	jaĩ	– iam	– jai
Apsk.	jį̃	ją̃	– jį́	– ją̃
Pad.	jů̃	jà	– ju	– ją
Vietl.	jamè	jojè	– iame	– joje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

	atskirà įvardē		enklitiška įvardē	
V. Sz.	jiẽ	jõs	– jõs ji	– ios
Gimt.	jų̃	jų̃	– jų	– jų
Dūt.	jiéms	jóms	– iems	– ioms
Apsk.	jũs	iãs	– iuš	– iãs
Pad.	jaĩs	jomis	– iais	– iomis
Viet.	jūsę	josę	– iūsę	– iosę

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s

V. A. S.	jūdu	jiẽdvi	-ju (ju-du)	ji (-jidvi)
Gim.	jų̃	jų̃	-ju	jų

Dūt ir Padarg. daugýbeje formų turi tókią išvaizdą, kaip atsãkantieji liñksnei nedvilypū-tojo linksniãvimo.

Padūtoji ãpžvalga ródo jóg įvardē jis, ji enklitiškai vartójama su būdvard'eis nustójo balsių ilgumo šiūsę liñksniūsę: Vyr. gym. vienisk. apskritinyje-jį (atskirai vartójama jį) pad. ju (atsk. vart. jũ). Daũgsk. vard. ji (atsk. vart. jiẽ) apsk. ius (atsk. vart. jũs). Dvisk. vard.

apsk. ir šauk. jù ir jūdu (atsk. vart. jùdu).
Mótr. gym. viénsk. apsk. ją (atsk. vart. ją̃) pãč ją (atsk. vart. kur-ne-kur ją). Daũgsk. apsk. jàs (atsk. vart. kur-ne-kur jùs, jás). Dvisk. vard. apsk. ir šauk. ji ir jidvi (atsk. vart. jiẽdvi). —

Tàs balsių sutrumpinimas yrà priégaidos pãdaras: enklitiškai vartójama įvardẽ jis ji pirmìnes arbà augštõsios priégaidos: todė̃l tõs balsės, kuriõs žõdžių galę neturė́jo sántaros ùždangos viẽtoje sutrumpė́jo.

Bèt ir būdvardžei dvilypūtamę linksniãvimę nè tókią túri išvaizdą, kaip nedvilypūtamę.

Neabejótinas dáiktas, jóg laĩkui slenkant lietuviškų žõdžių galūnės sumenkė́jo - ilgíeji linksnýgalei pavir̃to į trumpùs.

Bèt músų prósenolei ir sénterai įsitiké dvilypūtąjį būdvardžių linksniãvimą, kàd tõs galūnes tebùvo sveĩkos ir neužgáutos; kaip

šendieną tebesãkome: tą̃ (žem. tąn̄) tũ, tiẽ, teįp senų̃ senóveje sakýdavo: geran, gerũ, gerie, ir̃ tadą̃ sù tokeĩs pilnaĩs liñksneis sukibo atsiã-kantieji pilni liñksnei įvardẽs jis, ji: *geran-jyn, *gerũ-jũ, *gerie-jie ìš kurių̃ taisykliškaĩ gìmė šendiẽną vartójamosios tų̃ liñksnių išvaizdos gẽrą-ją̃, gerũ-jũ, geríeji.

Kuršáitis atbulaĩ ir̃ nemókslìškai sánprotauja būk toksaĩ žõdis kaip geríeji gìmęs ìš *gerijie, balsės ilgùmą párkėlus nũ įvardẽs añt bũdvardį!

– Bet žvilgterėję į̃ tókius žodžius, kaip antaĩ gerásis, saldùsis ir̃ tókius kaip geresnỹ-sis, áiš-kei mãtome jóg tiẽ bũdvardžei, kuriẽ kitą kar̃-tą turėjo trumpàs galūnės, kaip antaĩ: gẽrãs, saldùs ir̃ dvilypũtamę linksniãvimę užlaĩkė trumpùs balsès, kaip antaĩ: *geresnys (ìš ku-riõ naujesniũsiusę laikũsę sutrum̃pinus galū-nę, gìme gerẽsnis, tiẽ, sakaũ, užlaĩkė dvily-

pūtamę linksniãvimę sãvo prigimtąjį ilgúmą, kaip antai geresnỹsis.

Ir šendiẽnų sãkome: geró-ji, tàd neatsejótinas dáiktas, jóg senų senóveje mótriškosios gymẽs viẽnsk. vard. liñksnis turéjo ìlgą balsę: gerā.

Trumpaĩ sãkant dvilypūtieji bū̃dvardžei užlaĩke sveikàs ir neužgáutas senóviškas galúnes, tū tárpu, kàd viéntisieji arbà nedvilypūtieji naujesniūsiuose laikūsę sutrum̃pino sãvo galúnes; todė̃l ir mãtome nemãžą ãtskyrį tar̃p gerẽsnis ir geresnỹsis, geré-geriyi ir t.

Pãvyždžei vyriškosios gymẽs dvilypū̃tųjų bū̃dvardžių (Augšt.) linksniãvimo.

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

1.5.	gerásis	geresnỹsis	saldùsis	sukąsis	sùksis	sùksensis
2	gẽrojo	gerẽsniojo	saldžiojo	sukančiojo	sùksiojo	sùksenčiojo
3	gerámiam	geresniámiam	saldžiámiam	ir t.t.	kaip geresnỹsis	
4.	gẽrąjį	gerẽsnijį,	saldūjį	"	"	"
6	gerūju	geresniūju	saldžiūju	"	"	"
7.	gerãmiamę	geresniamjamę	saldžiamjamę	"	"	"

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s

1,5	geríeji	geresníeji	saldíeji	sukantíeji	sukusíeji	suksentíeji
2.	gerųjų	geresniųjų	saldžiųjų	sukančiųjų	sukusiųjų	suksenčiųjų
3.	geríemsiems	geresníemsiems	saldíemsiems	ir t. t. kaip	geresnysis	
4.	gerúsius	geresniúsius	saldžiúsius	"	bet priegaida	žodžio pradžioje
6	geraisiais	geresniaisiais	saldžiaisiais	"	"	"
7.	gerũsiusę	geresniũsiusę	saldžiũsiusę	"	"	"

D-o-i-s-k-a-i-t-l-i-s

1,4,5	du gerúju arba gerůjudu	geresniúju arba geresniůjudu	saldžiúju arba saldžiůjudu	"	"	"
3	geriem dviem	geresniem dviem	saldiem dviem	"	"	"
6	geriẽm dviem	geresniẽm dviem	saldiẽm dviem	"	"	"

Žem. V-i-n-s-k-a-i-t-l-i-s

1,5	gĕràsis	gerĕsnèsis	saldèsis	sukantèsis	sukusèsis	suksentèsis
2.	gĕròji	gerĕsniòje	saldžiòje	sukančiòje	sukusiòje	suksenčiòje
3.	gĕrůjů	gerĕsniůjů	saldžiůjů	sukančiůjů	sukusiůjů	suksenčiůjů
4.	gĕrainį	gerĕsniųjį	saldžiųjį	sukantinjį	sukusinjį	suksentinjį
6	gerůju	geresniůju	saldžiůju	sukančiůjų	sukusiůju	suksenčiůju
7	graménje	geresneménje	saldeménje	sukantemėnje	sukusemenje	suksentemėnje

D-a-u-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

1.5.	geriẽjei	geresniẽjei	saldiẽjei	sukantiẽjei	sukusiẽjei	suksentiẽjei
2.	gerųjų	geresniuñjų	saldžiuñjų	sukančiuñjų	sukusiuñjų	suksenčiuñjų
3.	geriẽsiems	geresniẽsiems	saldiẽsiems	sukantiẽsiems	sùkusiẽsiems	sùksentiẽsiems
4.	geriunsius	geresniuns ius	saldžiuns ius	sùkančiuns ius	sùkusiuns ius	sùksenčiuns ius
6.	geraĩseis	geresneĩseis	saldeĩseis	sukanteĩseis	sùkuseĩseis	sùksenteĩseis
7.	geruñsiunsę	geresniuñsiunsę	saldžiuñsiunsę	2 sùkusiunsiunsę	1 sùkančiuñsium	suksenčiuñsiun

D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 4, 5.	(dù) gerúju	geresniúju	saldžiúju	sukančiúju	sùkusiúju	sùksenčiúju
2.	(dúdums) gerũjums	geresniũjums	saldžiũjums	sukančiũjums	sùkusiũjums	sùksenčiũjums
3.	(dùm) gerũjum	geresniũjum	saldžiũjum	sukančiũjum	sùkusiũjum	sùksenčiũjum
6.	(dum̃) gerũjum	geresniũjum	saldžiũjum	sukančiũjum	sùkusiũjum	sùksenčiũjum

likusieji liñksniai kaip atsãkantieji daũgskaitlio

Saulėtekiniai Augšt. sãko: gẽras-ai, sẽnas-ai (= gerasis, senasis) būd-
vardžiai apribóti vartódami tą̃ pãčią patvirtinimo dalẽlę -ai,
kuriã visi Lietuviai vartója sù įvardėmis: tas-ai, kurs-ai, ant-ai.
Daugýbe tarmių neãpkenčia gretýmais ištartų lýgių sąjamų:
jam-jam, -am-am, -iems-iems; todė̃l iš tokių sąjamų

sujùngimo išmeta vieną m: Žem. geriẽsiems (= geriẽmsiems); tilž. geriẽsiems (geriẽmsiems); debeik. senã-jam (senámjam); veliuon. sẽnajam ir senájam (= senámjam); tilž. gerájam (= gerámjam); debeik. senajami (senamiamę) seniẽmsiems (= seniẽmsiems). Žem. diden-sis = didỹsis; geramén-jē yrà sudė́tas iš geramę ir viẽtlinksnio -jē, kurs yrà teip pàt padarýtas iš įvardė̃s jis kaip Žem. viẽtlinksnis kújē (= kújyje) iš esýbvardžio kújis, aiškiaũs sákant je yrà viẽtlinksnis nè įvardžių, bèt esýbvardžių linksniãvimo; teip pàt geriẽjei tùri jei iš esýbvardžių linksniãvimo (kaip: kujei) ir dũt. geriũju (= gerámiam) tùri ne tiktaĩ jũ iš esýbvardžiu linksniãvimo (kaip kújũ = kújui); bèt ir būdvardžio dũtinį: gerũ (kaip vyrù = výrui) Žem. grãžesis, saldė́sis, plãtė́sis (= gražùsis, saldùsis platùsis) yrà padarýti nè iš u-kamẽnio, bèt iš jā-kamẽnio: * gražjasis, * saldjasis,

* platjasis; teip pát sùkantesis, sùkusèsis, suksentè-
sis (= sukąsis, sùkęsis, sùksęsis) nè iš sántarinio kaméno:
sukant - suksent bèt iš ja-kaménio: sukantja, sukusju,
suksjantja. Žem. dvisk. gimt. senůjums d ir p senůjum
yrà padarýtas nè iš kaméno, bèt iš vardinio liñksnio
(dù senůju) prýdúrus linksnygalius -ms -m - (kaíp
tůdums, sūnùms tůdum sūnùm)

Pãvyždžei mótriskos gymēs dvilypůtųjų būdvardžių linksniãvimo.

V-ie-n-s-k-a-i-t-l-i-s.

V. Sz.	geróji	geresnióji	ir geresnéji	saldžióji	sukančióji	sùkusioji
2.	gerõsios	geresniõsios	geresnēses	saldziõsios	kaíp (a	tskýrus
3.	gẽraijai	gerẽsniaijai	gerẽsneijiai	saldžiaijai	saldžióji	priegaidą
4.	gẽrąją	gerẽsnią̃ją	geresnę̃ją	saldsią̃ją	"	"
6	gerą́ją	geresnią́ją	geresnę́ją	saldžią́ją	"	"
7.	gerõjoje	geresniójoje	— " — " —	saldžiojoje	"	"

D-a-ũ-g-s-k-a-i-t-l-i-s.

1, 5.	gẽrosios	gerẽsniosios	gerẽsnèsės	saldžiosios	"	"
2.	gerų̃jų	geresnių̃jų		saldžių̃jų	"	"
3.	gerómsioms	geresniómsioms	geresnémsioms	saldziomsioms	"	"
4	gerósias arba gerąsias	geresniósias geresnią́sias	geresnę́sias	saldžiósias saldzią́sias	"	"

6.	gerõmsioms	geresniomsioms	saldžiómsioms	"	"
7.	gerõsiosę	geresniõsiosę	saldžiõsiosę	"	"
		D-v-i-s-k-a-i-t-l-i-s			
1.4,5.	geriji dvi arbà dvi geriji	geresnieji dvi arbà dvi geresnieji	saldieji dvi arbà dvi saldieji	"	"
3.	geriem dviem	geresniom dviem	saldžiom dviem	"	"
6	geriem dviem	geresniõm dviem	saldžiomdviem	"	"

linkusieji linksnei, kaip atsãkantieji daũgskaitlio

Mótriškos gymẽs dvilypũtieji bũdvardžei bè mãž ko teip pàt yrà linksniũjami visosę tarmesę.

Didieji ãtskyrei yrà šie:

a) Saulėtekinei arbà rytiečei Augštaĩčei sãko: geróji (= geróji) senója (= senóji).

b) Žemaĩtiškai sãkoime: gerom-sioms (= dũt. gerómsioms ir padarginis geromsioms)

c) Žemaĩčių dviskaitlis yrà naujeĩ padarýtas iš vardinio apskųstinio ir šauktinio: tiedvi gerieji pridúrus galúnės: ms ir m: gimtinis: tiedvims gerieji-ms, dũt. tiedviem geriejim arbà dviem geriejim, padarginis tiedviem geriejim, dviẽm geriejim.

Skaitlinei žodžei (numeralia).

Tikrieji skaitlinei žodžei	Paalinei skaitlių žodžei
1. vienas, viena, nekatr. gym. vien	pirmas, pirma
2. du dvi	antras, antra
3 trys	trečias, trečia
4 keturi, keturios	ketvirtas, ketvirta
5. penki, penkios	penktas, penkta
6 šeši, šešios	šeštas, šešta
7. septyni, septynios	septintas, septinta arba sekmas, sekma
8. aštuni, aštunios	aštuntas, aštunta – ašmas, ašma
9. devyni, devynios	devintas, devinta
10. dešimtis, dešimties	dešimtas, dešimta
11. vienůlika (žem. veniůlika)	vienůliktas-ta (žem. vienůliktas-a)
12. dvylika	dvyliktas – ta
13. trylika	tryliktas – ta
14 keturiolika	keturioliktas – ta
15 penkiolika	penkioliktas – ta
16. šešiolika	sesioliktas – ta
17. septyniolika	septynioliktas – ta
18 aštůniolika	aštůnioliktas – ta
19 devyniolika	devynioliktas – ta
20 dvidešimts	dvidešimtas – ta
30 trys-dešimtys	tris dešimtas – ta

40 keturios-dešimtįs	keturios dešimtas-ta
50 penkios-dešimtįs	penkios dešimtas-ta
60 šešios dešimtįs	šešios-dešimtas-ta
70 septýnios-dešimtįs	septýnios-dešimtas-ta
80 aštůnios-dešimtįs	aštůnios-dešimtas-ta
90 devýnios-dešimtįs	devýnios-dešimtas-ta
100 šimtas -	šimtásis - šimtója
200 dù šimtù	dušimtásis - tóji
300 trįs šimtaĩ	trisšimtásis - tóji
1000 túkstantis	tukstantysis, čioji
5000 penkios túkstantįs ir penki túkstančei	
1000,000 túkstantis túkstančių milijonas:	
25 dvidešimts penki	dvidešimts penktas
56 penkios dešimtis šeši	penkios dešimtis šeštas
357 trįs šimtai šešios dešimtis septyni	trįs šimtaĩ šešios dešimtis septiñtas arbà sẽkmas
8792 aštůnios túkstantis (arbà aštůni tukstančei) septýni šimtaĩ devýnios dešimtis ir dù - dvi	aštůnios túkstantįs (arbà aštůni tukstančei) septýni šimtaĩ devýnios dešimtis ir añtras arbà antrà

Tikrięji skaitlinei žodžei, pradėjus nů „víenas" iki „devyni" yrà bűdvardžei ir turi bűdvar-

dišką linksniãvimą, atskyrus tą aplinkýbę, jóg jiéms trúksta dvilypũtoji išvaizda.

1. vienas, vienà túri griẽštai tóki pàt linksniãvimą; kaip ir minkštas, minkštà; -jõ prasmė atšãko lotýniškam unus ir búdvardžiui merus (vienà druskà - gyvà druskà; viénas piẽnas = merum lac; vieni pietaĩ, vieni kvẽčei, vienos ãvižos) daũgskaitlis: vieni, viénos yrà vartójamas su daũgskaitlineis esýbvardžeis (pluralia tantum): vieni rãtai, vienos štãjos, vieni mintuvai, vienos žirkles

2. dù, dvì túri savõtišką linksniãvimą: vard. apsk. šauk. dù, dvì; gimt. dviejũ (ž. dvijũ); dút. dviém (žem. vyr. gym. dvim, mótr. dvimo); pad. dviẽm (žem. vyr. gym. dum, mótr dvim); vietl. dviesę (žem. vyr. gym. - dvijũsę, motr. dvijosę). Kur ne kur šãko ir dù-jen, dù-jen-ai (= dù). - Senóviškas dviskaitlio vietlinksnis yrà dviéjoms arbà dviejan,

dviejų, dvieji.

3. trįs (žem. triñs) turi esįbvardišką linksniãvimą: vard. trįs, gim. trijų̃, dąt. trims, apsk. tris, pad. trimis; vietl. trisè (žem. vyr. gym. trijūsę, motr. trijosę)

4. Būdvardišką linksniãvimą, aplenkus apskįstinį turi skaitlinei žodžei nū „keturì" iki „devynì" vard. keturì, penkì, šešì, septynì — kẽturios, peñkios, šẽšios, septýnios; gimt vyr. ir motr. gymẽs keturių̃, penkių̃, šešių̃, septynių̃; dąt keturiẽms, penkiẽms šešiẽms septyniẽms — keturióms, penkióms, šešióms septynióms; apsk. kẽturis, peñkis, šẽšis, septýnis, — kẽturias, peñkias, šẽšias, septýnias; pad. keturiaĩs, penkiaĩs, šešiaĩs, septyniaĩs — keturiomìs, penkiomìs, šešiomìs, septyniomìs; vietl: keturiosę̀, penkiosę̀, šešiosę̀, septyniosę̀. Skaitlinei: aštūnì, devynì priẽgaida kaitaliója kaip septynì.

Įspėjimas 1) apskįstinei: trìs ir kẽturis yrà tikraĩ senóvisiki; į tūdu pasiveizdėję pasidãre

lietùvei apskųstinius: pènkis, šešìs, septýnis, aštůnis, devýnis. Kuriẽ sãko: „keturius" ir tt., tiẽ skaitlìsniùs žodžiùs prìtaikino priẽ bū̃dvardžių: didelì: didelius = keturì, kẽturius.

2) Tikraĩ senóviški viẽtlinksnei yrà šiẽ: dviẽjaus (arbà dviẽjau, dviẽj) trìsiu, keturiẽsu, penkiẽsu, šešiẽsu, septyniẽsu, aštůniẽsu, devyniẽsu kuriůs prieveiksmiškaĩ vartójame, sakydami: „jiẽ keturiẽsu rugiùs kirtia", „mẽs penkiẽsu liniùs mìname"; bernaĩ arbà vaĩkei dviẽjau gùli." Raudonãvariškei ir kitì sãko: trisę, keturiẽsę, penkiẽsę ir t. t. prietaĩkindami senóviškus žodžiùs priẽ páprastųjų viẽtlinksnių galunių: keturiůsę, penkiůsę ir t.t.

Dešimtis, simtas ir tū́kstantis tùri esybvardišką linksniãvimą, deltõ kàd jiẽ yrà skaitlìnei daiktavardžei, kaip ir dvejetas, trẽjetas, kẽtverdas, pẽnketas, šẽšetas, septýnetas, aštůnetas, devýnetas. Žõdis dešimtis senóveje

turėjo santarinį kamėną, kurs užliko daugskaitlio gymtinyje: dešimtų (kaip dantų, obelų ir k). Apliñk Tilžę ir kitur vartója sustragintus: dẽšimt, dvìdesimt, trìsdešimt ir t. t. Tū́kstantis -ties arbà tū́kstanti -tes yrà mótriškosios gymės žõdis; bèt daugýbe Lietùvių linksniũja jį pagal y-kamėnių výriškosios gymės esýbvardžių. Šimtas visur yrà a-kamėnis dáiktvardis kaip daržas.

„Dvylika" iki „devynió-lika" žemaitiškai sãkant: dvýleka (sulýgink sù tũ žodžiu: „dvylẽkis" = duodenarius nummus) - „devyniõ-leka" yrà o-kamẽnai esýbvardžei ir tùri jų linksniãvimą.

Antrìnei (derivata) skaitlių žodžei.

1. Svarbiáusis skýrius antrìnių skaĩtlių yrà paalìnei (ordinalia), kuriũs dãrome iš tikrũjų skaitlinių žõdžių, priẽ jų kaméno prikabindami priesagą -ta-s, kaĩtais -mas

a) pirmas, pirmà yrà tõs pačiõs šaknies,

kaip ir prei-m-isu) (pirmoji namų dalis ir lotiniškai primus (sulýg. Vetiunišku primgatis, primtakos). Jéi „pirmas" ródo neskaitliaus bèt kókio dáikto arbà žmogaũs vertę ir augštýbę arbà savotiškumą tàd jis tùri būdvardišką laipsniãvimą: pirmẽsnis, pirmiáusis. Pirmutìnis yrà padarytás pasiveizdejus į paskutìnis.—

2) añtras, antrà yrà savótiškas augštesnỹsis laipsnis įvardìnis kameno -ana ir atsãko vokiškam „ander", gõtiškam „antsrao". Añtras (alter) ir kìtas kits (alius) nevienoje tarmejè yrà mišrai vartójami žõdžei, bèt užlaikant pirmèsnę jų prãsmę, „réikia sakỹti „antras" (= secundus, alter) į vieną iš dviejų̃ jéi jį lýginame su pirmùju; „kìtas" į viéną iš daugýbės jéi jõ nelýginame su pirmùju.

3) trẽčias turi ne-iš-aiškinamą e, kuriõ nera skaitlinio žõdžio kaménę trì.

4) ketviȓtas, peȓktas, šẽštas, septỹñtas, aštuñtas, devintãs yrà taisyklìškai padarýti žodšei su priesaga -tas iš tikrũjų skaĩtlių: keturì, penki ir septiñtas aštuntas, devintas sutrumpinus balsės pavir̃to į septiñtas, aštuñtas, deviñtas.

5) dešim̃tas, dvìdešimtas ir kitì turi priesagą -a pridùrtą priẽ santarinio kamẽno dešimt- iš kuriõ stačẽi yrà padarýtas daũgsk. gimtinis dešimt-ų. Šimtãsis tūkstantỹsis netùri savõtiškos priesagos; ãšmas iš senóviško ašmas.

6) Pakrujìškių tarmẽ turi savõtiškus paalinius žõdžius: vienùlikiñtas, dvylekiñtas, trylekiñtas ir tt. ikì žõdžio devyniolikiñtas, kur̃ kitì Augštaĩčei sãko vienùliktas, dvýliktas, trýliktas arbà vienùlikis, dvylikis, trýlikis ir kur̃ Žemaĩčei sãko: vienùlektas, dvýlektas, trýlektas, devyniólektas ir tt.

2. Vienì, dvieji, trieji, ketveri, penkeri..... devyneri yrà vartójami skaitant tókius daĩktus,

kurių vardai tetùri daũgskaitlį (pluralia tantum): vieni marškinei, dveji rãtai, treji mẽtai, kẽtverios štãjos ir t. t.

3.) dvẽjetas (žem. ir trumpiaũs sãkant: dvéitas) ãbejetas (abẽjetas), trẽjetas, kẽtvertas, pẽnketas, šẽšetas, septýnetas, aštúnetas ir devýnetas yrà skaitlinei esýbvardžei, kuriũs vartójame skaitýdami dáiktus nevienos rųšies arbà lytiẽs: dvẽjetas vaĩkų (sūnus ir duktẽ), peñketas arklių (jéi tamè skaĩtlyje yrà ir kumẽlis ir eržilai)

4. Kokýbinei (qualitativa) vienóks-okà (žem. vienoks, vienokia) ir vienodas, dvejópas, trejópas, keturiópas, penkeriópas...... desimteriópas, šimteriópas

5. vienlinkas (= žem. ìštisas) dvilinkas, dvigubas, trìlinkas, ketùrlinkas atsãko lotyniškiems su galinę -plex. dvišakas (bisulcus) trišakas (trisulcus).–

6. gyvolių ámžiui parodyti vartójame: mìtulys (žem. mitulis ir žiemỹtys = — dveigỹs (bimus)

treigỹs (trimus) ketvérgis (quadrimus) penkérgis...
.... devynérgis.
7. išdalýtinei (distributiva): pō vieną, pō dù, pō dvi, pō trìs, pō kẽturis, po keturias ir t.t.
8. Apskritósios prasmẽs skaĩtlei: keli, kẽlios, kiek, daũg-daũg (summum) maž-mažaĩ, menkaĩ, maž-maž (minimum). —

Veiksmãžodžių laĩkstymas (verborum conjugatio)

Apskritaĩ ir visůtiniškai šitiẽ dalýkai yrà žinóti apiẽ lietùviską veiksmãžodžių laĩkstymą: Veiksmãžodis turi trìs skaitlius: viénskaitlį, dviskaitlį ir daũgskaitlį; viénskaitlis turi savõtiškas galūnes pirmósios, antrõsios ir trečiõsios persònos: dirbu, dirbi, dirba, bet dviskaitlis ir daũgskaitlis teturi savotiškas galūnes pirmõsios ir antrõsios persónos: dirbava, dirbata, dirbate, deltõ kàd dviskaitlines ir daũgskaitlines trečiõsios persónos tarnãvimą - pìldo viénskaitlio

trečióji persóna: jis dirba, jũdu dirba, jiẽ dirba. Tą laĩkstymo savotiškumą randame visoię Lietuvių tarmesę ir visuseniáusiũsę rãštũsę teip pàt ir Lãtvių ir Sen-prūsių kalboję todėl ir reikia nuspręsti, jóg jį jaũ turėjo ir baltiške prókalbe: lietuviškos, lãtviškos ir sẽnprūsiškos kalbõs bendrọji mótyna.

Lietùviškas veiksmãžodis tùri savõtišką išvaizdą darýtininii veĩksmui aptarti: dirbu, dìrbti (activum) ir sudėtą sù įvardę „si" savį-veiksmį (reflexivum) dirbů-si(i) = mihi facio, dìrbtie-s(i) - sibi facere, prausiůs = me lavo, praũsties = se lavare)

Kentíninio veĩksmo išvaizdos (passivum) tiktaĩ pãlaikos beužliko: skélti (findere, activum), skėldeti = findi, rimas agere (passivum), veržti (urgere), viržėti (urgeri) ir k.t. Kentėninini veiksmui aptarti paprastaĩ vartójame kentíninius taṙpskyrius (participia pass.): dirbamas, dirbtas drauge sù veiksmãžodžių bũti (= esse).

Tolesnei, músų veiksmãžodis turi savõtiškas viéntisas išvaizdas keturiéms laikáms aptařti: dabartiniui arbá ẽsančiamiam: dirbu, praẽiginiui arbá būvusiamiam: dirbsiu (praesens, aoristus, imperfectum, futurum) –

Añt gãlo, veiksmãžodis išreĩškia šiũs sãkymo būdùs (modos): ródytini: dirbu, dirbau, dirbavau, dirbsiu, sán-kalbinį = dirbčiau, lieptinį: dirbk, geistinį: tedirbiẽ (indicativus, conditionalis, imperat. optativus) Neapribótinis žõdis (infinitivus) iř tařpskyrei (participia) iš senóviško pãpročio bús čė išáiškinti drangé sù veiksmãžõdžių lañkstymu, nórints tiẽsa pasãkius, neapribótinis žõdis yrà tikr... vardis, tarpskyrei - tikri būdvardžei.

Persóninės galúnės.

Veiksmãžodžių lañkstymas senų senóveje búvo dvejopas: viéno lañkstomasis kaménas galį turéjo sántarą, kaip antai: es. - mig; añtro balse.

kaip antai: dìrba, nẽša. Pirmojo lañkstymo šiõs bū̀vo personìnes galū́nes: 1) mi (es-mì) sum, mieg-mi, dormio) 2) si (esi iš es-si, es, mieg-sì, dormis) 3) ti (esti, est, miẽgti, dormit); bèt tàm lañkstymui bè māžo kõ visaĩ išnýkus kalboje įsikerėjo ir vir-šų̃ gãvo añtràsis lañkstymas, kuriõ šitos yrà personìnės galū́nes: —

	1 persóna	2 persóna	3 persóna
viensk.	-u	-i	-patsaĩ kaménas be galū́nės
daugsk.	me (žem. ma)	-te	—
dvisk.	-va	-ta (žem. tan)	—

Tõs personìnes galū́nes visū̊sę laikū̊sę yrà tõs pačios, atskýrus ãtmainas, kuriõs tikrõjoje viẽtoje bū́s išáiškintas. Savý-veiksmis (reflexivum) užlaĩko galū́nių senóviškas išvaizdas, deltõ kád tiẽ įstãtymai, kuriẽ sutrum̃pino žõdžių galū́nes, nẽko negalė́jo padarýti galū́nems, kuriõs pridū́rus įvardė -si, ãtsirado žõdžių vidurỹje

todėl, savýveiksmio galúnes yrà kiektiek ilgẽsnės:

	I persóna	2 persóna	3 persóna
Vienskt.	- u - s(i)	- ie - s(i)	- (a) s(i)
Daugsk.	- me - s(i) žem. - mo - s(i)	- te - s(i)	—
Dvisk.	- vo - s(i)	- to - s(i)	—

Personìnes galúnes bé mãžo kõ yrà tõs pãčios par̃ visą veiksmãžodžių lañkstymą; bèt suáugusios į vieną su įvairių laikų kamẽngaleis, kar̃tais jõs gãvo kitónišką išvaizdą. Paprastieji dabartìnio laĩko kaméngalei yrà trỹs: a) -a- kaip antaĩ: dirb-a; b) -ja- kaip antaĩ: ar-ja, putja; ir̃ c) -i- kaip antaĩ: myli, su kureĩs personìnes galúnes, šeip išvìzdi:

b)	1 persóna		2 persóna		3 persóna
1) Viénskaitlio:	ariu		arì		ãria
Daugskait:	ar̃-ia-me	-	ar̃-ia-te	-	kaip viénskaitlyje
Dvìskait	ar̃-ia-va	-	ar̃-ia-ta		"
2) Viénskait:	puč-iu	—	putì	—	pùčia.

Daũgsk. ~ pùč-ia-me – pùčiate – kaĩp viénsk.
Dvìsk. pùč-ia-va – pùčia-ta – "

a) 1 persóna 2 persóna 3 persóna
Viénsk. dìrb-u – dìrb-i – dìrb-a
Daũgsk. – dìrb-a-me – dìrb-a-te – kaĩp vienskaitlyje.
Dvìsk. dìrb-a-va – dirba-ta – "

c) 1 persóna 2 persona. 3 persóna
Viénsk. – mýl-iu – mýl-i – mýl-i
Daũgsk. – mýlime – mýli-te – kaĩp viénskaitl.
Dvìsk. mýl-i-va – mýl-i-ta – " –

Priérašai ir įspėjimai.

Pirmõsios viénskaitlio persónos galúnė -u yrà sutrum̃pinta ìš senóviškos galúnės -ů, kurì ìki šiõs dienõs tebekýšo savýveiksmyje -ů-s(i), kaĩp antaĩ vežůs, malůs ir kitų̃ tokių̃, kurių̃ pilnà ìšvairda: * vežů, * malů taĩ: ykliškaĩ atsãko lotýniškiems veiksmãžodžems vĕhō, mŏlō. Antrõsios persónos seniáuse galúne búvo -e-si (sulý-

ginu sù ją mieg-si dormis) ẽ kaméngalis, - si personinė galūnė; savýveiksmyje ji turėjo šiókią suñkią išvaizdą: -esi-si; išmẽtus iš tárpo s gime -ei-si ir iš tõ taisiklĩškai kilo ẽ-si (ie = senov. ei, k. ant.: liekù = graik. léipō); kaip savýveiksmio pirmõsios persónos galūnė -ù-si turėjo aktývišką -ù, teip ir grėt. savýveiksmio galūnes -ie-si. Lietùvei pasidãrė aktývišką ie: tu * dirbie, iš kuriõs gime šendiẽną vartójama sutrum̃pinta galūnė -i. Teip tatai mūsų žõdžei: veži, mali, jungi atsãko lotýniškiems: vehis, molis, jung-is.

Trečióji viénskaitlio persóna turėjo dvejópą galūnę, vieną ilgẽsnę: -ti (sulýg. miẽgti dormit Sziroydo punktai sãkymų pùslakĩtis 158), añtrą trumpẽsnę -t; pirmóji tebelikdo Zemaĩčių bepersõnyje žõdyje rẽgeteis (videtur) kurs sudángo į viéną iš * regi-ti (videt) ir pastiprinimo

datėles -ai (kaĩp tas-aĩ, šit-aĩ) su įvardę-si iš regiti+ai+si taisyntiškaĩ gimė žem. rėgeteis. Antróji trumpesnióji galúne senių senóveje nudilė, deltō kàd galìnė ... tara-t, jéi nedurėjo uždangos išnyko. Ir teip músų žōdžei: māla, vēža, jungia (iš sen.* malet,* vežet *jungie-t) atsāko lotyniškims molit, vehit, jungit. – Tà trečióji viėnskaitlio persóna pildo tarnāvimą ir trečiõsios dviskaitlio. Šitos pasistebėtinos āpraiškos kaltiniũkė yrà nekatróji gymē. Kàd Lietùvei tebeturėjo nekatrõsios gymēs esýbvardžius, tàd vartójo jũs kaĩp Graikaĩ, taĩ yrà, sãkinio veikėjo (subjecti) viẽtoje ẽsant žōdžiui nekatrõsios gymẽs apýsaka (praedicatum) veiksmãžodis visadõs bùvo viėnskaitliui nẽ paĩ nãgo jūdymą nevéizdint į veikéjo skaĩtlių, kaĩp andaĩ: « tò próbata báinei » (= avis eina) ir « tà próbata báinei » (= ãvįs eina). Lietùvei nustóję nekatrõsios gymẽs esýbvardžių pritaĩkino senó-

višką jų sántaiką priẽ výriškosios ir mótriškosios gymẽs esýbvardžių ir teip draugè su Sénprusais ir Latvis kalbos savotiškùmą, kuriõ kitá ne-vienà pasáules kalbà netùri.-

1. Senų senóveje daũgskaitlio ir dviskaitlio galū-nės bùvo dvejópas: ilgẽsnios, kaip antaĩ: mes ir -mas (= lot. -mus), -tes (lot-tis) -vas, -tas ir trumpẽs-nios -ma-te (= graik-te) -va-ta. Iš ilgesnių jų ir įvardẽs-si gime savýveiksmio daũgsk. dirbames (= dir-bames+si, žem: dirbamos (dirbamas+si), dir-batės (= dirba-tes+si), dviskait. dirbavos (= dirbavas+ +si), dirbatos (= dirbatas+si), kaip iš meldimas+si, elgimas+si gime žem. meldimos, elgimos; iš trum-pesniųjų aktýviškasis veĩksmas: dirbame, dirba-te, dirbava, dirbata.-

2) i-kamẽnei veiksmãžodžei labiáusei Žemaĩčių tarmejè išnỹko; į tiesą panašiu, jóg jiẽ turé-dami pirmõjoje viénskaitlio persónoje tókią pát

galūnę kaip iř ja-kamėnei veiksmãžodžei (ałlyg. mýliu su ariu) pirmù pavir̃to į ja-kamenius veiksmãžodžius: galiu, gãliame, gãliate, paskuĩ drauge su ẽeis pakliuvo į a-kamẽnių skaĩtlių: mýli, ariu, mýlam, ãram; bet tokiẽ žõdžei, kaip antaĩ: bẽregint, rẽgiteis, ródo, jóg kitą kar̃tą iř Žemaĩčei turéjo i-kamenius veiksmãžodžius.

3. Ateñčio laĩko kaménas turi galūnę -si: dirbsiu, dirbsi, dirbs, dirbsime, dirbsite, dirbsiva, dirbsita; atskýrus trẽčiąją persóną, kuri visosę tarmėsę nustójo kaméngalio -i, tasaĩ laĩkas yrà laũkstomas kaip pãvyzdis mýliu, kur-nekur jis paklíuvo į ja-kamẽnių veiksmãžodžių laũkstymą: dirbsiame, dirbsiava, dirbsiata, arbà iš -ia- padãrius -ę- dirbsem, dirbset iř t. t. Žemaĩčei saulétekio pùses turi sutrum̃pintą to laĩko išvaizdą: dirbsiu, dirbsi, dirbs, dirbsma,

dirbste, dirbsva, dirbstau.

4. Prà eiginio laĩko kaménas kar̃tais tùri galū́nę o, kar̃tais e: dirbome, nẽš-e-me; senų́ senóvėję tõs galū́nės bùvo stamšesnės. oj ir ej: *dirb-oj-u *neš-ej-u *dirb-oj-ie *neš-ej-ie; prieš ie išnỹko j ir taisyklìškai gìme dirbai, nešei; pagal antrãsios persónos pãvyždžio ir pirmóji pavir̃to į dirbau, nešiaũ, nõris čè negalė́jo iš b. tsiu tárpo išnỹkti j; prieš sándaras visur taisyklìškai išnỹko j: dirb-o-me, nẽš-e-me iš senóviško: *dirb-oj-me *neš-ej-me lýgei kaip lotýniškas: er-a-mus gìme iš *es-aj-mos. Teip tatai įgìjome šìtą laũkstymą: dirbau, dirbai, dirbo, dirbome, dirbote, dirbova, dirbota; nešiaũ, nešei, nẽše, nẽšeme, nẽšete, nẽševa, nẽšeta.

Įjùngtinio arbà sánkalbinio (conjunct. sive conditionalis) sakỹmbūdžio sánkrara. Tas sakỹmbudis (modus) sudė́tas yrà iš gustinio

būdo (optato) veiksmažodžio būti ir lankstomojo veiksmažodžio neapribótinio žodžio apskiųstinio liñksnio sù galúnę -tum (kaip lotyn. supinum). Iš tõs sánkravos šendiẽną gruvėsai beliko: dirbčiau (žem. dirbčio, kitur sãko dirbčia) dirbtumi arbà dirbtumei (kitur sãko dirbtumbei), dirbtu, dirbtumime (kitur sãko dirbtumbime), dirbtumite (kitur sãko dirbtumbite), dirbtumiva (kitur sãko dirbtumbiva), dirbtumita (kitur sãko dirbtumbita).

Lieptinio, geistinio ir įjungtinio sakỹmbūdžio sánkrava.

Lieptinio sakỹmbūdžio kamėnas túri sàvo galę sájamą (syllabam) ki (Augštaičių tarmėje) arbà -kẽ (Žemaičių tarmėje). Tàs sakỹmbudis ne ùri nei pirmõsios vienskaitlio nei trečiõsios kitų skaitlių persónos, kitos persónos gáuna šiókią išvaizdą: dirbk, dirbkime, dirbkite,

dìrbkiva, dìrbkita; žemaĩtiškai sãkant: dìrbk, dìrbkem, dìrbket, dìrbkeu, dìrbketau. Senóviškas sujungtinis sakýmbudis tebėrà šiũsį Augštaičių žõdžiũsę: eimė (ž. ẽkem), eiva (ž. ẽkeu). Priéveiksnis šeñ taĩtumi koksaĩ veiksmãžodis, gãvo lieptìnio sakýmbudžio galúnes augštaĩtiškai: eĩkš, eĩkšte, žemaĩtiškai: eik-šẽn, eikšénket, eikšénketau. Žinoma, jéi veiksmãžodžio kamẽno galę yrà k - tàd liepťìnyje sakýmbudyje reĩkia kilmėmokslìškai rašýti dù k: sùkkime, traúkkime, láukkime, kaĩp rãšome: laukkãktis, plikkãktis, nõris ir sãkome laukãktis, plikãktis.... Trečiõsios lieptìnio sakýmbudžio persónos tarnãvimą pìldo geistìnio sakýmbudžio trecióji persóna: te-dìrbiẽ, te-degiẽ, te-vežiẽ, tesãkoi, terãšai. Augštaĩčei aplinkõ Švenčiónus (Vilniaus valdýboje) tebevartója geistìnį sakýmbudį, atskýrus pìrmąją viénskaitlio persóną: rãšai (scribas velim), te-rãšai, rãšaime

(scribamus), rãšaite (scribastis velim).
Trečiõsios lieptinio sakýmbudžio persónos darmãvimą pildo teipõgi trečiõji įjungtinio sakýmbudžio persóna: te-dirba, tẽ-neša, tegul dirba, tegul neša. Kitą kar̃tą įjungtinis búvo vartójamas par̃ visas persónas: jis teippàt išveizdéjo kaĩp ir̃ ródytinis (indicativus) sakýmbūdis, tiktaĩ smulkesnès turéjo galúnes Augštaĩčei apliñk Debeikiùs ir̃ šendiẽną įjungtinio sakýmbudžio daũgskaitlio pirmąją persóną: dirbam (= faciamus = dirbkime) nẽšam (= feramus = nẽškime) tũ tárpu kàd dirbame, nẽšame ir̃ ten̄ yrà ródytinis sakýmbudis. –

Veiksmãžodžių skýrei (classes verborum)

Visùs veiksmãžodžius skáidome į dù skyriù: 1) pirminei veiksmãžodžei dãro viẽną skýrių 2) antrũnei – an̄trą.
Pirmìneis vadiname tókius veiksmãžodžius kurių dabartinio laiko kaménas atmẽtus pirmõ-

sios persónas galūnę -u, teturi vieną sąjamą (syllabam), kaip antaĩ: dirbu, vež-u, pykstu, kalbù, kert-u ir t. t. Antrinei arbà išvestinei (derivata) veiksmãžodžei, atmetus tõ pačiõs laiko ir tõs pačiõs persónos galūnę-u, turi dviejų, trijų sąjamu kamėną, kaip antaĩ vagój-u, važiúj-u, rašaũ, dėgin-u, edinėj-u ir tt.

Bèt tūdu didžiúju veiksmãžodžių skyriu turi mažesnius skyrius arbà pã-skyrius, kuriuõs reikia butinaĩ pažinti nõrint suprãsti veiksmãžodžių laĩkodymą.

A) Pirminių veiksmãžodžiu skyrei:

Skaidant pirminius veiksmãžodžius į savõtiškius skyrius, reĩkia į-si-stebėti į dabartinio laĩko kamėną: sulýginus jį su veiksmãžodžio kamėnu, kurĩ atrañdame atmetę neapribótinio žõdžio galūnę -ti dabartinio laiko kamėnas turi kartais priesagą (suffixum) -a- kartais

ir stambèsnę balsę niekaip kitų kamėnas, kaĩ-
tais príesagas: -ja- sta- na- arbà ĩ šãknį įsprau-
stą n, m. Todė̃l viso lãbo yrà penki skyrei
pirminių veiksmãžodžių. Negana tõ kiekvíeno
skỹriaus praeìginio laĩko kaménas gãli netókią
sankravą, kókią rañdame neapribótinio žõdžio
kaménę, kaip antaĩ: kórjau túri ilgą o, kuriõ
nerà neapribótinio žõdžio kaménę kar-ti. Iš ãt-
žvilgio ĩ prãeiginio kaméno išvaizdą (formam)
skirstome kiekvíeno skỹriaus veiksmãžodžius į
krūvàs arbà būriùs.

Pirmas skỹrius.

(a) dabartinis kaménas sù galúnę -a- prãeiginis
sù -o(j): áugu, áugau, áugsiu, áugti
bégu lipù, kándu, siũvu augšt. siuvù
šóku supù (=lingū́ju), žìndu ir nemáž tokių
tuku ritù knisù kaip kliũvu
šuku sėdū́s (=nu-sėdu) kišù, griũvu, pū̃vu

dirbu   krušu, žuvu, lyja, ryju į kurių vietą

žem. sako: kliūnu, grūnu, pūnu, žūnu, lyn.

b) prãeiginis kamenas su galūnę -e(j)

degù, degiaũ (dẽgime), dẽgsiu, dẽgti.

kasù, kepù, lakù, lesù, metù, nešù, pešù, plakù,

segù, sekùs, tepù, vedù, vežù.

Įspėjimas: yrà ir tokiẽ veiksmãžodžei, kuriẽ vienoje tarmeje turi prãeiginį kamėną su galūnę -o(j) - kitoje su -e(j) - kaip antaĩ žem. ėdu, ėdžiau, bet aplink Pilkalnį sako ėdu ėdau; žem. malù, malau; mušu, mušau aplink Pilkalnį (Prūsu šalyje): malù, maliaũ ir mušù, mušiaũ.

c) prã-eiginio kamėno balsė ilgà:

ginù, gýniau, gýsiu, ginti (vetare)

minu, mýniau; trinu, trýniau; pinu, pýniau;

skinu, skýniau; pitu, pýtiau, imù (= ž. jemù)

ėmiaũ, imsiu, imti.

II lin.

d) Atskýrus dabartinį kamėnų, [illegible]as veiksmã-

žodis turi priesagą -ėj- (prieš balsę) arba -ė- (prieš sántarą):

gelbù, gelbėjau, gélbėsiu, gélbėti; skéldù (=ž. skéldėju) skeldėjau; skéndu, skéndėjau; žémbù, žémbėjau (=ž. žambėju, žámbėjau); bìldu, bildėjau; dýzgu, dyzgėjau; móku, mokėjau; skámbu, skambėjau; badù, badėjau; blizgù, blizgėjau; drebù, drebėjau; kalbù, kalbėjau; šnekù, šnekėjau; žadù, žadėjau; budù, budėjau (vigilo) kuriõ nereĩkia maišýti su pradėtinės prasmẽs veiksmãžodžiu: bundù, budaũ, atsibundu, atsibudau.

[?] pra-eiginis ir kitų laikų kamienas atskýrus dabartinę turi galūnę -oj- (prieš balsę) -o- (prieš sántarą): giedu (ir giẽstu) giedójau, giedosiu, giedóti; miẽgu (ž. miegtù) miegójau: rándu (senóviškai sãkant: rándmi) randójau, senóviškas veiksmãžodis sangmi jaũ įgãvo antrimo veiksmãžodžio išvaizdą: sáugoju, sáugojau, sáugosiu, sáugoti.

Añtras pirminių veiksmãžodžių skỹrius

Dabartinis kamėnas turi augštesnio laipsnio balsį, nekaip kitų laikų kamėnai:

a) prã-eiginio galūnė -o (j)

liekù (senóviškai sãkant: liekmì ž. liektù, likaũ, liksiu, likti; vejù, vijaũ, výsiu (iš senov. *vij-siu) výti; mélžu, milžau, milšiu (i*milž-šiů) milšti; bredù, bridaũ, brìsiu (i*brid-siů) bristi (i*brid-tie), kemšù, kimšaũ, kim̃šiu (i*kimš-siů); kerpù, kirpaũ; kertù, kirtaũ, kir̃siu (i*kirt-siů) kir̃sti (i*kirt-tie); kremtù, krimtaũ; lendù lindaũ, lį́siu (i*lind-siů); renkù, rinkaũ; sergù, sirgaũ; stenkù, stinkaũ; trenkù, trinkaũ; telpù, tilpaũ, velkù, vilkaũ.

b) prã-eiginio galūnė -e-(j)-:

gemù, gimiaũ, gim̃siu, gim̃ti; genù, giniau, gį̃siu, giñti; menù, miniaũ, mį́siu, miñti; ãtmenu, adminiau, at-mį̃siu, at-miñti; pū̃tu (ž. pūtù) pū̃tiau, pū́siu, pū́sti. Paskutinỹsis veiks-

mažodis užlaiko augštėsnio laipsnio balsį ir praeiginio laiko kamėną.

Trēčias pirminių veiksmāžodžių skỹrius

Dabartinio laiko kamėnas turi priesagą -ja-

A) Antràsis arbà ne-dabartinis kamėnas negáuna priedurõs arbà ántaugos.

a) prãeiginis kaméngalis yrà -o-(j)

grúdžiu (i* grūdjů) grúdau, grúsiu (i* grūdsiů), grústi (i* grudtie); léidžiu (i* leidjů), léidau (augštaitiškai sãko ir léidžiau) léisiu, léisti, grindžiú, grindaũ, grįsiu (i* grindsiů), grįsti (i* grind-stie)

b) prãeiginis kaméngalis -e(j). Iš tõs labai gausingos veiksmãžodžių krūvõs dů́dame čè ne-làb daũg pávyzdžių sustãte jůs į eilą pagal ne dabartinio kaméno galūnes:

— k: kéikiu, kéikiau, kéiksiu, kéikti

plaukiu, pláukiau, pláuksiu, plaukti.

pliékiu, pliékiau, pliéksiu, pliékti (verberare).

plaukiù, plaukiaũ, plaũksiu, plaũkti.

pliekiù, p[illegible]ũ, pliẽksiu, pliẽkti (flammare)

trâukiu, vókiu, suvókiu (invenio), klykiù

jůkiůs, jůkiaũs, jůksiůs, jůkties

-g: smáugiu, smeigiù, baigiù (ž = kengiu)

džiaugiůs, privéngiu (révereor)

-t: šveičiù (i* šveitjů) šveičiau (i* šveitjau) šveĩsiu

(i*. šveitsiů) šveĩsti (i* šveittie)

švičiù, kvičiù, jaučiù, spiečiù

sunčiù, ãp-kenčiu (tolero) švenčiù

šniokščiù, šniokščiaũ, šniõkšiu (i* šniokštsiů)

šniõkšti (i* šniokšttie)

-d: ándžiu (i* andjů), ándžiau (i* andjau)

áusiu (i* andsiů) áusti (i* andtie)

gůdžiu, pagůdžiu, skùndžiu (= 1) accuso 2) ž

parce utor) apskùndžiu)

[illegible]džiu (castigo) sù-si-baudžiu (conjurationem facio)

[illegible] žiu, [illegible]džiu, grumždžiù (minor, minari) ži-džiu.

-p: kópiu, kópiau, kópsiu, kópti (capio, rapio)
kopiu, kopiaũ, kõpsiu, kõpti (= tiltž. kaupiù ci-
nere tegó se ignem)
lẽpiu, šoylpiù, tempiù.

-b: glóbiu, glóbiau, glóbsiu, globti (amplecti)
grobiu (rapio) grėbiu, griebiù, greibiù, skèlbiu
skalbiu.

-s: jůsiu, jůsiau, jůsiu (← jůssiů) jůsti.
kláusiu, prausiù, tęsiu, tiesiù

sz: kóšiu, kóšiau, košiu (← košiů) kòšti, plėšiu.

-ž: dróžiu, dróžiau, dróšiu (← drožsiů) dróžti
griẽžiu, gniáužiu, mėžiu (stercus excutere) veržiù.

-r: ariù, ariaũ, ársiu, árti, bariù, bariaũ (ž. baráu)

-l: guliù, guliaũ, gulsiu, gulti.

šk, kš: reiškiu, reiškiau, reikšiu (← reiškšiů) reikšti
trìškiu, čerškiù (ž. čirškiù)

zg, gz: rezgiù, rezgiau, rėgsiu (← regzsiů)
rėgzti; mezgiù

B) Dabartinio kamėno balsė silpnėsnė už 1) prăeiginio 2) prăeiginio ir kitų laikų kamėno balsę:

1) Tiktaĩ prăeiginio ketùri stambėsnę balsę: beriù, bėriaũ, beřsiu, beřti; periù, periaũ (vanóju); sveriù, sveriaũ; žeriù, žeriaũ; remiù, remiaũ; keliù, kéliau, skeliù, skéliau; veliù, véliau; tremiù, tremiaũ - ištremiu, ištremiau; geliù, gėliau; sveriù, sveriaũ; neriù, nériau; šeriù, šériau; tveriù, tvériau; veriù, vériau; geriù, gériau; lemiu, lemiaũ (divinare de futuris rebus conjecturam facere); semiù, sémiau; vemiù, vémiau, giriù, gýriau, girsiu, girti; iriùs, ýriaus (remigare); skiriù, skýriau; spiriù, spýriau, skiliù, skýliau (ž. ùgrią skeliù, skéliau; sulýg. skiltuvas); tiriù, týriau - ištiriu, ištýriau - buriù, būriau, bùrsiu, bùrti (- lemiu); buriùs būriaus, bùrties (velificare); duriù, dūriau;

kuriù, kúriau (Dievas pasáulę; kūre = creavit) kuliù, kúliau; stumiù, stúmiau; dumiù, dúmiau, kariù, kóriau, kařti.

2) prā-eiginio ir kitų laikų kamenas turi dvigą balsį: drebiù, drebiaũ, drēbsiu, drēbti; dreskiù, dreskiaũ, drēksiu (iš* drēk-siů) drēksti; dresiù, dresiaũ, kreciù (iš* kretjů) krečiaũ (iš* kretjau), krēsiu (iš* kretsjů), krēsti (iš* kretti); plečiù plečiaũ, plēsiu, plēsti (= titž. ir Pilkaln. splečiu, splečiaũ) iš-plečiu, išplečiau; lekiù, lėkiaũ; slepiù, slepiaũ; srebiù, srebiaũ, teškiù, teškiaũ, tēkšiu (iš* tekšjů), tēkšti — vagiù, vogiaũ, võgsiu, võgti; dvokiù, dvokiaũ, dvõksiu, dvõkti (male olere); blaškiù, blaškiaũ, blõkšiu (iš* blokšiů) blõkšti (facere ut aliquid decidat, dejicere); smagiù smogiaũ, smõgti (= ž. svilgiu, sviegiau, sviẽgti) pučiù (iš* pūtjů) pučiaũ (iš* pūtjau) pūsiu (iš* pūtsiů) pūsti.

c) Iš ātkvotgio į pirmõsios vienskaitlio persónos galūnę -jù prie trečiojo skyriaus priskaitome ir tókius veiksmãžodžius, kurių dabartinis kamėnas turi galūnę -i-, praeiginis ir kitų laikų kaminas -ėj- prieš balsę -e- prieš sántarą: regiu, regi, jis rẽgi, rẽgime, rẽgite, rẽgiva, rẽgita - regė́jau, regė́siu, regė́ti.

mýliu, mylėjau	katiu (ž. katėju) katėjau
tikiu, tikėjau	turiu, turėjau, turėti (habere)
tingiu tingėjau	noriu, norėjau
gedžiùs, gėdimes, gėdėjaus	turiu, turėjau, turėti (tenere)
girdžiu, giřdime, girdėjau	žiuriu žiurėjau
čiáužiu, čiaužėjau	deriu derėjau
mérdžiu, mérdėjau	deviu, devėjau
sedžiu sedėjau	stoviu, stovėjau
veizdžiu, veizdėjau (ž. veizu veizėjau)	kósiu, kósėjau
žýdžiu, žydėjau	krumiu, krumėjau (krunių)
galiu galėjau	láimiu (ž. lamėju) lamėjau

tyliu, tylėjau

dabartinis -ia - praeiginis ej

ráišiu, ráišiame, ráišejau (ž. raišau); kenčiu, ken-
tėjau, ráugiu (ž. ráugeju) ráugijau.

D) Iš atžvilgio į dabartinį kaméną į trečiąjį
skyrių dẽdame ir tokius veiksmãžodžius, kuriũ
-j- yrà šakninis bèt priẽš sántaras išnỹksta:
bójuu, bójau, bósiu, bóti (ž* bõj-tie;); jóju, jójau, jóti;
klóju, klójau, klóti; lóju, lojau, lóti (su-lùjo, su-
-lvisti = latrare incipere, užlaiko u̯, iš j padarý-
tą ir priẽš sántaras), plóju, plójau, plóti (iš tõ
veiksmãžodžio šakniẽs tùrime esỹbvardžius: pa-
-pló-tis ir plytà; stóju, stójau, stóti; sėju, sėjau,
sėti, žem. tvóju, tvójau, tvóti (verberare)

E) Viénos tarmės dabartinį kaméną dãro pagal
trečiojo, kitos pagal penktojo skỹriaus pãvyzdžio,
arbà kitaip kaip iškreipia:

gyju, gijaũ, gýti (ž. gynu, gijaũ, gyti);

lyja, li-jo, lý-ti (ž. lý-na, ìjo, lýti)

ryjù, rijaũ, rýti (ž. rynù, rijáu rýti)

šlůjù (ž. šlavù) šlaviaũ, šlůsiu, šlůti

bliáuju (ž. bliáunu) bliόviau, bliáusiu, bliáuti;

džiáuju (ž. džiáunu) džiόviau, džiáuti;

griáuju, griόviau, griáuti (ž. gráunu, grόviau gráuti)

kráuju (ž. kraunu), krόviau, kraúti;

liáujůs (ž. liaunůs), liόvians, liáuties;

pijáuju (ž. piáunu) piόviau, piáuti;

pláuju (ž. plaunu), plόviau, pláuti;

ráuju (ž. ráunu) rόviau, ráuti;

spiáuju (ž. spiáunu) spiόviau, spiáuti;

šáuju, šόviau, šáuti (ž. šáunu, šόviau ir ša-
vaũ, šáuti);

griejù (ž. grejù) grijaũ, griẽsiu, griẽti;

liėju, liejáu, liẽsiu, liẽti ką iš vaško, švino, vãrio
lie-tuvai forma, species, gražios lytiẽs arklýs;

skriejù (ž. skrejù) skrijaũ, skriẽti; šliejù (ž. šlejù) šlijaũ, šliẽti-

Priežastis

Visos Lietùvių tarmės senų senovėje išdìldė -j-
jei tà pùsbalsė stovėjo tarp sántaros ir balsės i, ie:
*vertjù, bèt vertie iš *vertjie; todėl šendienų aug-
štaitiškai sãkome verčiu (tj = či) verti (bèt ne *ver-
či). Žemaičių tarmės ir iš šįjamos -ja- po sánta-
ros dãro e: jáutems, mẽdems = *jautjams, *medjam;
todėl iš 3 persónos *vertjā žemaičei pasidãre senõ-
višką *vertē, iš kurios trumpai galūnei nudilus,
gime šendienų vartojama trečiosios persónos že-
maitiška išvaizda vert. Bèt tasai žõdis; vert, ly-
gei kaip ir antrõji persóna: verti nẽ par nãgo
jūdymą nesisìskiria nũ atsãkančiųjų persónų
pirmojo arbà antrojo veiksmãžodžių skýriaus:
mìt (= mẽta), vèd (= vẽda) kert (kẽrta) meti, vedi,
kerti, ir par tát Žemaičei visus trečiojo sky-
riaus veiksmãžodžius draũginimo kelių sùvede
į pìrmąjį skýrių ir sãko: vertiu, leidu ir t. t.,

atskyrus tokius veiksmažodžius, kurių -j- stovi tarp balsių, kaip antai: klóju ir atskyrus veiksmažodį gatiu į kuriõ viẽtą nẽko nesãko gatù.

Ketvirtàsis pirminių veiksmãžodžių skyrius.

A) Dabartinio laiko kamẽnas turi priešagą -sta- kuriõs kitų laikų kamẽnų nėrà. Iš ãtžvilgio į prãsmę (significationem) tõ skyriaus veiksmãžodžius vadiname pradėtineis (verba inchoativa). Lietùviška kalbà turi daugiaũs nė dù šimtù pradėtinių veikśmãžodžių, kurių šaknis priẽš priešagą -sta- sulýginus su kitaĩs giminaĩčeis žõdžeis, yrà sylpna balsė: týstu, týkau, týsti, bėt tiẽsas; bū́gstu, bū́gau, bū́gti, bėt baugùs ir t. t.

a) Veiksmažodžių kaménġalyje yrà viena iš sántarų: k, g, p, m, n, t, r:

álkti, álkstu, álkau, álksiu	trū́kstu, trū́kau
drėk-stu, drėkau	dýkstu, dykaũ išdýkti ùždykstù
drykstù, drykaũ	dū̃kstù, dū̃kaũ
jùnkstu, jùnkau	tinkstù, tinkaũ

išmóksłu, išmókau
plėkstu, plėkau
švinkstu, švinkau
rūkstu, rukaū
stokstu, stõkau, stõkti (prãde-
du stokóti = ž. prikampù, priko-
paũ prikaptikõ)
pa-sveikstu, pa-sveikaũ
brinkstu, brinkau
švinkstu, švinkaũ
ũksta, ũko, ũkti (= ũkias,
ũkės, ũkties
vykstu, vykaũ; už-vỹkti, nu-
vỹkti, ǫvỹkti.—
bįįgstu, búgau; pabúgstu
bringstu, bringau, pa-bringstu
dýgstu, dýgau
dirgstu, dirgau, su-dirgstu
pa-silgstu, pasilgau, pasilgti
(= pa-si-ilg-ti)

— " — " — " — "

siurpstu, siurpau
tarpstu, tarpaũ

mirkstu, mirkaũ
nykstu, nykaũ
pykstu, pykaũ
lýgstu, lýgau
mégstu, mégau
slúgstu, slúgau, slúgti (sulyg-
slugtereti)
stingstu, stingau
ap-tingstu, aptingau
sprógstu, sprogau
svaigstu, svaigaũ, svaĩgti (gal-
võs sukinę gauti, sulyg svai-
géti, svaigulys;
vargstu, vargaũ
alp-stu, alp-aũ
klimp-stu, klimpaũ, klimpti (į
pélke smỹkti, šisti
krypstu krypaũ
silpstu, silpau
slópstu, slópau
sirpstu, sirpaũ
sęstu (sén-stu) senaũ
tvįstu (= tvinstu) tvinau,

pa-gilbstù, pa-gilbaũ
tarpstù, tarpaũ
prakalbstù, pra-kalbaũ
limstu, limaũ
pra-tobstù, pra-tobaũ
skóbstu, skóbau.
rimstù, rimaũ
témsta, témo

pamilstu, pa-milaũ
pažįstu (=pažinstu) pažinaũ
pa-si-gail-stu, pasigailau
želstù, želaũ
ni-tol-stù
at-ker-stu, at-ker-aũ
skárstu, skaraũ
miršdu (nežinomus kilmes) mi-sriaũ.

Priérašas. Žemaĩčei vartója nemáž veiksmã-žodžių ketvirtojo skýriaus, kurie pas Augštaĩ-čių yrà peñktojo skýriaus, kaip antaĩ: kilstu (=aug. kįlù), šilstu (aug. šį-lù), žil-stu (aug. žįlu) bàlstu (aug. bą-lù) birstu (=aug. bįrù) ir tt. Iš antrõs pusės, Augštaĩčei (Prùsų puse-je) sãko: pra-si-džiũg-stù, žlugstù, lepstù, ir k. Į kurių vietą Žemaĩčei dẽda: pra-si-džiumgu, žlungù, lempù ir k.

b) Jéi veiksmãžodžio kaméngalis yrà ,t, d,

s, sz, szk, tad tas santaras reikia sutaikinti su priesaga -sta- pagal žinomųjų tarsnių įstatymu: t+s = s (*met-siu = mesiu) d+s = s (*ved-siu = vesiu) s+s = s (*kas-siu = kasiu); sz+s = sz (*nesz-siu = neszių); ž+s = sz (*vež-siu = vešiu); szk+s = ksz (*tešk-siu = tekšiu)

I. veiksmažodžio kamengalis t:
gelstu, geltau, gelsiu, gelsti
kaistu, kaitau, nukaistu
nukalstu nukaltau
sukirstu, sukirtau (pienas sukirtęs)
apkarstu, apkartau
apkurstu, apkurstau
į-kirstu, įkirtau, įkirsti
įnirstu, įnirtau, įnirsti (magno cum studio aliquid facere incipere)
skuistu skuitau, skuisti
virstu, virtau

II. veiksm. kameng: d
bręstu, brendau, bręsiu, bręsti
bostu, bodau
iš-si-gąstu, iš-si-gandau
išgirstu, išgirdau
pragystu, pragydau
gvilstu, gvildau (riešutai išgvildę)
pakirstu, pakirdau (= pabundu, pabudau)
pakirstu, pakirtau
klystu, klydau
kūstu, kūdau (= lystu, lysau)
linstu, lindau, nulinstu
vystu, vytau
sklystu, sklydau
skystu, skydau
nuskurstu, nuskurdau
slystu, slydau

ap-snústu, ap-snúdau
iš-výstu, iš-výdau
pražýstu, prašýdau
III 2 drįstù, drįsaũ, drį́siu,
drįsti (žem = drensù, drinsaũ,
drinsti antrojo skyriaus)
panuilstù, pa-nu-ilsaũ
týstu, týsau
tįstù, tįsaũ
IV ž áušta, áušau, áušiu
áušti (frigescere)
aũšta, aũšo, aũš aũšti (lucescere)
gaištù, gaišaũ
užmirštù, užmiršaũ
skęstù, skendaũ
plýštu, plýšau
V ž apdirsztù, apdiržaũ, apdir̃žti (durescere)
gýštu, gyžaũ, gýšiu, gýšti
grįsztù, grįžaũ, grį́sziu, grįžti
tížtu, tížau, tížiu, tížti

atlýštu, atlyžau, atlýšiu
atlýžti
papẽštu, papežaũ, pa-pẽšiu
paperta
parẽštu, parežaũ, parẽšiu pa-
rẽžti
(crassum et rigidum fieri).
paryszti, paryžau, paryšiu, parýžti
(mėnuo paryžo, pa-rai-žia)
patilsztù, patilžaũ
VI szk trókštu, tróškau, trókszių, trókšti
trýkštu, trýškau, trýkšiu
trýkšti
brė́kšta, brė́ško, brė́kš.
brė́kšti
(aug: lucescere, žem. vesperascere; sulyg: žem. sánbreškis crepusculums).

B.) Jei veiksmažodžio kamienas turi trumpą balsį: a, e, i, u ir savo galūnėje vieną iš švarždžiųjų sąntarų: s, sz, z tad dabartinis kamienas gauna ir priesagą -sta- kaip ir kiti ekstvirto jo skyriaus veiksmažodžiai, ir dar šaknies viduje sąntarą n, kuri vienosę formosę dūda nosinį balsį: an, en, in, un, kitosę išnyksta, užuot pirmintosios trumpos balsės pratęsusi į ilgus ā.

ē, y, ū: kamiengalis s:

gęstu (ž. genstu) gesau, gesiu iš genstu

pryęstu (ž. prunstu) prusau, prustir

sęstu (ž. sunstu), susau, susti

pa-trįstu (ž. pa trinstu) pa-trisau

į-vįstu (ž. į-vinstu) į-visau;

sz: iš-klįštu (ž. iš-klinštu) iš-klišau, iš-klišti (prādėdu klišas būti)

mįštu (ž. minštu) mišau, mešu, mišti

šąštu (ž. šanštu) šašau, šašti

tręštu (ž. trenštu) trešau, trešti

z: įštu (ž. inštu ž in-ž-stu) ižau ižiau (ž iž-siu)

ižti (sutęg. įžju aižau; ižos, ižinos)

+ av-iž-a = aperta avena)

tįštu (ž. tinštu ž ti+n+ž+stu) tižau

tižti (sutęg: ap-tiž-a-s)

pra-nįštu (ž. pra-ninštu ž pra+ni+n+ž+stu) pranižau

su+ųštu (ž. su-anštu) ž su+u+n+ž+stu

su+už-au, su+už+ti (prādėdu ūžti)

Prierašas.

Szleikeris iš zemaitiško veiksmãžodžio: ei-tù, ei-ti, eĩt, eĩtam, eĩtat, eĩtatau išvedė neteisingą mókslą, búk ženklas ketvir̃tojo skýriaus veiksmãžodžių ẽsąs ne-sta-bėt-ta - kaip lotyn. pec-to, flec-to ir graikiš. týp-tō. Tů tárpu neabejótinas dáiktas, jóg žem. eitù ir dár dù veiksmãžodžiu: liektù (=aug. liekù), mìegtù (=augšt. miegù) įgãvo t draũginimo keliu (per associationem formarum grammaticarum): senóviški veiksmãžodžei eimi (=eo) liekmi (=linquo), miegtù (=dormio) turėjo pilną trēčiąją persóną eĩ-ti (=it) liẽkti (linquit) miẽgti (dormit) kuri Žemaičių tarmeje, trumpoms bal-sėms be priegaidos žodžių galę išdilus taisyk-liškai pavir̃to į: eĩt, liẽkt, miegt ir sulýgino su trēčiąją persóną pirmojo, añtrojo, ketvirto-jo ir peñktojo skyriaus: mèt (= meta), ker̃t (= ker-ta) pýkst (= pýksta), šunt (= šunta); bėt šių

paskutiniųjų veiksmãžodžių pirmóji persóna išveizdi šeĩp: metû, kertû, pyksti šuntù; todė̃l ir trijų̃ pirmų̃jų (eĩt, liekt, miegt) veiksmãžodžių įgavo tókią pàt išvaizdą: eitù, liektù, miegtù. Todė̃l ir áišku jóg tosę tarmesę, kuriõs užlaiko trumpiàs galinės balsės ĭ, ă ir be priegaidos, nėrà tokių̃ žõdžių, kaĩp eitù ir t. t. Toliesnei Izleĩkeris sãko búk iš žemaĩtiško žõdžio eitù áišku ẽsą, jóg pyksti ir k. ketvir̃tojo skyriaus veiksmãžodžio įgãvę s iš nėko! Bė̃t žemaĩtiški eitù, liektù, miegtù, neturėdami s rõdo, jóg jiẽ yra nė tõs pačiõs kilmė̃s, kaĩp ir žemaĩtiški pykstù, nykstù ir t. t. Añt gãlo Izleĩkeris rañda kažikokia pradęsima tokiū̃sę veiksmãžodžiūsę, kaĩp añtai gęstù, tręštù. Bė̃t Žemaĩčių žõdžei: genstù, trenštù áiškei rõdo, jóg jiẽ turi įbrauktą į šãknį sántarą n. Mãtome, jóg tasaĩ didelis kalbų̃ tyrė́jas, áiškindamas músų ketvir̃tojo

skyriaus veiksmažodžius buvo labai netaimingas!

Penktàsis pirminių veiksmažodžių skyrius.

Tõ skyriaus įstabùs ženklas yrà pronósine pùs-balsė dabartinio laĩko kamėną kuriõs nerà kitų laikų kamėnę.

1) pronósine pùsbalse įsibrovusi kýšo paciamę šaknies viduryje; atskýrus žemaitišką veiksmã-žodį kri-m-tù, kri-táu (augšt. krintù, kritaũ) tá pùsbalse yrà tõs páčios veislės, kaip ir sán-tara priẽš kuriã ji stóvi, taraĩ yrà n priẽš dan-tinei m priẽš lùpines ir t.t.

Kaip ketvirtojo teip ir peñktojo skyriaus veiksmãžodžei yrà pradė́tines prasmė̃s (incho-dativa) ir neviénas veiksmažodis viénoje tarmeje yrà ketvirtojo, kitoje peñktojo sky-riaus kaip antai: augšt. lep-stu=žem. le-m-pu, aug. žyti (<* ži-n-tu) žem. žitstu. Pavyzdžei:

ankù, akaũ, ãksiu, ãkti, atakù, apjeku, su-jundu, sujudaũ

blunkù, blukaũ
bùdu, dudaũ, pabundu; atsibundu
bunkù, bukaũ
dumbù, dubaũ
drimbù, dribaũ
pra-si-dżiungu, praidżingau
gendù, gedaũ
juntù, jutaũ
pakrimpù, pakripaũ
limpù, lipaũ
mingù, migaũ, už-mingù
~~mintù, mitaũ~~
ap-ninkù, apnikaũ, užnin-
kù, įninkù
pingù, pigaũ
plinkù, plikaũ
su-prantù, supratàũ
puntù, putaũ (= tįstu, tinaũ)
papūškù, papuškaũ
(drupuli puntù)
randù, radaũ
su-rinkù, surikaũ, surikti
(incondita voce exclamare)

kankù, kakaũ, sukankù
(sulyg. mētų sukaktùvės-diesan-
ni-versarius) nukankù, pa-
kaňka (= ž. už-teňka)
kimbù, kibaũ
klumpù, klupaũ
krintù, kritaũ [žvilg. terek?] į-
-gundù, įgudaũ, prigundù
apsirinku, ap-si-rikaũ, ap-
srikti (falli, in errorem in-
cidere, errore labi)
ninkù, nikaũ
senkù, sekaũ
tenkù, tekaũ; patenkù; už-
tenku, su-tenkù)
tinkù, tikaũ
tunkù, tukaũ
skrentù, skretaũ
su-skantù, su-skataũ
smengù, smegaũ
smunkù, smukaũ
sniñga, snigo
*ką augštesnei pasakime apiē
tą žodį!

ap-spintù, ap-spitaũ
stembù, stebaũ
siuntù, siutaũ
ap-sklindù, apsklidaũ
sušlampù, sušlapaũ
šuntù, šutaũ
švintù, švitaũ

sprungù, sprugaũ
stingù, stigaũ
su-šunkù, su-šukaũ
atšimpù, atšipaũ
prašneńkù, prašnekaũ
trunkù, trukaũ; tampù, tapaũ (Prusų šalyje tapjaũ)

žlungù, žlugaũ, sužvingù, su-žvi-gaũ.

2.) Pusbalsė n yrà pridurta prie šakniẽs gãlo

gáunu, gavaũ, gáusiu, gáuti
au-nù, aviaũ, aũsiu, aũti
ap-si-ãunu, nu-si-aunu
guinu, gujaũ, guisiu, guiti
einù (sautetev. ž. eitù) ejaũ (ž. ejaũ) eĩsiu, eĩti
Žemaičių tarmėje daugiaũs yrà tõs rūšiẽs veiksmãžodžių kaip antaĩ: lyn- (aug. lýja)

grūnù (ang. grūvù)
pūnù (ang. pūvù)
žūnù (ang žūvù)
liau-n-ùs (— liaujùs)
šaunu (ang. šáuju) šóviau
raunu (— ráuju) róviau
bliáunu (bliáuju) blióviau
pjaunu (pjáuju) pjóviau

Atskirieji veiksmãžodžiai.

Yrà kẽletas tokių veiksmãžodžių, kuriẽ ne-į-tiñka į išaiškintùsius skyriùs ir kuriùs reikia atskiraĩ priminti vė́rdu tùri dabartinio

laĩko kamënę d, kuriõ nerandame kitůsę veiksmãžodžio giminaičiůsę; vir-aũ, virsiu, virinu, viralas, ver-e-nas, varùs atskýrus esýbvardį vir-d-ù-klis (šaltìnio verdantì akìs) į kurį jaũ įsigrę́ve d iš dabartìnio kamëno; důdu, daviaũ (žem. nekar̃tą sãko deviaũ) důsiu, důti ir dedù, dė́jau, dė́siu, dė́ti yrà ìšvesti iš dvìlinko šãknio kamëno dū-da ir dedu; iš šiõ paskutìniojo tebevartójame senóvišką kàs dẽsti-s (i* ded-ti-si) = kàs dẽdas; žem. iš trečiõsios persónos padarýtiẹji veiksmãžodžei; ei-tù (senóv. ei-mi, aug. ir daugybėji žem. tarmiũ ei-nù); liektù (senov. liekmi, aug. liekù; miegtù (senov. miegmì, aug. miegu) kuriũ sántaros t kitůsę kamënůsę nerà: ėj-au (aug. ėjaũ, likaũ, miegójau, eĩsiu, liksiu, miegósiu; eiti, likti, miegóti; esù, ẽsi, yrà, ẽsame, ẽsate, ẽsava, ẽsata (arbà esmė́, žem. esmà, estè, esvà, està, žem. es-táu), buvaũ búsiu

būti. Tás veiksmãžodis yrà sudė́tas iš trijų̃ butinaĩ atskirų̃ šaknių̃: a) es b) priešdelis į (-in)* patvirtinimo žodel. ra: todė̃l reikė́tu žodžį kilmiš-kai rašýti ne yrà bèt įra (= graik. ĕri-rā) sutyg. žem. „kad-ár-àsz táu sākánu?" c) buv-priẽš sántа-ras bū; trečióji persóna ı̃s-ti, as-ti tõs pačiõs prasmė̃s kaĩp žem. būn užtiko ne-vienojè Augštaĩ-čių tarmėjè ir nesidraũginusi su gir̃di: girdžiù, girdi išdave naũją dabartinį kamė́ną: esčiù, essì, ẽsti arbà ãsti (žem. būvu, būnu, būn); es-mè, estè, esvà, es-tà ir primintóji trečiõsios per-sónos išvaizda ãsti, ẽsti (sakr. ás-ti, graik. esti, lot. est, vok. ist, slav. jest) su senóvišką pirmáją persóną es-mi, yrà pãlaikos santar-galúnio laũkstymo, tū tárpu kád es-a-mė, es-a-te ir k. yrà padarýti į̃ pirmojo veiksmãžodžių skýriaus pãvyzdi: dirb-a-me, dirb-a-te ir tt.

Antrinei veiksmãžodžei

Antrinių veiksmãžodžių septyni skyrei, kuriůs sù penkeĩs pirminių veiksmãžodžių skyreis turime viso lãbo dvýliką skyrių.

Szẽštas skỹrius: I - oj, -j - y-;

Rãšome (rãšojme), rãšjusi, rašýsiu, rašýti. Dabartinio laĩko senóviška antrõji viénskaitlio persóna: « rašoj-ie, pùsbalsei -j- priẽš ie-išnýkus pavirto į rašvie: rašvi añt gãlo rašaĩ į kuriõs pavyzdų yrà padarýta pirmóji persóna rašaũ. Prãeiginis kaménas: rašj-e(j), nustójo sãvo galines pùsbalses -j- priẽš ė-: rašej, rašeme ir t.t. 2) Añtrà kruvà: -oj-; oj-oj-, oj: kýbome (kybojme) kýbojo-me (kibojajme) kýboti (kyb-oj-ti)

Sẽkmas skỹrius oja, ojoj, oj:

láidojame, láidojome (láidojojme) láidoti

Ašmas skỹrius: ůja, avoj, -ůj:

bal͂t-ůja-me, baltavome (balt-ooj-me) baltůti (balt-ůj-ti)

Deviñtas skyrius: auja, -avoj, -au

ūg-auja-me, ūgavome (ug-avoj-me) ūganti; keli-auja-me, keliávome, keliáuti.

Dešimtas skyrius: ij-a-ji-oj-ji:

dal-ji-a-me, dal-ji-o-me, dalìji; rómijame, rómijome, rómyti. Augštaičei į̄sede-y-iš neapribótinio žõdžio ir ateñčio laiko kur-y-yra taisyklìškaĩ padarýtas iš-ji-ir į kitùs laikùs: daliju, datýjau.

Venióliktas skyrius: eja, ejoj, ej.

velėjame, velėjome, veléti

Dvýliktasis skyrius: ina, -inoj, -in, -ena, -enoj, en, dina, dinoi, din; táik-ina-me, táikinome, táikinti; gyvẽna-me, gyvénome, gyvénti, rašý-din-a-me, rašýdinome, rašýdinti.

Veiksmãžodžių sąvõtiška prasmė

Iš ãtžvilgio į prãsmę reikia aikštèn iškélti (priẽžastiniùs veiksmãžodžius (verba causalia arbà causativa); jiẽ ródo jóg veikėjas ne patsaĩ

ką veikia arbà yrà kokiamę padėjimę, bèt dů́da priežastį idañt kitas kàs tą̃ veiksmą darýtu, arbà idañt bútu tokiamę padėjimę. Priežastinei veiksmažodžei yrà ne vienõs išvaizdos; tankiaũsei yrà vartójami: –

I paprastiẏji pá reiginei veiksmažodžei priežastinių vietoje, kaip antaĩ: užtvériau tvorą ženklina nekar̃tą tą pačią prãsmę kaip ir priežastinis veiksmãžodis: „užtvérdinau tvõrą", arbà liepiaũ užtvérti."

II Trečiojo skýriaus veiksmãžodžei, kurių priesagos kitur nerandami, labaĩ tañkei yrà priežastinei išvesti iš ketvir̃tojo ir peñktojo veiksmãžodžių skýriaus, kaip antaĩ: ver̃čiu (daraũ kàd kàs virstu), láužiu (daraũ kàd kàs lūžtu); švie čiu ir svečiu (daraũ kàd kàs švi estu); keičiu (daraũ kàd kas kistu) sulyg. ap-kin-tù, apkitaũ, apkìsti (aliam formam induere, mutari)

krečiù (daraũ kàd kàs kristu) kreipiù (daraũ kàd kàs krỹptu)

III Szẽštojo skỹriaus antrinei veiksmãžodžei -oj-ojoj-oj yrà ne-sykį vartójame priežastinių vietoje išvestų̃ iš ketvir̃tojo ir̃ peñktojo veiksmãžodžių skỹriaus, kaip antaĩ: tvilkaũ (daraũ kàd kàs tvilktu) tvilkyti; mišaũ (daraũ kàd kàs mištu) mišiaũ, mišýti; gesaũ (daraũ kàd kàs gẽstu), gesiaũ, gesýti; plikaũ (daraũ kàd kàs pliktu) plikiaũ, plikýti ir̃ t. t.

IV Jèi nè-páreiginis veiksmãžodis sãvo kaméno galę̀ tùri vieną iš pusbalsių: r, l, m, n, j, v, tàd iš jõ išventãsis priežastinis veiksmãžodis priẽš -oj-j-y, gáuna sántarą -d: doj, dj (dzj) dy, kaip antaĩ: ar̃dome, ardžiusi, ardýti; iš veiksmãžodžio žem. irstu, irti, aug. irù, irti; šildome, šildeme (sildjėmes), šildžiusi, šildyti; gimdome, gimdžiusi, gimdyti (Prúsų pùsėje gimdina-

me); tvìndome, tvìndžiusi, tvindýti; gýdeme (gydjeme) gýdžiusi, gýdyti, pùdome, pùdeme, pùdžiusi. Jiẽ yrà išvestì iš veiksmãžodžių žem. šìlstu, aug: šilù, šìlti; gemù (ir gimstù) gim̃ti; tvìnstu, tvìnti; žem. gynù, aug: gyjù, gýti; žem: punù, aug: puvù; kurių kamėnas yrà šil-gim-tvin,-gij (sulyg. sù tũ gijaũ) puv-(sulyg. sù tũ puvaũ). Kaĩp ìrdi, ardýti dùri nė tõ patiẽs láipsnio balsės teĩp ir nemãž kitų priežastinių prasikišą prõ sãvo pirminiùs veiksmãžodžius balsemis: kliúdyti, kliúti, baidyti (latviš. bijties) (musų veiksmãžodis bijaũ yrà antrinis): piudyti (Prúsų šatyjè plindýti aplin̄k aplin̄k Debeikiùs) žem. piúdyti, piáuti (sãko į šùnis piauna). Jóg senių senóveje tõs rųšies priežastinei veiksmãžodžei bùvo išvedamì iš tokių kurių kaméno gałę yrà sántara, ródo augštaĩtiškiejei veiksmãžodžei: stab-dyti, nu-stẽbsi ir keli tokiẽ, kurių žem. tarmęjè

neberà, nès Žem. sāko stabýti, bè d..

Išemtinei.

Veiksmãžodis džiúti, kuriõ prãeiginis yrà nè džiuvaũ (kaĩp puvaũ) bèt netaisýkliškai džiúvau (kaĩp pūdau)

V Jéi ne-pãreiginis veiksmãžodis sávo kaméno galę turi sántarą tàd jõ priežastinis gaúna priẽsagą -ina maj-in- kaĩp antaĩ: kalbiname, calbinome, kalbinti iš veiksmãžodžio kalbù, kalbėjau, kalbéti, kuriõ kaménas yrà -kalb-. Tós rýšes priežastinių veiksmãžodžių turime labai dìdelį skaĩtlių; jůkinti, jůktis, šnẽkinti, šnekéti; pýkinti, pýkti; sodýnti (žem. svadinti) sedéti, begìnti ir boginti, begti, lakinti - lékti; laipìnti (ž. laipinti) lipti ir t.t.

Žemaĩtiškas priežastinis birstinu yrà padarýtas birstinti nè iš veiksmãžodžio kaméno: bir, bèt iš dabartinio kaméno birsta.

Jei prãeiginis veiksmãžodis žẽnklina tóki veiksmą kuriõ žmogus nedãro, kaip antai: tõkti, tẽsti (kiaušinius arbà kiaušius) dėti tàd ir jõ priežastinis gáuna priesagą -inu ir t.t. kaip antai: lãkinu; tẽsinu, dẽdinu, šis paskutinis yrà padarýtas iš dabartinio kamieno: deda ir remaišytas su dedinu. —

Kaĩtais iš tõs pačiõs šaknies gẽma dù priežastiniu veiksmãžodžiu maž daũg ivairiõs ir kitõniškos prasmẽs: migaũ, migiau, migýti (sopire) ir miginu, miginau, miginti (dormire sino); pirmásis žẽnklina: daraũ kàd kàs užmigtù, - antrásis, léidžiu miegóti. Paĩ tarmẽs tankiaus ivyksta tasaĩ dalỹkas: žem. mókau, mókime, mókyti (docere, darýti, kàd kàs išmoktù) = aug. mokinu, mokinaũ, mokinti (docere, darýti, kàd kàs moktù); aug. stabdýti, žem. stabýti; aug. ir žem. gimdýti = Prūsų liet. gaminti.

Dìdelis lietùviškos kalbõs tur̃tas ir̃ tìkras pagrãžinimas yrà kentė́tinei priežastìnei veiksmãžodžei (causalia passiva), tokiẽ kaip: rašý-dinu, rašýdinau, rašydį-siu, rašýdinti. Atskýrus Lãdvių, mū́sų artimiáusiųjų giminaĩčių kalbą, kitur̃ nė̃kur neran̄dame tokių̃ veiksmãžodžių. Jų̃ prasmē yrà neabejótinai pasývìška, kaip antaĩ: „rašýdinu rãštą" epistolam scribendam curo arbà epistolam scribi jubeo, arbà peto ut epistola scribatur. Tą̃ pasývišką prãsmę jiẽ į́gijo del̃tō kàd sàvo kilmę vẽda nè stãčei iš veiksmãžodžio kamìno, bèt iš kentė́tinojo veĩksmo kamìno, kuriẽ kìtą kar̃tą turė́jo visi pãreiginei veiksmãžodžei. Kentė́tinojo veĩksmo kamìnas arbà pasývìškasis kamìnas bùvo dãromas iš lan̄kstomojo pãreiginio veiksmãžodžio kamìno, priedū́rus priẽsagą -dja, dejaj - dej - kaip antaĩ: skė́ldžiame (kitur̃ sãko: skel-dejama) skeldejome, skel-dej-usi,

skél-de-ti (fundirimas agere) iš kamėno skel. veiksmãžodžio skeliù, skéliau, skélti, svẽr-džiame arbà svẽr-da-me arbà sver-deja-me) sverdėjo-me, sverdej-usi, sverdeti (pendulum esse; titubare, vacillare) iš kamėno sver- veiksmãžodžio sveriù, sveriañ, svẽrti. Tokių pasýviškųjų veiksmãžodžių, kaip skéldeti, sver-de-ti, šendienų nedaũg betùrime, bet labaĩ jų daũg turi graikų; tolimesniųjų musų giminaičių kalbà, kaip antaĩ: ἐρεχ-θη-οζι (ferri); graĩkiška pasýviškųjų veiksmãžodžių priesaga θη (the) taisykliškaĩ ir kaip lãšas į lãšą atsãko musų priésagai -deip, kaip mãtome iš veiksmãžodžio (θη-νω ponam) = liet. = désiu. Kaip iš pasýviškų kamėnų sver-dej, sver-dj ir skeldj priedùrus priésagą -ina, inej, in- gime kentėtinei priežastinei veiksmãžodžei: svẽr-di-nu, skéldinu (= daraũ kàd kàs skeldėtu); teip senų senóveje iš nebezartójamo pasýviško veiksmãžodžio *neš-

-dė-ti ir kitų tokių gime nėš-dinu (ferrendum, curo-jubeo) ir t.t. Nõrint taisýkliškai padarýti kentėtinius priežastinius veiksmãžodžius, reikia veizdėti į dù dáiktu parvardžiui į veiksmãžodžio prãsmę ir į kamẽno išvaizdą.

Ir âtžvilgio į prãsmę kentėtinius veiksmã- ... [illegible] galime išvẽsti tiktaĩ iš pãreiginių; nepãreiginei veiksmãžodžei negalėdami turėti pasyviškųjų veiksmãžodžių negãli turėti nẽkentėninių priežastinių. Tasaĩ įstãtymas áiškei pasiródo, dãrant priežastinius iš tokių veiksmãžodžių, kuriẽ túri dvi prasmi: vieną pãreiginę, ãntrą nepãreiginę: paẽmus, dù kirie, veiksmãžodžius deg-ti (cremare, cremando preparare) kẽp-ti (coquere), virti (in aqua coquere) jų pãreiginėje prasmėje, išvestiẽji iš jų priežastinei veiksmãžodžei bùs kentėtinei sù priẽsagą-din-a ir t.t. añglis dẽgtinnme (carbones liquo

cremando parandos curamus) dūną kẽpdiname (panem coqui jubemus) šiupinį virdiname (coqui jubemus); bèt paėmus tůs pačius veiksmãžodžius jų nepãreigineje prasmėjė: ardere, ardori exposi-tum esse, fervere, priežastinei bùs šiẽ paprastié-ji nekentėtinei: žvãkę dẽginu, varinu, virinu. Jéi nepãreiginis veiksmãžodis gáuna veikalą, kaĩp lot. pugnam pugnare důkime: tólimą-ke-lionę keliauti" tàd iš jõ gãlime išvèsti kentėni-nį priežastinį: tólimą kelionę keliáudinti", det-tõ kàd tokiamę atsitikimę nepãreiginis veiksmã-žodis grà týg s pareigininį. b) iš ãtėvilgio į kaméno išvaizdą kentėninis priežastinis turi visadės tókią sánkrovą, kokią turi kentėninis prãeiginis tarpskyris, kaĩp antaĩ: dů-tas: dů-di-nu, dėtas, dėdinu; pĩrktas, perk-di-nu ir t.t. nóris dabartinis kitaĩp išvesdi: dů-du, de-dů, perk-u. Įspėjimai I) Žemaičių žodis bir-sti-nu

ródo, jóg priésaga-in-a ìr t.t. gãli búti pridúrta, ìr priẽ negrýnojo kaméno.

2) Priẽš Szleĩkerį kurs samprotauja, jóg priésaga di-na ìr t.t. tetùri viẽtą põ kuriũ-ne-kuriũ sántarų, reĩkia aikštẽn iškélti jóg né į sántaras reĩkia veizdéti, dãrant kentétinius priežastinius veiksmãžodžius, bét į tą ar̃ pãreiginis yrà veiksm. iš kuriõ norime išvẽsti priežastinį.

3) Priẽš Kuršáitį kurs sãvo žodýną surãšė daũg tokių žõdžių, kaip: bégdinu (= beginu) reĩkia pasakýti, jóg iš nepãreiginių negãlime išvẽsti kentétinių priežastinių; bég-dinu yrà nelietùviškas žõdis, bét yrà bėgdinu lietùviškas deltõ kad prabégti yrà pãreiginį veiksmãžodis: 4) Párkračius visùs veiksmãžodžius viẽnas tiktaĩ dìrbti tùri dvejópą kentetinį priežastinį: dìrb-dinu ìr dirb-i-nu (faciendum curo)

-#-

Sájungojimo pāvyždžei.

Lañkstymo vardù vadiname visás atmainas, kuriàs veiksmãžodis (verbum) įgaùna, belañkstomas par laikùs (tempora), sakymbūdžius (modos) skaitlius (numeros) ir personas. Bèt tàs vařdas nevisaĩ terá áiškus, deltó kád ir esybvardžių linksniãvimas (declinatio) gãli bùti tů pačių vardù vadínamas. Todėl, ródos, bùs naudingas dáiktas, įvẽsti naujeĩ padarýtą sájungojimo-žodį, kursaĩ griéžtai atsãko lotýniškam žodžiui-conjugatio. Sznekamõs kalbõs žodžiui: sájunga (virvẽte spragilgalvei priẽ spragilkočio priřišti) dãvus apstẽsnę prãsmę ir išvẽdus iš jõ veiksmãžodį: sájungoju, sájungojau, sájungosiu, sájungoti, kaip iš žodžio pasaka turime išvestu veiksmãžodį: pãsakoju ir t.t. nesunku yrá pasidarýti esýbvardį: sájungojimas.

Lietùviškų veiksmãžodžių yrá dù sájungojimu:

pirmojo sąjungojimo veiksmãžodžei yrà tie, kurie dabartinio laĩko kaménas (thema, stirpo) sãvogalę̃ tùri balsę (vocalem) kaĩp antaĩ: dirba, peřka, - giria - peikia, - pỹksta ir tt. añtrojo sąjungojimo veiksmãžodžei yrà tie, kurie dabartinio laĩko kaménas sãvo galę tùri sántgrą (consonantem), kaĩp antaĩ: es- mieg ir t.t.; tų̃ sąjungojimų ãtskyris aiškiáusei pasiródo dabartinio laĩko ródytinio sanýmbudžio vienskaitlio pirmójoje persónoje, kuriõs galū̃ne (terminatis) pirmamiamę sąjungojimę yrà u: dirbu, perku, giriu, peikiu, pykstu ir t.t., antramiamę - mi: esmi (sum) miegmi (dormio) kunigo Sziřvido vartójamas veiksmãžodis ir t.t.

Añtrojo sąjungojimo veiksmãžodžiams prisidžiaũginimo keliu suėjus į̃ pirmąjį sąjungojimą šendieną jaũ nebesãkome: esmi, miegmi, tiekmi, bèt sãkome: esu, miegu (žem. miegtu)

lieku (žem. liektu) mums reikia labiáusei įsi-
stebėti į pirmąjį sąjungojimą.
Sąjungojimo pavyzdžei (esempla) bus čė sustatý-
ti po-ailiui pagal veiksmažodžių skýrių (classes)
Iš atžvilgio į priegaidą (accentum) reikia įsi-
veizdėti į dù pavyzdžiu vesienamę veiksmažodžiu
skýriuje (classes)
Apsatei ir apskritai sakant, nekilnójamą priėgai-
dą turi tokie veiksmažodžei, kurių priegaida
stovėdama ne žodžių galę bėt pradžioje arbà
viduryje yrà tvirtaprade kaip antai dirbame
ir dirbu dirbate ir dirbau ir t.t. bėt jei paró-
dytoje viėtoje priėgaida yrà tvirtagãle arbà
jei stóvi ant trumpųjų balsių, tàd ji yrà kil-
nójama ir labiáusei dabartinio ir praeiginio
laiko viėnskaitlis pirmójoje ir antrójoje persóno-
je nusileidžia ant veiksmažodžio galúnes, kaip
antai: vẽdame, vedù, vedì; peřkame; perkù, perkì;

verčiame, verčiau, verti; sùkame, sukaũ (žem. sukáu) sukaĩ (žem. sukái) ir t. t.
Rytiškei augštaičei (apliñk Debeikius ir kitur) užlaiko tą įstãtymą ir būsenčiojo laiko veiksmãžodžiuose, kaip antai: dirbsiu, bet pirksime; pirksiu. —

I Skyrius

a) Dabartinis kamẽnas: dirb-a, sùk-a

Ródytojinis sakym-būdis.)

vienisk.	I persona	dirbu	sùku
"	II "	dirbi	suk-i
"	III "	jis dirba	jis sùk-a
dvisk.	I "	dirbava	sùkava
"	II "	dir-ba-ta	sùka-ta
"	III "	jùdu dirba	jùdu sùka
daugsk.	I "	dirbame	sùkame
"	II "	dirbate	sùkate
"	III "	jie dirba	jie sùka.

Liepejinio sakym-būdžio viẽtoje:

1) į-jungejinis sakym-būdis:

viensk. III persóna:	jìs te-dirba	jìs tẽ suka
dvisk. III "	jū̃du te-dìrba	jū̃du tẽ suka
daũgsk. III "	jiẽ te-dìrba	jiẽ tẽ suka

2) geidejinis sakym-būdis.

viensk. III "	jìs te-dirbiẽ	jìs te-sukiẽ
dvisk. III "	jū̃-du te-dirbiẽ	jū̃ du te-sukiẽ
daugsk. III "	jie te-dirbiẽ	jiẽ te sukiẽ

Tarp-skyrei

1) veĩktinojo veĩksmo linksniůjamasis:

dirbą̃s sùką̃s

" " nelinksniůjamasis

dirbant sùkant

2) kentetinojo veĩksmo: dìrbamas sùkamas

b) Pareiginis kamẽnas dirb-ōj, suk-ōj,

ródytinis sakym-būdis

viensk. I persóna dirbau sũkau (žem. sukáu)

II „	dirbai	sukai (ž. sukái)
III „	jis dirbo	jis suko
dvisk: I „	dirbova	suk-o-va
II „	dirb-o-ta	suk-o-ta
III „	jų du dirbo	jų du suko
daugsk I „	dirb-o-me	suk-o-me
„ II „	dirb-o-te	suk-o-te
„ III „	jie dirbo	jie suko

c) senóviško pusantrašaknio užbengtinio laiko kamenas * de-dirb * se-suk; jo pātaikas
1) linksniuojamasis tarpskyris: dirbęs sukęs
2) ne-linksniuojamasis tarpskyris: dirbus / sukus
d) ateñčio laiko kamenas: dirb-sia (dirbsi) suksia-(si)

rodytojinis sakymbūdis

vienisk.	I persóna	dirbsiu	suksiu
„	II „	dirbsi	suksi
„	III „	jis dirbs (dirbs)	jis suks
dviskait	I „	dirbsiva	suk-si-va

" II persóna dìrb-si-ta sùk-si-ta

" III " jũ du dirbs (dir̃bs) jũ du sùks

daũgsk. I " dìrbsi-me sùk-si-me

" II " dirb-si-te sùk-si-te

" III " jiẽ dirbs (dir̃bs) jiẽ sùks

taĩp-skyrei

1) veĩktinojo veĩksmo:

a) linksniũjamasis: dirbsiąs sùksiąs

b) nelinksniũjamasis: dirbsiant sùksiant

2) kentė́tinojo veĩksmo: dirb-si-mas sùk-si-mas

(šiandiẽną nebevartójamas)

c) dažnintinio laĩko kamėnas: dirb-da-vo) sùk-da-vo)

rodytojinis sakýmbudis

vienask. I persóna dirbdavau sùkdavau

" II " dìrbdavai sùkdavai

" III " jis dìrbdavo jis sùkdavo

dvisk. I " dìrbdavova sùkdavova

" II " dirbdavota sùkdavota

dvisk.	III	"	jų̃ du dìrbdavo	jų̃ du sùkdavo
daũgsk.	I	"	dìrbdavome	sùkdavome
"	II	"	dìrbdavote	sùkdavote
"	III	"	jiẽ dìrbdavo	jiẽ sùkdavo

dáukininis tar̃pskyris

a) linksniùjamasis: dìrbdavęs sùkdavęs

b) nelinksniùjamasis: dìrbdavus sùkdavus

Sánkalbinis sakýmbudis (modus conditionalis)

vienst.	I	persóna:	dìrbčiau (ž. čio)	sùkčiau (ž. čio)
"	II	"	dìrbtumei ir tumi	sùktumei ir tumi
"	III	"	jìs dìrbtu (ž. tum)	jìs sùktu (ž. tum)
dvisk.	I	"	dìrbtumiva	sùktumiva
"	II	"	dìrbtumita	sùktumita
"	III	"	jų̃ du dìrbtu (ž. tum)	sùktu (ž. tum)
daũgsk.	I	"	dìrbtumime	sùktumime
"	II	"	dìrbtumite	sùktumite
"	III	"	jiẽ dìrbtu	jiẽ sùktu

dáukininis tar̃pskyris

a) linksniůjamasis: dirbdavęs | sùkdavęs
b) nelinksniůjamasis: dirbdavus | sùkdavus
daugsk. I — dìrbtumime | sùktumime
" II " dìrbtumite | sùktumite
" III " jiẽ dìrbtu (ž. tum) | sùktu (ž. tum)

g) liepėjinis sakýmbudis (modus imperativus)
vienisk. I persona dirbk | sùkk
dvisk I " dìrbkiva | sùkkiva
" II " dìrbkita | sùkkita
daugsk I " dìrbkime | sùkkime
" II " dìrbkite | sùkkite

h) ne-tribótinis (neapribotinis) žõdis (infinitivum)
dìrbti · sùkti

i) netribótinio žõdžio viẽtlinksnis dirbte sùkte

k) netribótinių žõdžio apsk. liñksnis (supin) dìrbtų sùktų

l) bendrãlaikis taĩpskyris (participium synchronum)
dìrbdamas sùkdamas

m) prãeiginis kentėtinojo veiksmo taĩpskyris dìrbtas sùktas

n) būtinasis tarpskyris (particip. passiv. necessitatis)
dirbtinas, suktinas

Pirmojo sąjungojimo ė(j) kamėnis praeiginis laikas

Rodytojinis sakym-būdis.

vienak.	1-oji persóna	degiaũ	vedžiaũ
"	II "	degeĩ	vedeĩ
"	III "	jis dẽge	jis vẽde
dvisk.	I-oji "	dẽgeva	vẽdeva
"	II "	dẽgeta	vẽdeta (ž. vẽdetau)
"	III "	jũ du dẽge	jũ du vẽde
daũgsk.	I "	dẽgeme	vẽdeme
"	II "	dẽgete	vẽdete
"	III "	jiẽ dẽge	jiẽ vẽde

1. Į-spėjimas. Atskyrį tarp ė(j) - kamėnio (degiaũ, dẽgeme) ir o(j) (dirbau, dirbome) praeiginio laiko padãre senóviškoji priegaida: ō(j) iš pirminio ā(j) būvo tokių veiksmažodžių

prãeiginio laĩko ženklas, kurie priégaidą turė́jo kamė́no galę, kaĩp lot. er-â-mus (iš pirminio *es-ā-mōs) lietuv. *sukõme, dirbóme; bet prãeiginio kamė́no galė būvo -e(j) (taĩ yrà -e- prieš sántaras -ej- prieš balsės) jéi priégaida turė́jo veiksmãžodžio šaknìs arbà personine galune, kaĩp antai: dẽgeme, vẽdėme. Tą tarsninį įstãtymą mãtome tokiūsę žodžiūsę kaĩp lot. hā-lo ir an-hēlo (iš pirminio an-hēlo liet. kló-ti (iš pirminio *klāj)-tie) ir klė́tis (iš pirminio *klėj)-ti-s. Pãskui priégaidai veiksmãžodžių *sukóme, *dirbóme pášokus añt šakniẽs: sùkome, dìrbome ir susilýginus su priégaidą tokių̃ kaĩp: dẽgeme; vẽdėme tikróji ãtskyrio priežastìs pasislepe, todė̃l Ščeĩkerio ir kitì lietùviskos kalbõs tyrė́jai sãko, bùk -ė- tokių̃ veiksmãžodžių kaĩp dẽgėme gìmęs iš jã: *deg-ja-me. Tą Ščeĩkerio mókslą, ródos, patikrina dù dalýkai: a) prãeiginio ė-kamė́nio laĩko pirmóji vienskaitli[e]

persóna dìvi -j- kaīp antaĩ: kep-iaũ, deg-iaũ, vedžiaũ; b) žemaĩčių veiksmãžodžei: jójem, klójem, drauge vartójami su jójom, klójom (= jójome, klójome) ródos patvìrtina tą sánprotį, búk ō (= senovė ā) stovė́damas pō j. pavir̃sta į ė. Bèt nė teĩp yrá iš tiesų a) Iš senóviškos dvìbalses eu gime lietùviška dvìbalse -jau-, kaīp antaĩ jaukùs (cicur) dū̆tinis jaukiám iš indoeuropiško *eikus, *eukja (sulýg sanskritišką ōkjà-s domesticus iš indoeuró-piško eukijas) šiáudas iš šeudas (sulýgink graik. neñthos); todė̃l kepiaũ iš *kepēu, ō tàs yrá supran̄tamas ir be j. b) Žem. klójem ir k. yrá pritaikinti priẽ tokių prãeiginių, kaīp dėgem, deltõ kad -o- žodžių galę Žem. sutrum̃pina į ă (sulyg. jis dirba = jis dirbo) ir kiekvieną trumpą ă pō j pavirba į ė ě (sulýg. kóję = koja). Todė̃l liet. jis klójo, jójo žem. pavir̃to į *klója, jója ir klóję, joję kaīp ir liet. dėgė į žem. dėgė; ir pagal pãvyzdžio: dėgė: dėgėm, dėgėt, pradė́jo žemaĩčei sakýti: klóje, klójem,

klójet tebevartódami ir senóviškus klójom, klójet.
Ir teip pračiginiušz vẽd-eme, vež-e-me, dẽg-e-me,
kẽp-eme, nekadõs nebùvo sįgjamos -ja-

II Skỹrius.

a) Dabartinis kaménas: melž-a. velk-a

Ródytojinis sakỹm-būdis

vienss. I oji persóna		mélžu	velk-u
" II	"	mélži	velk-i
" III	"	jis melža	jis velka
dvisk. I	"	mélžava	velkava
" II	"	melž-a-ta	velk-a-ta
" III	"	jů du mélža	jů du velka
daugsk. I	"	mélž-am-e	velkame
" II	"	mélž-a-te	velkate
" III	"	jiẽ mélža	jiẽ velka

Liepejinio sakỹm-būdžio viẽtoje:

1) į-jungejinis sakỹm-būdis:

viensk. III persóna jis te-mélža jis te-velka

dvisk. III persóna jũ du te-mélža jũ du te-velka

daugsk. III " jiẽ te-melža jiẽ tẽ velka

2) geidėjinis sakymbudis:

vienak. III persóna jis te-melžiẽ jis te-vélkiẽ

dvisk. III " jũ du te-melžiẽ jũ du te-velkiẽ

daugsk III " jiẽ temelžiẽ jiẽ te-velkiẽ

Tařpskyrei.

1) veĩktinojo veĩksmo linksn. melžą̃s velk-ą̃s

nelinksniůjamasis: mélžant velk-a-nt

kentėtinojo veĩksmo: mėlž-a-mas velk-a-mas

b) Prãeiginis kamėnas: milž-oj, vilk-oj.

Ródytojinis sakym-būdis

vienak. I persóna: milžau vilkau (žem. vilkau)

" II " milžai vilkaĩ (ž. vilkái, vilkā)

" III " milžo jis viĩko

dvisk I " milžova vilkova

" II " milžota vilkota

" III " jũ du milžo jũ du vilko

daugsk. I persóna mìlžome vilkome

" II " mìlžote vilkote

" III " jiẽ mìlžo jiẽ viĩlko

c) Senóviško pusantrošãknio ĩpedinis taĩpskyris:

1) linksniůjamasis: milžęs vilkęs

2) nelinksniůjamasis: mìlžus vilkus

d) ateĩčio laĩko kamẽnas: mil-šia - milši (z+s = sz) vilk-sia vilksi

Ródytojinis sakym-būdis.

vienısk. I persóna: mìlšiu viĩksiu (ryt. aug. vilksiú)

" II " mìlši viĩksi (ryt. aug. vilksì)

" III " jìs milš (miĩš) jìs viĩks

dvisk. I " mìlšiva viĩksiva

" II " mìlšita vilksita

" III " jů dù milš (miĩš) jů du vilks

daugsk. I " mìlsime viĩksime

" II " mìlšite viĩksite

" III " jiẽ milš (miĩš) jiẽ viĩks

Tarp-skyrei:

1) veikinojo veiksmo

a) linksniūjamasis milšiąs vilksiąs

b) nelinksniūjamasis milšant vilksiant

2) kentėtinojo veiksmo nebevartójamas: milšimas, vilksimas

c) Tankintinio laiko kamėnas: milž-davo(j), vilk-davo(j)

Rodytojinis sakym-būdis.

vienysk.	I	persóna:	milž-davau	vilk-davau
"	II	"	milž-davai	vilk-davai
"	III	"	jis milž-davo	vilk-davo
dvisk.	I	"	milž-davo-va	vilk-davo-va
"	II	"	milž-davo-ta	vilk-davo-ta
"	III	"	jū du milždavo	jū du vilk-davo
daugysk:	I	"	milždavome	vilk-davo-me
"	II	"	milž-davo-te	vilk-davo-te
"	III	"	jie milž-davo	jie vilk-davo

Tankint linksn. tarpsk. milž-da-vęs vilk-da-vęs

" nelinksn. " milždavus vilk-da-vus

Sánkalbinis sakym-būdis

víensk.	I persóna:	mìlž-čiau (ž. čio)		vilkčiau (ž. čio)
"	II "	mìlž-tumei-tumi		vilk-tumei-tumi
"	III "	jis mìlž-tu (ž. tum)		jis vilktu (ž. tum)
dvìsk.	I "	mìlžtumiva		vilktumiva
"	II "	mìlžtumita		vilktumita
"	III "	jů du mìlžtu (ž. tum)		jů du vilktu (ž. tum)
daūgsk.	I "	mìlžtumime		vilktumime
"	II "	mìlžtumite		vilktumite
"	III "	jiẽ milžtu (ž. tum)		jiẽ vilktu (ž. tum)

g) liepejìnis sakým-būdis (modus imperativus)

víensk.	II persona	milžk	vilkk
dvìsk.	I persóna	mìlžkiva	vilkkiva
"	II "	milžkita	vilkkita
daūgsk.	I "	mìlžkime	vilkkime
"	II "	mìlžkite	vilkkite

h) netribótinis žodis mìlžti vilkti

i) netrib. žodžio viẽtlinksnis milžta vilkte

k) neaprib. žodžio apskųstinis liñksnis (supinum)

milštu vilktu

l) bendralaĩkis dalỹvis: milždamas vilkdamas

m) praeiginis kentėtinojo veiksmo dalỹvis: (milž-tà-s)

milžtà viltas

n) būtinasis dalỹvis (particip. passivi necessitatis)

(milžtinas) milštinà, vilktinas

III Skyrius.

a) Dabartinio laĩko kamėnas: lauk-ia, verčia (=*vert-ja)

Rodytojinis sakym-būdis

vienak.	I persóna	láukiu	verčiu (=*vert-jù, t+j = č̆j = či)
"	II "	láuki	verti
"	III "	jis láukia	jis verčia
dvisk.	I "	láukiava	verčiava
"	II "	láukiata	verčiata
"	III "	jù du láukia	jù du verčia
daũgsk.	I "	láukiame	verčiame
"	II "	láukiate	verčiate

daũgsk. III persóna jiẽ láukia jiẽ veřčia

Liepėjinio sakym-būdžio vietoje:

1) įjungėjinis sakymbūdis:

viénsk. III persóna jis te-láukia te-veřčia

dvìsk. III " jũ du te-láukia te-veřčia

daũgsk. III " jiẽ te-láukia te-veřčia

2) geidėjinis sakymbudis:

viénsk. III persóna jis te-laukiẽ te-vertiẽ

dvìsk. III " jũ du te-laukiẽ te-vertiẽ

daũgsk. III " jiẽ te-laukiẽ te-vertiẽ

Taȓp-skyrei:

1) veĩktinojo veĩksmo linksn: láukiąs veřčiąs

" " nelinksn: láukiant veřčiant

2) kentėtinojo veĩksmo: láukiamas veřčiamas

b) Prãeiginio laĩko kamėnas lauk-ėj, vertėj,

Ródytojinis sakymbūdis

viénsk. I persóna láukiau veřčiaũ

" II " láukei vertei

viensk.	III persóna	jis táukė	jis veřtė
dvisk.	I "	táukėva	veřteva
"	II "	táukėta	veřtėta
"	III "	jů du táukė	jů du veřtė
daũgsk.	I "	táukeme	veřteme
"	II "	táukėte	veřtėte
"	III "	jiẽ táukė	jiẽ veřtė

c) pusantrošakmio užbengtinio įpedinio tařpskyrio:

1) linksniůjamasis táukęs veřtęs

2) netinksniůjamasis: táukus vertus

d) ateĩčio laĩko kamė́nas: táuksia(si) veřsia(-si)

Ródytojinis sakým-bū́dis

viénsk.	I persóna	táuksiu	veřsiu (=* vert-sjů)
"	II "	táuksi	veřsi
"	III "	jis táuks (laũks)	jis veřs
dvisk.	I "	táuksiva	veřsiva
"	II "	táuksita	veřsita
"	III "	jů du táuks (laũks)	jů du veřs

daũgsk I persóna táuksime veřsime
" II " táuksite veřsite
" III " jiẽ táuks (laũks) jiẽ veřs

Tarp-skyrei

1) veĩkdinojo veĩksmo linksn. táuksiąs veřsiąs
" " nelinksn. táuksiant veřsiant
2) nebevartójamas kent. veĩksmo: táuksimas veřsimas
e) tánkintinio laĩko kamẽnas: lauk-davo (j), veřzdavo (j) (tad. ž.)

Ródytojinis sakýmbūdis:

viẽnsk I persóna táukdavau veřzdavau
" II " táukdavai veřzdavai
" III " táukdavo jis veřzdavo
dvìsk. I " táukdavova veřzdavova
" II " táukdavota veřzdavota
" III " jiẽ du táukdavo jiẽ du veřzdavo
daũgsk. I " táukdavome veřzdavome
" II " táukdavote veřzdavote
" III " jiẽ táukdavo jiẽ veřzdavo.

tinksniŭjamasis tarpskyris: laukdavęs veřzdavęs
netinksniŭjamasis " láukdavus veřzdavus

Tánkalbinis sakįmbūdis

viensk.	I persóna	láukčiau	veřčiau
"	II "	láuktumei-tumi	veřstumei-tumi
"	III "	jis láuktu-(tum)	jis veřstu-(tum)
dvisk.	I "	láuktumiva	veřstumiva
"	II "	láuktumita	veřstumita
"	III "	jů du láuktu(tum)	jů du veřstu(tum)
daugsk.	I "	láuktumime	veřstumime
"	II "	láuktumite	veřstumite
"	III "	jië láuktu(tum)	jië veřstu(tum)

g) Liepejinis sakįmbūdis:

viensk	I persóna	laukk	veřsk (t+k=sk)
dvisk	I "	láukkiva	veřskiva
"	II "	láukkita	veřskita
daugsk	I "	láukkime	veřskime
"	II "	láukkite	veřskite

h) netribótinis žodis: láuk-ti verš-ti

i) netribót. žodžio viẽtlinks. láukte veršte

k) " " apskýstinis liñksnis:

láuktų verštų

l) bendralaĩkis taĩpskyris: láukdamas veřždamas

m) prãeiginio kentėtinojo veĩksmo taĩpskyris:

láuktas verštas

n) būtinasis taĩpskyris: láuktinas veřštinas

IV Skyrius

a) Dabartinio laĩko kamienas: tru-n-k-a

Ródytojinis sakým-būdis.

vienisk.	I persona	trunkù
"	II "	trunkì
"	III "	jis truñka
dvisk.	I "	truñkava
"	II "	truñkata
"	III "	jùdu truñka
daũgsk.	I "	truñkame

daũgsk. II persóna trùñkate
" III " jiẽ trùñka

Į-jungėjinis sakým-būdis

viénsk. III persóna jìs te-trùñka
dvìsk. III " jũ du te-trùñka
daũgsk. III " jiẽ te-trùñka

Geidėjinis sakým-būdis

viénsk. III persóna jìs te-trùnkiẽ
dvìsk. III " jũ du te-trùnkiẽ
daũgsk. III " jiẽ te-trùnkiẽ

tarpskyrei

Veĩktinojo veĩksmo 1) linksniůjamasis: trùñkąs
mótr. gym. trùñkanti
2) nelinksniůjamasis: trùñkant

Kentėtinojo veiksmo nėkatrósios gymės: trùnkama

Ketvirtojo skyriaus veiksmãžodžei, atskýrus dabartinį laiką, par̃ visus likusiůsius laikùs ir̃ sakýmbūdžius túri tókį-pát sąjungojima, kaip

ątsãkantieji laikai ir sakymbudžei pirmojo skyriaus veiksmãžodžei: a) trūk-ti b) trukaũ c) trũkęs d) trũksiu e) trũkdavau f) trũkčiau g) trũkk h) trũkti i) trũkte k) trũkdamas m) nekatrósios gymẽs trũkta n) nekatrosios gymẽs trũktina

V Skỹrius.

a) Dabartinio laĩko kamẽnas: pabugsta, pyksta

Rōdýtojinis sakým-būdis

viénsk.	I persóna	pabúgstu	pykstù
"	II "	pabúgsti	pyksti
"	III "	jis pabúgsta	jis pỹksta
dvisk.	I "	pabúgstova	pỹkstova
"	II "	pabúgstata	pỹkstata
"	III "	jũ du pabúgsta	jũ du pỹksta
daũgsk:	I "	pabúgstame	pỹkstame
"	II "	pabúgstate	pỹkstate
"	III "	jiẽ pabúgsta	jiẽ pỹksta

Į-jungejinis sakým-būdis.

viensk. III persóna jis te-pabúgsta jis te-pỹksta
dvisk. III " jũ du te-pabúgsta jũ du te-pỹksta.
daũgsk. III " jiẽ te pabúgsta jiẽ te-pỹksta.

Geidẽjinis sakýmbūdis

viensk. III persóna jis te-pabúgstie jis te-pỹkstie
dvisk. III " jũ du te-pabúgstie jũ du te-pỹkstie.
daũgsk. III " jiẽ te-pabúgstie jiẽ te-pỹkstie

Tarpskyrei

Veiktinojo veiksmõ 1) linksn: pabúgstąs pỹkstąs
" " 2) nelinksn. pabúgstant pỹkstant
Kentẽtinojo veiksmo nekatr. gym. pabúgstama pỹkstama
Ir peñktojo skýriaus veiksmãžodžių sakým-būdžei ir laikai apleñkus dabartinį kamẽną liekusieji sąjungojimą turi tókį pàt, kaip pirmojo skýriaus veiksmãžodžei, pavyzdžiui: pabúgti-kaip dirbti, pỹkti, kaip súkti b) pabúgau, pykaũ c) pabúgęs, pỹkęs d) pabúgsiu pỹksiu e) pabúgdavau, pỹkdavau f) pabúgčiau, pỹkčiau

g) pabúgk, pýkk h) pabúgti, pýkti i) pabúgte pyktė k) pabúgtų; pýktų l) pabúgdamas, pykdámas m) nekatrósios gymės: pabúgta, pýkta n) nekatrósios gymės: pabúgdina, pýktina.

Mišrasis są́jungojimas

Lietùviška kalba nemažaĩ turi tokių veiksmãžodžių, kurių dabartinio laiko są́jungojimas yrà víenas iš neišvestinų išáiškintųjų, tũ tàrpu, kàd kitų laikų kaménas gaȳna, kaĩp išvestinei arbà antrinei veiksmãžodžei galūnę -oj- priẽš balses -o- priẽš sántaras, arbà -ej- priẽš balsès -e- priẽš sántaras.

1) a) dabartìnis kaménas gie-da, kitų laikų kaménas: gied-oj), giedu, giédame, te-giéda, giedą̃s, kaĩp dirbu ir t.t. bèt prãeiginis gied-oj-o-me, ateĩtis gied-ó-siu ir t.t. miegu, miegame (ž. mieg-tù) miẽgtame, kaĩp suku ir t.t. bèt pr. mieg-ó-jo-me, at. mieg-ó-siu, rándu, rándame, (Veliũniškei

iš žem.) randojóme, randósiu (senóviškai buvo sãkoma: ráudomi, tilžiškai: raudóju, senóviškai: sáug-mi, saugojau dabar̃ žem. sáugoju, tilžiškai: saugóju, saugojau)

1) b) dabart. kamẽnas: gélba, kálba, kaĩp dìrba, suka, bèt kitų̃ laikų̃ kamẽnas gelbė(j), kalbė(j), kaĩp antrinių veiksmãžodžių gélbu, kalbù, gélbame, kal̃bame, gélbėjau, kalbėjau, gélbėsiu, kalbėsiu.

2) Dabart. kamẽnas: riaugia, kenčia (iš *kent-ja) kaĩp III-jo skýriaus lauk-ia, verčia, bèt kitų̃ laikų̃ antrinio kamẽnas riau-gė(j) kent-ė(j): riáugiu, riáugiame, kenčiù, keñčiame, riáugėjau, riáugėjome, kentė́jau, kentė́jome, riáug-ėsiu, kentė́siu. Augštaitiškai: raišiu, raišiame, raišėjau, raišėsiu = žem. raišu, raišame, ráišau, ráišiu (= *ráišsiu). Bepersõninės veiksmãžodis: reĩkia, reikė́jo, reikė́s (iš reiks.

3) Labai daũg yrà veiksmãžodžių, kuriẽ fiktai

pirmõjoje dabartinio laĩko persónoje tùri trẽčiojo skyriaus veiksmãžodžių išvaizdą - tũ tárpu kàd dabartinis kamẽnas tùri galunėje -i- kitų laikų kamẽnas -e(j)- : mýliu, tikiu, mýli, tiki, jìs mýli, jìs tìki, mýliva, tikiva, mýlita, tikita, jũ du mýli, jũ du tìki; mýlime, tikime, mýlite tikite, jiẽ mýli, jiẽ tìki, jìs te-mýli, jìs tẽ-tiki, jìs te-mylíẽ, jìs te-tikie; mýlęs, tikęs; bèt mylėjau tikėjau, mylėsiu, tikėsiu ir t.t.

4) Ketvir̃tojo ir peñktojo skyriaus veiksmãžodžių tùri tiẽ, kurių šaknyje yrà trumpà balsė, šaknies galę sz, ž arbà s ir kurių prasmẽ yrà pradėtine (inchoativa) kaip antai: mišti, tižti, gęsti, mįštu (ž. minštu) tįštu (ž. tinštu = *ti-n-š-tu) (ž. genstu = *ge-n-stu) mįšti, tįžti, gęsti; jìs mįšta, tįšta, gęsta ir t.t.

Prãeiginis: mišaũ, mišai, tižaũ, tižai, gesaũ, gesai ir t.t. dažninis: mišdavau, tižidavau,

gẽsdaraũ ir t.t. atentis: mìšiu, tìšiu (=*tiršjū); gẽsiu (ges-sjū) ir t.t.

5) a) Dabartinio laĩko kamènas turi priešagą -ta- kitų laikų kamènas yrà panašus į antrinius veiksmãžodžius: žem. mieg-tù, miẽgtame, miegójau, miegósiu, miegóti; giéstu (= giédu) giedójau.

5 b) dabartin. kamènas turi -ta, kitų laikų kamènas panašus į pirminius veiksmãžodžius: žem tieku, tiektame (= tiekù, tiẽkame) likaũ, liksiu, eitù, eĩtame (einù, eĩname) ėjaũ, eĩsiu.

<u>Antrinių arbà išvestinių veiksmãžodžių sąjungójimas.</u>

IV Skyrius 1-oji pàrskaida: dabartinio ir kitų laikų kamènas: kyboj-, žinoj prieš balsės, kybo-žino- prieš sántaras

V Skyrius 2oji párskaida: dabartinio laiko kamènas: laistoj- prieš balsès laisto prieš sántaras; kitų laikų kamènas: laisti -prieš balsès: laisty prieš sántaras.

a) Dabartinio laiko ródytojinis sakým-būdis.

viensk.	I p.		kýbau	žinaũ	láistau	laistaũ
"	II "		kýbai	žinaĩ	láistai	laistaĩ
"	III "	jìs kybo	jìs	žino	láisto	laĩsto
dvìsk.	I "		kýbova	žinova	láistova	laĩstova
"	II "		kýbota	žinota	láistota	laĩstota
"	III "	jùdu kýbo		žino	láisto	laĩsto
daũgsk	I "		kýbome	žinome	láistome	laĩstome
"	II "		kýbote	žinote	láistote	laĩstote
"	III "	jiẽ kýbo		žino	láisto	laĩsto

Į-jungėjinis sakým-būdis.

viensk	III "	jìs te-kýbo	te-žino	te-láisto	te-laĩsto
dvìsk.	III "	jùdu te-kýbo	te-žino	te-láisto	te-laĩsto
daũgsk.	III "	jiẽ te-kýbo	te-žino	te-láisto	te-laĩsto

Tedėjinis sakýmbūdis - *oj-i pavirto į -*o-i *ōi-ăi

viensk.	III "	jìs te-kýbai	te-žinai	te-láistai	te-laĩstai
dvìsk.	III "	jùdu te-kýbai	te-žinai	te-láistai	te-laĩstai
daũgsk	III "	jiẽ te-kýbai	te-žinai	te-láistai	te-laĩstai

Tarpskyrei - *ons *ont pavirto į *-ąs-ánt

d. v. linksniūjamasis: kýbąs - žinąs - láistąs - laĩstans

" " nelinksniūjam. : kýbant - žinant láistant - laĩstant

Kentėtinojo veiksmo kýboma (nek. g.) žinomas, lai-stomas, laĩstomas

b) Prãeiginis laĩkas, sántara + j + ē + ę = sántara + e + ę.

viensk. I p. kýbojau, žinójau, láisčiau, laĩsčiaũ

" II " kýbojai, žinójai, láistei, laistẽi (iš laistjei *laistje)

" III " jis kýbojo, žinójo láistė, laĩste (iš * laistj-e)

dvisk. I " kýbojova, žinójova, láisteva, laĩsteva (iš laistj-e-va)

" II " kýbojota, žinójota, láisteta laĩsteta (laĩstj-e-tà)

" III " jùdu kýbojo, žinójo, láistė, laistė

daũgsk. I " kýbojome žinójome, láisteme, laĩstėme (laist-ė-me)

" II " kýbojote žinójote láistete, laĩstete (laist-e-te)

" III " jiẽ kýbojo žinójo, láiste, laĩste

c) pusantrošaknio užbengtinio įpėdinis tarpskyris:

1) linksniūjamasis: kýbojęs, žinójęs, láistęs, laĩstęs

2) nelinksniūjamasis: kýboj..., žinójus láisčius laĩščiuss (= *laist jus)

d. Atentis laikas

viensk. I oji persóna: kýbosiu, žinósiu láistysiu, laistýsiu ir teip toliaus.

Tarpskyrei

1) V.V. a) linksn: kýbosiqs žinósiqs láistysiqs, laistýsiqs

b) nelinksn: kýbosiant, žinósiant, láistysiant, laistýsiant

2) Kentėtinojo veiksmo (šendiena nebevart) žinósimas, láistysimas, laistýsimas

e) Tąnkintinio laiko kamėnas: kýbo-dav-oj), žinó-davoj), láistydavoj), laistydavoj)

Ródytojinis sakym-būdis.

viensk. I p. kýbodavau žinódavau láistydavau, laistýdavau

II " kýbodavai žinódavai, láistydavai laistýdavai

III " jis kýbodavo žinódavo láistydavo laistýdavo

dvisk. I " kýbodavova žinódavova láistydavova laistýdavova

" II " kýbodavota žinódavota láistydavota, laistýdavota

" III " jiedu kýbodavo žinodavo láistydavo laistýdavo

daugsk. I " kýbodavome žinódavome láistydavome laistýdavome

daugsk. II p. kýbodavote žinódavote láistydavote laistýdavote
" III " jiẽ kýbodavo žinódavo láistydavo laistýdavo

Tarpskyrei.

V. V. a) linksn: kýbodavęs žinódavęs láistydavęs laĩstýdavęs
b) netinksn: kýbodavus žinódavus láistydavus laistýdavus.

Sankalbinis sakým-búdis (modus conditionalis)

viensk. I p. kýbočiau (ž čio) žinóčiau láistyčiau laistýčiau
" II " kýbotumei žinótumei láistytu[m]ei laistýtumei
" III " jis kýbotu žinótu láistytu laistýtu
dvisk. I " kýbotumiva žinótumiva láistytumiva laistýtumiva
" II " kýbotumita žinótumita láistitumita laistýtumita
" III " jũ du kýbotu žinótu láistytu laistýtu
daugsk. I " kýbotumime žinótumime láistytumime laistýtumime
" II " kýbotumite žinótumite láistytumite laistýtumite
" III " jiẽ kýbotu žinótu láistytu laistýtu

g) Liepejinis sakým-búdis.

viensk. II " kýbok, žinók láistyk laistýk
dvisk. I " kýbokiva žinókiva láistykiva laistýkiva

dvisk. II. = kýbovita (z. tau) žinóvita láistyvita laistý-
vita

daugis. I. = kýbovime žinóvime láistyvime laistývime

" II. = kýbovite žinóvite láistyvite laistývite

h) netribótinis būdis: kýboti, žinóti láistyti laistýti

i) netribótinio būdžio pieštinusnis (infinitivi casus vocativus)

kýbote žinóte láistyte laistýte

k) netribótinio būdžio apsireiškimas lieknsnis (supinum)

(participium synchronum) kýbotų žinótų láisty-

tų laistýtų

l) bendralaikis taipsk. kýbodamas, žinódamas,

láistydamas laistýdamas

m) prãeiginio kentėtinojo veiksmo taipskyris (parti-

cip. praeteriti passivi) (nekatr. gyrnes) kýbota žinó-

tas láistytas laistýtas

n) būtinasis taipskyris (gerundium sive particip.

passivum necessitatis) (nekatr. gyrnes) kýbótina,

žinótinas láistytinas laistýtinas

dvisk. II persóna láidotumita vagótumita

" III " jū du láidotu (tum) vagótu

daugsk. I " láidotumime vagótumime

" II " láidotumite vagótumite

" III " jie láidotu (tum) vagótu

g) Liepejinis sakým-budis

viensk. II persóna láidok vagók

dvisk. I " láidokiva vagókiva

" II " láidokita (tau) vagókita

daugsk. I " láidokime vagókime

" II " láidokite vagókite

h) netribėtinis žodis láidoti vagóti

i) netribėt. žodž. vietl. láidote vagóte

k) netribėt. žodž. apskirs. liñksnis láidotų vagótų

l) bendrataĩkis tarpskyris: láidodamas vagódamas

m) prašiginis kent. veiks. tarpsk. láidotas vagótas

n) būtinasis tarpskyris laidótinas vagótinas

Aš̀màsis (aštuntàsis) są-jungojimas.

a) Dabartìnio laĩko kamẽnas: baltũja žaliũja.

a) Ródytojinis sakým-būdis

víensk.	I	persóna:	baltũja	žaliũja
"	II	"	baltũji	žaliũji
"	III	"	jìs baltũja	žaliũja
dvìsk.	I	"	baltũjava	žaliũjava
"	II	"	baltũjata (tau)	žaliũjata
"	III	"	jũ du baltũja	žaliũja
daũgsk.	I	"	baltũjame	žaliũjame
"	II	"	baltũjate	žaliũjate
"	III	"	jiẽ baltũja	žaliũja

b) į-jungejinis sakým-būdis

víensk.	III	persóna	jìs te-baltũja	te-žaliũja
dvìsk.	III	"	jũdu te-baltũja	te-žaliũja
daũgsk.	III	"	jiẽ te-baltũja	te-žaliũja

c) gedejinis sakým-budis.

víensk. III persóna: jìs te-baltũjie te-žaliũjie

daugsk. III " jiẽ láidojo vagójo

c) (antsá 2) Tarpsnypei

a) linksniůjamasis: láidojęs vagójęs

b) nelinksniůjamasis láidojus vagójus

d) Ateĩčio laĩko kamiénai láidosia(si) vagósia(si)

vienz. I persóna		láidosiu	vagósiu
" II	"	láidosi	vagósi
" III	"	jìs láidos	vagós (arba jìs vagõs)
dvisk. I	"	láidosiva (ba, sve)	vagósiva
" II	"	láidosita (itau, setau)	vagósita
" III	"	jiẽ du láidos	vagós (arba jiẽ du vagõs)
daugsk. I	"	láidosime	vagósime
" II	"	láidosite	vagósite
" III	"	jiẽ láidos	jiẽ vagós (vagõs)

Tarpsnypei

I Veikt. veiks. a) linksn. láidosiąs vagósiąs

" " b) nelinksn. láidosiant vagósiant

II Kentet. veiks. nebeesant. láidosimas vagósimas

e) Tánkintinájo láiko kamėnai láido-davo-, vagė-davo-

1) Ródytojinis sakým-būdis

viensk.	I persóna	láidodavau	vagėdavau
"	II "	láidodavai	vagėdavai
"	III "	jis láidodavo	vagėdavo
dvisk.	I "	láidodavova	vagėdavova
"	II "	láidodavota	vagėdavota
"	III "	judu láidodavo	vagėdavo
daugisk.	I "	láidodavome	vagėdavome
"	II "	láidodavote	vagėdavote
"	III "	jie láidodavo	vagėdavo

tarpsn. a) linksniůjamasis: láidodavęs vagėdavęs

" b) nelinksniůjamasis: láidodavus vagėdavus

Sánkalbinis sakým-būdis

viensk.	I persóna	láidočiau (ž. čio)	vagėčiau
"	II "	láidotumei (tumi)	vagėtumei
"	III "	jis láidotu (tum)	vagėtu
dvisk.	I "	láidotumiva	vagėtumiva

Sěkmas veiksmãžodžių skýrius arbá sěkmojo sájungojimo veiksmãžodžei.

a) dabartinio laiko kamènai: laido-j-a, vago-j-a.

1) Rodytinis sakymbudis (modus indicativus)

vienisk.	I	persóna	láidoju	vagóju
"	II	"	láidoji	vagóji
"	III	"	jis láidoja	jis vagója
dvisk.	I	"	láidojava	vagójava
"	II	"	láidojata	vagójata
"	III	"	jùdu láidoja	jùdu vagója
daugisk.	I	"	láidojame	vagójame
"	II	"	láidojate	vagójate
"	III	"	jiẽ láidoja	jiẽ vagója

2) Į-jungejinis sakym-būdis (modus injunctivus)

vienisk.	III	persóna	jis (tegul, ž. taī) te-láidoja	te-vagója
dvisk.	III	"	jùdu (" ") te láidoja	te-vagója
daugisk.	III	"	jiẽ (" ") te-láidoja	te-vagója.

3) Leistijinis sakym-būdis (modus optativus)

viensk. III persóna jis (tegul, ir tai) te-láidojie te-vagėjie
dvisk. III " jũ du (") " "
daugsk. III " jiẽ (") " "

4) Tarp-skyrei (participia)

I V.l a) linksniũjamasis: láidojęs vagėjęs
b) nelinksniũjamasis: laidójant vagėjant
II Kenčiẽtinojo veiksmo láidojamas vagėjamas
c) praeiginio laiko, kaménui láidoj-ojis vagėj-ojis

1. Ródytojinis sakym-būdis

viensk. I persóna láidojau vagėjau
" II " láidojai vagėjai
" III " jis láidojo vagėjo
dvisk. I " láidojova vagėjova
" II " láidojota (ir tau) vagėjota
" III " jũ du láidojo vagėjo
daũgsk. I " láidojome vagėjome
" II " láidojote vagėjote

dvisk. III persóna jūdu " "

daūgsk. III " jiẽ te-baltūjie te-žaliūjie

d) Daīpsnyzei

1) Veiks. veiksmo a) linksn: baltūjąs žaliūjąs

b) nelinksn: baltūjant žaliūjant

2) Kent. " (neveik. gym) baltūjama žaliūjama

b) Praeiginio laiko baltavo(j) žaliavo(j)

e) Rodytojinis sakymbūdis

vienisk.	I persóna		baltavau	žaliavaū (ž. vàu)
"	II	"	baltavai	žaliavaĩ (ž. vài - vă)
"	III	"	jis baltavo (ž. va)	žaliãvo
dvisk.	I	"	baltavova	žaliãvova
"	II	"	baltavota (ž. tau)	žaliãvota
"	III	"	jūdu baltavo	žaliãvo
daūgsk.	I	"	baltavome	žaliãvome
"	II	"	baltavote	žaliãvote
"	III	"	jiẽ baltavo	žaliãvo

c) (arbà praeig 2) Daīpsnyzei

a) linksniújamasis baltãvęs žaliãvęs

b) nelinksniújamasis: baltavus žaliãvus

d) Ateĩčio laĩko kaménai baltúsia-(si) žaliúsia (si)

1) Ródytojinis sakŷmbudis

viénsk.	I persóna	baltúsiu	žaliúsiu
"	II "	baltúsi	žaliúsi
"	III "	jis baltũs	žaliũs (ir liũs)
dvìsk.	I "	baltúsiva	žaliúsiva
"	II "	baltúsita	žaliúsita
"	III "	jũ du baltũs	žaliũs (liũs)
daũgsk.	I "	baltúsime	žaliúsime
"	II "	baltúsite	žaliúsite
"	III "	jiẽ baltũs	žaliũs (liũs)

2) Tar̃p-skyriai.

1) Veikt. veiksmo a) linksn. baltúsiąs žaliúsiąs

b) nelinksn: baltúsiant žaliúsiant

2) Kentėt. veiksmo (nebevart. nekatr. gym) baltúsima žaliúsima

e) Tankint. laiko kaménai baltúdavo(j) žaliúdavo(j)

1) Ródytojinis sakým-būdis

viensk.	Ĩ persóna	baltũdavau	žaliũdavau
"	ĨĨ "	baltũdavai	žaliũdavai
"	ĨĨĨ "	jìs baltũdavo	žaliũdavo
dvìsk.	Ĩ "	baltũdavova	žaliũdavova
"	ĨĨ "	baltũdavota	žaliũdavota
"	ĨĨĨ "	jũ du baltũdavo	žaliũdavo
daũgsk.	Ĩ "	baltũdavome	žaliũdavome
"	ĨĨ "	baltũdavote	žaliũdavote
"	ĨĨĨ "	jiẽ baltũdavo	žaliũdavo

2 tarpsk. { a) linksniũjam: baltũdavęs žaliũdavęs
b) nelinksniũjam: baltũdavus žaliũdavus

Sánkalbinis sakým-būdis

viensk.	Ĩ persóna	baltũčiau	žaliũčiau
"	ĨĨ "	baltũtumei (mi)	žaliũtumei (mi)
"	ĨĨĨ "	jìs baltũtu (ž. tum)	žaliũtu (tum)
dvìsk.	Ĩ "	baltũtumiva	žaliũtumiva
"	ĨĨ "	baltũtumita	žaliũtumita

" III " jůdu baltůtu (tum) žaliůtu (tum)

daugsk. I " baltůtumime žaliůtumime

" II " baltůtumite žaliůtumite

" III " jie baltůtu žaliůtu

Liepejinis sakym-būdis

vienșk. I persóna: baltůk žaliůk

dvisk. I " baltůkiva žaliůkiva

" II " baltůkita žaliůkita

daugsk. I " baltůkime žaliůkime

" II " baltůkite žaliůkite

h) netribótinis žodis baltůti žaliůti

i) netrib. žodž. vietlinks. baltůte žaliůte

k) " " apskys. links. baltůtų žaliůtų

l) bendralaikis dažpskyris baltůdamas žaliůdamas

m) praeig. kent. veiksmo dažpsk.: (kaupůtas) nekatrósios gymės baltůta žaliůta

n) bůtinasis dažpskyris [kaupůtinas] nekatr. gymės baltůtina žaliůtina

Są-jungojimai.

devintàsis: šúkaujа keliáuja
dešimtàsis: lỹkija (ir lỹkyja) dalija (ir dalỹja)
vienúliktasis: séiteja (ž. seilioja) veléja
dvýliktasis: táikina - dzio oina, rašydina, gyvẽna

a) Dabartinis laĩkas

1) Ródytojinis sakým-budis

	viénskaitlis	dvìskaitlis	daũgskaitlis
I pers.	šúkauju	šúkaujava	šúkaujame
II "	šúkauji	šúkaujata	šúkaujate
III "	jìs šúkauja	k. viensk.	k. viensk.
I "	keliáuju	keliaujava	keliaujame
II "	keliáuji	keliáujata	keliáujate
III "	jìs keliauja	k. viensk.	k. viensk.
I "	lỹkiju, daliju	lỹkijava, dalijava	lỹkijame, dalijame
II "	lỹkiji, daliji	lỹkijata dalijata	lỹkijate dalijate
III "	jìs lỹkija, dalijà	k. viénsk. "	k. viensk. k. viensk.
I "	séiteju veleju	séitejava veléjeva	séitejame veléjame

" II "	séileji, veléji	séilejata veléjata	séilejate veléjate
" III "	jis séileja, veléja	k. viensk.	k. viensk.
XII. I "	táikinu	táikinava	táikiname
" II "	táikini	táikinata	táikinate
" III "	jis táikina	k. viensk.	k. viensk.
" I "	džiovinu	džiovinava	džiovname
" II "	džiovini	džiovinata	džiovinate
" III "	jis džiovina	k. viensk.	k. viensk.
" I "	rašýdinu	rašýdinava	rašýdiname
" II "	rašýdini	rašýdinata	rašýdinate
" III "	jis rašýdina	k. viensk.	k. viensk.
" I "	gyvenù	gyvẽnava	gyvẽname
" II "	gyvenì	gyvẽnata	gyvẽnate
" III "	jis gyvẽna	k. viensk.	k. viensk.

2) į-jungėjinis sakým-būdis

III persóna	Vienskait.	dviskaitl.	daũgsk.
IX " jis	tešúkauja	jùdu tešúkauja	jiẽ tešúkauja
" " "	tekeliáuja	" tekeliáuja	" tekeliáuja

X	" tetỹkija	" tetỹkija	" tetỹkija
"	" tedalìja	jũ du te-dalìja	jiẽ te-dalìja
XI	" teséileja	" teséileja	" teséileja
"	" tevelẽja	" tevẽlẽja	" tevelẽja
XII	" tetáikina	" tetáikina	" tetáikina
	" tedžiovína	" tedžiovina	" tedžiovìna
	" terašýdina	" terašýdina	" terašýdina
	" tegyvẽna	" tegyvẽna	" tegyvẽna

3) Pedejinis sakým-būdis

III pers.	viénskait.	dviskaitl.	daũgskaitl.
IX "	jis tešúkaujie	jũ du tešúkaujie	jiẽ tešúkaujie
	" tekeliáujie	" tekeliáujie	" tekeliáujie
X	" tetỹkijie	" tetỹkijie	" tetỹkijie
	" tedalìjie	" tedálijie	" tedalìjie
XI	" teséilejie	" teséilejie	" teséilejie
	" tevelẽjie	" tevelẽjie	" tevelẽjie
XII	" tetáikinie	" tetáikinie	" tetáikinie
	" tedžiovìnie	" tedžiovìnie	" tedžiovìnie
	" terašýdinie	" terašýdinie	" terašýdinie
	" tegyvẽnie	" tegyvẽnie	" tegyvẽnie

Tarpskyrei	1) veikiamojo veiksmo	2) kentėtinojo veiksmo
a) linksniuojamasis	b) nelinksniuojam	IX (nekatr.g.) šúkauja-
IX šúkaująs, keliáująs	šúkaujant keliáujant	ma, keliáujama
X lýkijąs, dalijąs	lýkijant, dalijant	lýkijamas, dalimajas
XI séilejąs, veléjąs	séilejant veléjant	séilejamas, veléjamas
XII táikinąs, džiovinąs	táikinant, džiovinant	táikinamas, džiovinamas
" rašýdinąs, gyvẽnąs	rašýdinant, gyvẽnant	rašýdinamas, gyvẽnamas

Prãeginis laĩkas

	vienskait.	dviskait.	daũgskait.
IX - I pers.	šúkavau, keliavaũ	šúkavova, keliávova	šúkavome, keliávome
II "	šúkavai, keliávaĩ	šúkavota, keliávota	šúkavote, keliávote
III "	šúkavo keliávo	kaip viensk.	k. viensk.
X I "	lýkijau dalijaũ	lýkijova dalijova	lýkijome dalijome
II "	lýkijai dalijaĩ	lýkijota dalijota	lýkijote dalijote
III "	lýkijo dalijo	k. viensk.	k. viensk.
XI I "	séilejau veléjau	séilejova veléjova	séilejome veléjome
" II "	séilejai veléjai	séilejota veléjota	séilejote veléjote
" III "	séilejo veléjo	k. viensk.	k. viensk.

	viénskaitl	dviskaitl	daũgskaitl
XII " I "	táikinau džiovinaũ	táikinova džiovinova	táikinome džiovinome
II "	táikinai džiovinaĩ	táikinota džiovinota	táikinote džiovinote
III "	táikino džiovino	k. viensk.	k. viensk.
I "	gyvenaũ rašýdinau	gyvẽnova rašýdinavo	gyvẽnome rašýdinome
II "	gyvenaĩ rašýdinai	gyvẽnota rašýdinota	gyvẽnote rašýdinote
III "	gyvẽno rašýdino	k. viensk.	k. viensk.

c) arbà praẽigimio laĩko 2 dalỹpskyrei

a) linksniújamasis

IX šúkavęs keliãvęs X lýkijęs dalijęs XI séilejęs, velẽjęs XII táikinęs, džiovinęs, rašýdinęs, gyvẽnęs

b) nelinksniújamasis

IX šúkavus, keliávus X lýkijus dalijus XI séilejus velẽjus XII táikinus, džiovinus, rašýdinus, gyvẽnus.

Ateñtis laĩkas

	Viénskaitl.	dviskaitl	daũgskaitl
IX I per.	šúkausiu	šúkausiva	šúkausime
II "	šúkausi	šúkausita	šúkausite
III "	jis šúkaus	k. viensk.	k. viensk.

		viénskaitl	dviskaitl	daũgskaitl
	I p.	keliáusiu	keliáusiva	keliáusime
	II "	keliáusi	keliáusita	keliáusite
	III "	keliáus (aũs)	k. viénsk	k. viénsk.
X.	I "	lỹkysiu	lỹkysiva	lỹkysime
	II "	lỹkysi	lỹkysita	lỹkysite
	III "	lỹkys	k. viénsk	k. viénsk.
	I "	dalýsiu	dalỹsiva	dalýsita
	II "	dalýsi	dalỹsita	dalýsite
	III "	dalýs (lỹs)	k. viénsk.	k. viénsk.
XI.	I "	séilesiu	séilesiva	séilesime
	II "	šéilesi	šéilesita	šéilesite
	III "	šéilės	k. viénskaitl.	
	I "	velésiu	velésiva	velésime
	II "	velési	velésita	velésite
	III "	velés (ẽs)	kaip viénskaitl.	
XII	I "	táikįsiu	táikįsiva	táikįsime
	II "	táikįsi	táikįsita	táikįsita
	III "	táikįs (is)	kaip viénskaitl.	
	I "	džiovįsiu	džiovįsiva	džiovįsime
	II "	džiovįsi	džiovįsita	džiovįsite
	III "	džiovįs	kaip viénsk.	
	I "	rašýdįsiu	rašýdįsiva	rašýdįsime

II „ rašýdįsi rašýdįsita rašýdįsite
III „ rašýdįs kaip vienskaitl.
I „ gyvę̃siu gyvę̃siva gyvę̃sime
II „ gyvę̃si gyvę̃sita gyvę̃site
III „ gyvę̃s (ę̃s) kaip vienskaitl.

Tarpskyrei I veĩktinojo veiksmo

a) linksniůjamasis: IX šúkausiąs, keliáusiąs X lýkysiąs, dalýsiąs XI séilesiąs, vẽlesiąs XII dáikįsiąs, džiovį̊siąs, rašýdįsiąs, gyvę̃siąs

b) nelinksniůjamasis: IX šúkausiant, keliáusiant X lýkysiant, dalýsiant XI séilesiant, velésiant XII dáikįsiant, džiovįsiant, rašýdįsiant, gyvę̃siant

II Kent. veiks IX nekatr. gym. šúkausima, keliáusima X lýkysimas, dalýsimas XI séilesimas, velésimas, XII dáikįsimas, džiovį̀simas, rašýdįsimas, gyvę̃simas ir nekatr. gym. gyvę̃sima.

Táunkintinis laikas

	vienskt.	dviskaitl	daũgskaitl
IX I p.	šúkaudavau	šúkaudavova	šúkaudavome
II „	šúkaudavai	šúkaudavota	šúkaudavote
III „	jis šúkaudavo	kaip	vienskaitl.
I „	keliáudavau	keliáudavova	keliáudavome
II „	keliáudavai	keliáudavota	keliáudavote
III „	keliáudavo	kaip	vienskaitl.

X	I.	lýkydavau	lýkydavova	lýkydavome
	II.	lýkydavai	lýkydavota	lýkydavote
	III.	lýkydavo	kaip viénskaitl.	
	I.	dalýdavau	dalýdavova	dalýdavome
	II.	dalýdavai	dalýdavota	dalýdavote
	III.	dalýdavo	kaip viénskaitl.	
XI	I.	séilėdavau	séilėdavova	séilėdavome
	II.	séilėdavai	séilėdavota	séilėdavote
	III.	séilėdavo	kaip viénskaitl.	
	I.	velėdavau	velėdavova	velėdavome
	II.	velėdavai	velėdavota	velėdavote
	III.	velėdavo	kaip viénskaitl.	
XII	I.	táikindavau	táikindavova	táikindavome
	II.	táikindavai	táikindavota	táikindavote
	III.	táikindavo	kaip viénskaitl.	
	I.	džiovindavau	džiovindavova	džiovindavome
	II.	džiovindavai	džiovindavota	džiovindavome
	III.	džiovindavo	kaip viénskaitl.	
	I.	rašýdindavau	rašýdindavova	rašýdindavome
	II.	rašýdindavai	rašýdindavota	rašýdindavote
	III.	rašýdindavo	kaip viénskaitl.	
	I.	gyvèndavau	gyvèndavova	gyvendavome
	II.	gyvèndavai	gyvèndavota	gyvendavote
	III.	gyvèndavo	kaip viénskaitl.	

Tařpskyrei

a) linksniůjamasis: IX šúkaudavęs keliáudavęs X lýkydavęs, dalýdavęs XI séiledavęs velédavęs III táikindavęs, dřiovindavęs, rašýdindavęs, gyvéndavęs

b) nelinksniůjamasis: IX šúkaudavus, (velédavus) keliáudavus X lýkydavus, dalýdavus XI séiledavus, velédavus III táikindavus, dřiovindavus, rašýdindavus, gyvéndavus.

Sánkatbinis sakým-budis

		viénskaitl.	dviskaitl	daũgskaitl.
IX	I p.	šúkaučiau	šúkautumiva	šúkautumime
	II p	šúkautumei	šúkautumita	šúkautumite
	III "	jis šúkautu	kaip viénskaitl.	
	I "	keliáučiau	keliáutumiva	keliáutumime
	II "	keliáutumei	keliáutumita	keliáutumite
	III	keliáutu	kaip viénskaitl.	
X	I "	lýkyčiau	lýkytumiva	lýkytumime
	II "	lýkytumei	lýkytumita	lýkytumite
	III "	lýkytu	kaip viénskaitl.	
	I "	dalýčiau	dalýtumiva	dalýtumime
	II "	dalýtumei	dalýtumita	dalýtumite
	III "	dalýtu	kaip viénskaitl.	
	I "	séilečiau	séiletumiva	séiletumime
	II "	séiletumei	séiletumita	séiletumite
	III "	séiletu	kaip viénskaitl.	

I. „	velėčiau	velėtumiva	velėtumime
II. „	velėtumei	velėtumita	velėtumite
III. „	velėtu	kaip vienskaitl.	
XII I. „	táikinčiau	táikintumiva	táikintumime
II. „	táikintumei	táikintumita	táikintumite
III. „	táikintu	kaip vienskaitl.	
I. „	džiovinčiau	džiovintumiva	džiovintumime
II. „	džiovintumei	džiovintumita	džiovintumite
III. „	džiovintu	kaip vienskaitl.	
I. „	rašýdinčiau	rašýdintumiva	rašýdintumime
II. „	rašýdintumei	rašydintumita	rašýdintumite
III. „	rašýdintu	kaip vienskaitl.	
I. „	gyvénčiau	gyvéntumiva	gyvéntumime
II. „	gyvéntumei	gyventumita	gyvéntumite
III. „	gyvéntu	kaip vienskaitl.	

Liepejinis sakým-budis.

	vienskaitl.	dviskaitl.	daugskaitl.
IX I. „	šúkauk	šúkaukiva	šúkaukime
II. „	„	šúkaukita	šúkaukite
I. „	keliáuk	keliáukiva	keliáukime
II.	„	keliáukita	keliáukite
X I. „	lýkyk	lýkykiva	lýkykime
II. „	„	lýkykita	lýkykite

I. "	dalýk	dalýkiva	dalýkime
II "	"	dalýkita	dalýkite
XI " I "	séilek	séilekiva	séilekitne
II "	"	séilekita	séilekite
I "	velék	velékiva	velékitne
II "	"	velékita	velékite
XII " I "	táikink	táikinkiva	táikinkime
II "	"	táikinkita	táikinkite
I "	džiovìnk	džiovìnkiva	džiovìnkime
II "	"	džiovìnkita	džiovìnkite
I "	rašýdink	rašýdinkiva	rašýdinkime
II "	"	rašýdinkita	rašýdinkite
I "	gyvénk	gyvénkiva	gyvénkime
II "	"	gyvénkita	gyvénkite

h) netribótinis žõdis

IX šúkauti, keliáuti X lýkyti, dalýti XI séileti, veléti
XII táikinti, džiovìnti, rašýdinti, gyvénti

i) netribótinio žõdžio vietlinksnis

IX šúkaute, keliáute X lýkyte, dalýte XI séilete, velė
XII táikinte, džiovìnte, rašýdinte, gyvénte

k) netribótinio žõdžio apskųstinis liñksnis

IX šúkantų, keliántų X lýkytų, dalýtų XI séiletų velétų
XII táikintų, džiovìntų, rašýdintų, gyvéntų

l) bendralaĩkis taĩpskyris.

IX šúkaudamas, keliáudamas X lýkydamas, dalýdamas XI séiledamas, velédamas XII táikindamas, džiovìndamas, rašýdindamas, gyvéndamas.

m) Prãeiginis kentėtinojo veĩksmo taĩpskyris

IX nek. g. šúkauta, keliáutana X lykytas, dalýtas, XI séiletas, velétas XII táikintas, džiovintas, rašýdintas gyvéntas ir̃ nekatr. gym. gyvénta

n) bútinasis taĩpskyris

IX nek. gym. šúkautina, keliáutina X lykytinas, dalýtinas XI séiletinas velétinas XII táikintinas, džiovìntinas, rašýdintinas, gyvéntinas ir̃ nek. g. gyvéntina

Pašalpìnis veiksmãžodžių išvaizdos

Párkratinėjant lietùviško veiksmãžodžio išvaizdas (formas) pasiródo, jóg jõs yrà dvejõpos iš àtžvilgio į sàvą sánkravą, vienos nesudėtos arbà viéntisos, kaip antaĩ: dìrbame, arbà jéi ir̃ sudėtos, tàd teip jóg sudėtųjų dalių kar̃tais

visiškai nebesuprañtame, kaip antaĩ: dirb-o-me, dirbdavome, dirb-si-me, kar̃tais vargù suprañtame, kaip antaĩ: dìrbtumime iš senóviško *dirbtum-bvime; - kìtos sudė́tos iš pašalpinio veiksmãžodžio esù, buvaũ, búsiu ir̃ tar̃pskyrio tõ veiksmãžodžio, kurį̃ reĩkia sąjungoti, kaip antaĩ: esù dìrbęs. Pirmõsios rū́šies ìšvaizdas ìšrodėme atskirū̀šę sąjungojimų̊sę, antrõsios rū́šies ìšvaizdas, kurias vadiname pašalpinėmis čè padū̊dame

1) bengtìnis laĩkas (perfectum)

viensk.	I pers.	esù (senóviškai esmi) dìrbęs,	motr. g.	dìrbusi
"	II "	esì dìrbęs	"	" dìrbusi
"	III "	jìs yrà (senóv. ẽsti) dìrbęs		ji yrà (ẽsti) dìrbusi
dvisk.	I "	ẽsava (ž. ẽsau - esvà) dìrbusiu	motr. g.	dìrbusi
"	II "	ẽsata (ž. ẽsatau - estaũ) dìrbusiu	"	" dìrbusi
"	III "	jù du yrà (ẽsti) dìrbusiu		jiẽ dvi yrà dìrbusi
daug.	I "	ẽsame (ž. ẽsam esmà) dìrbę (dìrbusius)		dìrbusios
"	II "	ẽsate (ẽsat. estė́) dìrbę (dìrbusius)		dìrbusios
"	III "	jiẽ yra (ẽsti) dìrbę (-usįs)		jõs yrà dìrbusios.

2) bañdymo arbà pradėjimo prãeiginis laĩkas
(imperf. deconati)

vienisk. I. buvaũ (ž. buváu) bedìrbąs mótr. g. bedìrbanti
" II. buvaĩ (ž. buvái) bedìrbąs " " "
" III. jìs bùvo bedìrbąs " jì bùvo "
dvisk. I. bùvova bedìrbančiu " " bedìrbanti
" II. bùvota (ž. buvotau) bedìrbančiu " " "
" III. jů du bùvo bedìrbančiu " jiẽ dvi bùvo "
daũg. I. bùvome bedìrbą (ž. bedìrbątįs) " bedìrbančios
" II. bùvote " " " "
" III. jiẽ bùvo " " " jõs bùvo

3) Pirmbengtìnis laĩkas (plusq. perfectum)

vienisk. I. buvaũ (ž. buváu) dìrbęs mótr. gym. dirbusi
" II. buvaĩ (ž. buvái) " " " "
" III. jìs bùvo " " " jì bùvo
dvìsk. I. bùvova dìrbusiu " " dìrbusi
" II. bùvota (ž. buvotau) dìrbusiu " " dìrbusi.
" III. jů du bùvo " " " " jiẽ dvi bùvo "

daũgsk. I „ búsome dìrbę (ž. dìrbusię) „ „ dìrbusios
„ II „ búsote „ „ „ „ „
„ III „ jiẽ búvo „ „ „ „ jõs búvo „

4) Pirm-ateñtis laĩkas (futurum exactum)

búsiu dìrbęs, dìrbusi, búsi dìrbęs dìrbusi ir t.t.

5) Sánkalbinio sakỹm-budžio prãeiginis laĩkas

vienak. I p. búčiau (búčio) dìrbęs; mótr. g. dìrbusi
„ II „ bútumei „ „ „ „
„ III „ jìs bútu (bútum) „ „ jì bútu
dvìsk. I „ bútumiva dìrbusiu „ „ „ „
„ II „ bútumita (tau) „ „ „ „
„ III „ jũ du bútu „ „ jiẽ dvi
daũgsk. I „ bútumimę dìrbę (dìrbusię „ „ dìrbusios
„ II „ bútumite „ „ „ „
„ III „ jiẽ bútu „ „ „ jõs bútu „

Santaika
Lietuviškos Kalbos.

§1.

1. Santaika (Syntaxis) vadinasi ta kalbomoksljo dalis, kuri mums parodo, kaip reikja sutaikinti tarp savęs ir atskyrai paimtus žodžjus ir ištisus sakynjus (propositio).-

2. Iš atskyrai paimtųjų tarsnjų (sonus) susidėda sąjamos (~~stabe~~ syllabae), iš sąjamų - žodžjai, iš žodžjų - sakynjai, iš sakynjų - pasakymai¹⁾ (sententiae); iš pasakymų - kalba,- antraip sakant kalba ~~iš~~ skaido: į pasakymus; pasakymai - į sakynjus; sakynjai - į žodžjus; žodžjai - į sąjamas; sąjamos į tarsnjus.

1.) arba sąpakos,- žjurėk Kun. Baranauskjo kalbomokslį.-

§ 2.

Tarsnių sutaikinimas.

3. Tarsnių (sonus) vadinasi nebepadalyjama narjūto žmogaus balso dalėlė k.a. a, i, s irtt.

4. Tarsnjai yra trejopi: balses: a, e, ė, ē, i, y, o, u, ů, ai, ei, ui, au; pusbalses: l, m, n, v, j, r; ir santaros: – k, g, – t, d, – b, p, – s, ž, – š, ž, – č, dž. –

5. Santaros yra dvejopos: balsingos b, d, dž, – g, z, ž, – ir bebalses: č, k, t, p, s, š ~~bal- k, t, p, s, š, č, singos yra šjos: b, d, dž, g, z, ž, – bebalses-gi~~

6. Kiekviena sántara gãli stovėti ~~gyvoję kalboję~~ grėtà (šalyp) kiekvienos balses ir pùsbalses, k.a., kalbà, galvà irtt.

7. Balsingos santaros (gyvoję kalboję) gali tik stovėti su balsingomis, bebalsės su bebalsemis, k.a. libdamas, traugdamas neždamas, irtt. – ~~dirbti sekt. irtt~~

~~Jei kůmet susitikus santaroms Bet ne kiekviena santara Jei kůmet užeina abejojimas kaip reikia parašyti~~

7. Balsingos ir bebalses santaros gyvoję kalboję neviskůmet ištarjamos yra aiškjai: labai tankjai: b ištarjama yra kaip p; d kaip t; g kaip k; ž kaip š irtt. – k.a. ~~libdamas~~ vietoję lipdamas sako libdamas, – vietoję trankdamas sako traugdamas irtt. – Abejojimui užėjus, kokję

8. Susitikus (gyvoję kalboję) to pates skyrjaus santaroms – vienai reikja išnykti, ~~jei jos yra to pates skyrjaus~~ k.a.

tarsnį rašyti? reikjai ~~atminti aut šjos taisyklės~~ atminti aut šju dviejų taisyklių:

sep-mergė, sukkime irtt. – bet

jei santaros yra ne to pates skyrjaus, ~~pirmoji pavirsta;~~ ~~tad abidvi pasidaro to pates skyrjaus:~~ abidvi pasidaro to pates skyrjaus: pirmoji pavirsta į añtrają sántarą ir visai išnyksta k.a. iš võgkime, sẽgkime, – atsiranda vokkime, sekkime, – aut galo vokime, sekime. – zvaggalis, dalkkotis ctc. –

9. – Reikia gerai įsižiurėti į staikinimą: a.) š, ž su s, – b.) d, t su s ir c.) d, t su d. t ir d.) d. t – su k

a.) š ir ž (susitikę su s) (sudėtinůsę žodzjůsę) důda S – k.a. už-stoti, iš-semti – (ištarjame u-stoti, i-semti). – bet (žodzjų kilmeję) nesudėtinůsę žodzjůsę důda š – k.a. iš išvežsju, – nešsju, lužsta (priesaga čja sta) – atsiranda: išvẽšju, nẽšju, lũšta irtt. –

b.) d ir t susitikę su s důda ts sudėtinůsę žodzjůsę k.a. iš ~~[illegible]~~ ped-sakas, atstoti – atsiranda petsakas, atstoti – žodzjų kilmeję – důda viena S k.a. iš žodzjų iš-met-sju, iš-ved-sju – atsiranda išmesju, išvesju, vystu, sviesa ir. –

c.) d. ir t. susitikę su d. ir t. – sudėtinůsę žodzjůsę

dūda d- arba t. pagal to, katra santara buvo paskesnjōjoję vietoję iš žodžių ~~alito~~ atidūsli-atadrekis, atitolinti - atsiranda atdūti, atdrekis, atolinti, - bet žodžių kilmeję d. ir t - susitikę su d. ir t tedūda: st arba zd pagal to katra santara stovejo paskesnjōjoję vietoję. iš met-tas, ved-tas, - medti, vedti, kirtti atsiranda mestas, vestas, kirstas, mestas, vesti, kirsti irtt. ~~tts~~ iš veddamas met-damas irtt. atsiranda vezdamas, mezdamas -

d.) d. ir t. su k. susitikę sudėtiniūsę žodžiūsę dūda tk k.a. iš med-kotis, bit-koris atsiranda-metkotis, bitkoris irtt. - žodžių kilmeję - iš d ir t. su k. atsiranda sk - k.a. iš žodžių ved-kime, met-kime atsirando veskime, meskime.

---

7. ~~aprašant sudetinius žodžius~~ sudetiniūsę žodžiūsę reikja rašyti tikras žodžių santaras k.a. at-bėgti, išgirsti, išsemti irtt.

6.) vientisiūsę žodžiūsę reikja ~~teippat~~ (~~kiek galint~~) užlaikyti tikrasjas ~~žodžio~~ kilmės santaras, jei iš jos ~~kilmė~~ tebera aiškios, k.a. sukdamas, nešdamas, degti, dygti, vogti irtt.

bet jei ~~sutaikinimo įstatymai~~ kilmės sántaras ~~ta~~ teip parmainę, ~~tad reikja rašyti~~ ne (~~pagal~~ kilmės bet ~~ištarmės~~ kad jas sunku yra matyti, tad reikja rašyti jas ne pagal kilmes, bet pagal ištarmės k.a. nors žodžio kilmė reikalautu rašyti: ~~med~~ ved-ti, met-ti med-sju, luž-sta, plyš-sta irtt. reikja vienog rašyti: (vesti, mesti, mesju, lušta, plyšta irtt. žodžiu sakant reikja užlaikyti visas sántarų atmainas, kurias padarė IV aių sutaikinimo įstatymas. - ~~d.j~~ žiūrek ~~d.~~ augščiau d.j. - Teippat ~~nesuti~~ nereikja ~~užlaikyti žodžių~~ rašyti žodžio pagal kilmes, jei toksai parašymas (butinai prieštarautu to žodžio ištarmei. - k.a. įvardė ~~aš~~ až - vietoję aš, - nors kilme to žodžio reikalautu ž ne š. - ~~delto~~ kad kitosę kalbose yra santara balsinga ž, ne bebalsė š.

ir neperei[illegible]ai veiksmažodžjai k. a.

augu, miegu, ~~[illegible]~~ stovju, sedžju itt.

Trečjojo skyrjaus veiksmažodžjai ~~vadinasi~~ kentveiksmingjai vadinasi tie, kurie savo veiksmą pereina vien tik ant veikėjo. Tame veiksmažodžjams išnykus pasiliko jų tarpskyrjai (participia passiva) k. a.

dabartinjo laiko — dirbamas, sakomas, daromas itt.

pracigusio laiko — dirbtas, sakytas, darytas itt.

busjančjo laiko — dirbtinas, sakytinas, darytinas itt.

Tie tarpskyrjai vartojami yra draugę su jungjamuoju veiksmažodžju — esmi, buvau itt.

k. a. Tas darbas musų dirbamas, tas laiškas broljo rašytas; ~~tie namai~~ tas daiktas ~~[illegible]~~ dirbtinas yra ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Minėtinas yra daiktas, jog vietoję ~~vientaukj~~ kentveiksmingjų veiksmažodžjų vientaukjausjai dedamas yra darbveiksmingis

k. a. „Tie namai tevo buvo statyti“ — sako tus namus tevas statė. —

Trečjoji Dalis.

~~Paaiškinimo Žodžjai.~~

Išplatintas sakynys. (Ausjnee [illegible])

1. Išplatintas sakynys vadinasi tas, ~~kurjame yra~~ kursai turi ne vieną veikėją ir apysaką, bet po du, tris ir daugjaus veikėjus arba apysakas, kurjame terpogi yra paaiškinimo ir aplinkybjų žodžjai, k. a. ~~[illegible]~~ Senelis tevas, trys sunųs ir duktė važjuoja į bažnyčią. —

2. ~~Tarp~~ Jei sakynyje yra du veikėju apysaka turi buti dviskaitlyję; jei ~~[illegible]~~ daug veikėjų — apysaka turi buti daugskaitlyję k. a. Mudu važjuojava, judu sakota, du vyru ~~atvaž~~ yra buvusju. —

3. Jei vienas veikėjas yra vyriškos gymės kiti-gi moteriškosios, apysaka turi buti vyriškosios gymęs. k. a. Tėvas, ~~ir~~ motyna ir tarnaitės buvo ~~nu~~išvaževe. —

4. ~~[illegible]~~ Paaiškinimo ~~[illegible]~~ ir aplinkybjųs

sakyn

1. Jei daiktavardis yra sakynyjs paaiškinimo žodžiu, tad jis gali stovėti pirm paaiškomojo žodžio arba paskui: ~~Jei pirm~~ pirmame atsitikime vadinasi jis paaiškinimu antrame – priesaka – k. a. Petriuk, broliuk, duok man duonos: Nebylys Žmogus vargiai gyvena.

2. ~~[illegible]~~ Jei žverdė yra sakynyjs paaiškinimo žodžiu – tad jis sutaikomas yra su paaiškinamu jo daiktavardžiu: gymėjs ir skaitlinėjs – k. a. Vyrai, jūs eikite...

3. Jei sakynyjs ~~[illegible]~~ paaiškinimo žodžiu yra budvardis, tad reikia jį sutaikinti su paaiškinamuoju ž

1. Sakynyjs gali būti ne tiktai veikėjas su apysaką, bet ir paaiškinimo žodžiai.

2. ~~Jei sakynyjs yra~~ Tokie sakynjai, kuriuose ne vienas bet keli ne viena be keljos ~~arba~~ ~~apsan~~ veikėjai arba keljos apysakos dar paaiškinimo žodžiai, vadi veikėją arba apysaką su paaiškinimo žodžiais

2. ~~Tie~~ Tie sakynjai, kuriuose turi ne vieną arba kuriuose bet keli yra veikėjai arba keljos apysakos; vadinasi ilgas (išplatintas sakynys (composita)

III Dalis.

Ilgas sakynys (išplatintas) (Composita)

1. Sakynjai yra ne vien ~~tiktai~~ trumpi, bet ir ilgi, sudėti, dėlto kad ~~ne~~ sakynyjs gali būti ne tiktai veikėjas ir apysaką, bet dar ir paaiškinimo žodžiai. –

2. Ilgais, sudėtais sakynjais vadinasi tokie sakynjai, tie, kurie turi veikėją arba apysaką su paaiškinimo žodžiai, arba kuriuose ne vienas bet keli yra veikėjai arba keljos apysakos, k. a. geras tėvas moko savo vaikus; motyna labai myli gerus

Tėvas, motyna ir vaikai išvaževo į bažnyčią; Donjukas ~~šeimyna~~ ~~šeimyna~~ pavalgė, apsitaisė ir išėjo į ~~[illegible]~~ mokyklą.—

§

Paaiškinimo žodžiai.

3 Paaiškinimo žodžiais vadinasi tie sakynio žodžiai kurie paaiškina veikėją arba apysaką. Paaiškinimo žodžiai atsako ant tokių klausimų: koksai, koki? keno, kam, ką, su kuo, kame, kur, kaip ir tt.

5. Paaiškinimo žodžiais gali būti: ~~Paaiškinimo žodžiais gali būti:~~ daiktvardis, įvardė, budvardis, skaitvardis ir kitos kalbos dalys.

4. ~~Jei daiktvardis yra sakynyje paai-~~ Jei daiktvardis yra sakynyje paaiškinimo žodžiu, tad jis gali stovėti pirm arba paskui paaiškinamojo žodžio: jei jis stovi pirm paaiškinamojo žodžio, tad ~~užima~~ ar budvardžio vietą (ir parodo ~~paaiškinimo~~ paaiškinamojo daikto budą; o jei stovi paskui paaiškinamojo žodžio, tame pačiame linksnyje su juo, tad yra jis) arba sakana arba priesaka. K. a. nebylys žmogus vargiai gyvena,— Petrėjuk, broljuk, duok man duonos.—

Stana vadinas tas žodis, kursai paaiškina daiktvardžio ypatybę arba budą. K. a. geras tėvas. Priesaka vadinas tas žodis, kursai parodo, koksai yra daiktas, arba jo pravardę k. a.

Tu, širdyte, dūbilyte ct. — aleik.—

5. ~~Jei sakynyje yra įvardė paaiškinimo žodžiu, tad ją reikia ~~sulaikinti~~ ~~yra su~~ sulaikinti su paaiškinamuoju daiktu gymėje, skaitliuje ir linksnyje.~~

Gal. Žodis „Nabylys" yra sakana kuri ~~budvardžio vietoje~~, parodo, koksai yra žmogus, o žodis „Broljuk" yra priesaka.

5. ~~Sakana [illegible] beveik visados~~ Daiktvardis, jei yra sakynyje sakana, statomas beveik visuomet prieš paaiškinamąjį žodį, jei yra priesaka,— už paaiškinamojo žodžio,— tame pačiame linksnyje, kokiame yra paaiškinamasis žodis. K. a. Tu, sesyte, [illegible].

6. Daiktvardis, jei yra sakynyje sakana, ~~gali būti arba tame pačiame linksnyje~~ ~~kokiame yra~~ jei galima, tad sulaikomas yra su paaiškinimo žodžiu gymėje, linksnyje ir skaitliuje, o jei negalima tad statomas yra gimtiniame linksnyje k. a. nebylys pjovėjas eina į lauką — nebylė pjovėja šarpiai dirba ant lauko.—

I. Vientisu sakyniu vadinasi tas sakynys, kuriame yra tiktai dvi visureikalingjausi sakynio dali: veikėjas ir apsaka. — k. a. Tėvas jaučia, brolis miega, sesū bega ir tt.

II Sudėtiniu sakyniu vadinasi tas sakynys, kursai turi ne vieną, bet po du, tris ir daugiau veikėjų ir apsakų. Kuriame teipagi randame dar paaiškinimo ir aplinkybių žodžius, k. a. Tėvas, sunus ir duktė važiuoja į bažnyčią; — geras tėvas mokina vaikus name. —

III. Neišplatintas paprastas sakynys vadinasi tas kursai nesusirišęs (yra su kitu sakyniu), k. a. Žmogus bega rugių pjauti. —

IV Išplatintu sakyniu vadinasi tas, kuriame tilpsta keli sakyniai, k. a. Tas žmogus, kursai vakar buvo pas mus, šendieną susirgo ir mirė. —

V Apsakojimo sakynys yra tas, kuriū ką nors apsakome, geidimo — kuriū geidžiame, klausimo — kuriū klausiame, — patvirtinimo kuriū patvirtiname, užginimo — kuriū užginame ir tt.

I Pirmoji Dalis.

1. Sakynys (sententia, enunciatum) vadinasi mislis (pasakyta) išreikšta žodžiais k. a. Tėvas jaučia, Brolis miega. Sesū bega ir tt.

2. Kiekvienas sakynys turi dvi dali: yra veikėjas (subjectum) ir apsaka (praedicatum) k. a. as, brolis, sesū bus veikėjai; jaučia, miega, bega bus apsakas. — Be veikėjo ir apsakos negali būti sakynio: —

3. [illegible] veikėjas ir apsaka gali turėti paaiškinimo žodžius k. Geras tėvas mokina vaikus. Geras vaikas klauso tėvų.

4. Iš atžvilgio į savo sąstatą sakynys:

I Vientisas paprastas (simplex)

II Sudėtinis sujungtas (composita)

III neišplatintas (paprasti)

IV Išplatintas (sujungti). —

V pasakojimo, geidimo, klausimo, patvirtinimo, užginimo ir tt. —

5 Taigi dabar pasakykime visupirma apie veikėją ir apsaką, paskui apie kiekvieną iš augščiaus minėtųjų sakynių.

II Dalis. —

Veikėjas. —

6.) Veikėju vadinas tas daiktas, apie kurį sakynys yra sakoma. Veikėjas atsako ant klausimo kas? k. a.

Ž. a. Tėvas jaučia = kas jaučia? Tėvas.—

Veikėju sakynyje gali buti: a) Daiktvardis,

b) budvardis, c) įvardė, d) skaitvardis, ~~tarpsniai~~, e) f) veiksmažodis neapri-

batinjančioje, sakynbudyje, g) tarpskyrys ir t. ~~kalb.~~ d.—

a) Ž. a.—

Jaki akcent?

Stron. 5 —	nr.	21. —	atminti —
" 5 =	"	22.	žodeljai —
" 5 =	"	26.	susirgo
6 =	"	27.	vešpatystė.
6 =	"	30.	pasilicka
"	"	"	jokjo
"	"	"	atžvilgjo
"	"	"	gyną
"	"	"	mainomos
8.	"	39 —	iš tolo
11	"	47	atstinka
14	"	66	sakynju
15	"	70	pár upę
16	"	75	dainůja važjůju
16	"	77	badu
"	"	"	visur
"	"	"	viską
"	"	"	dovana
17	"	78	gelbėti
"	"	81	

Таблица соответствія звуковъ пра-славянскаго и др. арійскихъ языковъ, основнымъ звукамъ арійскаго праязыка

I. Гласные звуки.

1. Основному ă соответствуютъ е (ь) и о (ъ) ъ и ь в этом случаѣ считаются ослабленіем е и о.

Примѣры:

ăs-mi = есмь
bhăra-mi = бер-ѫ = φέρω = fero
кор. - văgh - вез-ѫ = (F)έχ-ω = veho, санскр. vaha-mi
кор. - răgh - лег-къ ——— санскр. lagh-u, лит. lengvas
— dăm = дом-ъ (=u) - δόμος, domus, др.-инд. dama
основа năv-ă = ново - νέ(F)ο-ς, novu-s.
~ ăgni = огн-ь — ignis
кор. ак — = ос-ь, (ос-тръ) - ἄκ(ρ)ις, acus, ac-er — . лит. ăs-is,
осн. vărkā = вълкъ, волкъ
осн. rap = ръп-ътъ, ропотъ

Литовскому ă иногда соотвѣтствует в слав. а.

Примѣры.

владыка - valdonas
врана (ворона) - varna
вратити (воротить) - vartiti verto (и vorto) τρέπ, трепп, трап, ?. treffen, trof.
крава (корова) karve
глава ——— galva
камы (камень) — akmu.

2. Основному ā, получившагося отъ протяженія ă, (это ā = ă + ă), соотвѣтствуетъ въ слав. яз. ѣ

Примѣры

кор. dhā (др. инд.) — дѣ-ти (глагол) = τί-θη-μι

санскр. vātanas — вѣ-теръ, лит. vētras

кор. sā — сѣ-ять, sē-men

мѣ-ра, мѣсяцъ, mēnsis, лит. mēnu

3.) Основному ā, происшедшему вслѣдствіе подъема I степени, соотвѣтствуетъ въ слав. яз. о; это ā = ă + ă; первое ă вставлено передъ основнымъ.

Примѣры.

vāgh-ās = воз-ъ инд. vāh-as

санскр. bhār-as = боръ

4.) Основному ā, происшедшему вслѣдствіе подъема II ст., соотвѣтствуетъ а, иногда, ы.. Примѣры.

кор. bhār = бра-тръ = fratēr, brōlis (изъ broter-elis)

др. инд. mātar — мати, матере = μήτηρ, mater, mōter (?)

лит. Dana (прил.) = даръ —— dōnis

— sāra — сыръ sūris

сытъ sātur, sō tas

Примѣч. Вслѣдствіе выше сказаннаго — чередованіе а и ѣ, а и о, а и ы.

Примѣры.

трава и трѣва, вякъ и вѣкъ, бесада и бесѣда

лазья и лодка, растти и родить

читать и чтывать, чеш. čitati — čitávati

Схема: ă — ā¹ — ā² — ā³ — е(ь) — ѣ — о — а

5.) Основному ĭ соответствуют и, е, ь

≠ bhĭs (оконч. Abl. plur.) = ми = лит. mis

звѣрьми = zverimis

sĭ (окончание 2го лица) = си

вѣ-си, еси = санскр. asi (ср. ăs-si)

кор. trĭ – тре-тій, tertius, τρίτος, лит. trečias

– scĭ – че-та

– dĭna – дьнь

čit (scit) чь+сть, честь

вьс-ь, весь visus

kvit свѣт-ити лит. švit-eti

mĭsdha – мьзд-а греч. μισθ-ός – гот. mizda

звѣрьмъ (дат. мн.) = zverims

дьщерьмъ (–) – ducterims

6.) Основному ī, происшедшему вследствіе протяженія (ī = ĭ+ĭ), соответствует въ слав. яз. и.

кор vī – ви-ти, лит. vyti

– gīva – живъ лит. gyvas, пл. giva

диво лит. dyvas.

7.) Основному ē, происшедшему вследствіе подъема I степени звука ĭ, соответствует в слав. ѣ.

ē = ă + ĭ = aj = ѣ ; кор ĭ – ēmi = (ai-mi, ср гр εἶμι)

Осн. кор. vĭd, через подъем I ст. = vēd ; древн. vēd-mi = вѣ-мь

бѣсъ = лит baisas ; вѣн-ецъ = лит vainikas

цѣна = kaina

Это ѣ разлагается в ои (оj) ; пѣ-ти ; поѣ, пой.

8.) Основному звуку aj, происшедшему вслѣдствіе повышенія второй степени изъ ĭ, ~~от~~ соотвѣтствуетъ въ слав. ѣ (ѣ)

aj = ā + ĭ. (vid — vāidyas ; div — dājvas)

пити — поити — напаяти и т. п.

Схема: ĭ — ī, ē, ai = ь — и — ѣ(он) — ѣ.

9.) Основному ŭ — соотвѣтствуетъ ъ.

отъ bhŭ — бъд-ръ (бодръ)
ръд-ѣти, др. инд. rudh, (ἐ)ρυθ-ρός, лит. rudis
дъх-нути — лит. dus-eti
дъщи, дъщерь — лит. duktė, санскр. duhetar, θυγάτηρ, ~~Tochter~~
глѫбъкъ, глубокъ — γλαφυρός.
медъ — μέθυ, др. инд. madhu.

10.) Основному ū = ŭ + ŭ, происшедшему отъ продлѣнія, соотвѣтствуетъ ы = ъ + ъ.

~~bū bū~~ bhŭ — bhū — быти (bhavas = бавъ), лит. bū-ti
dhū или bhū — дымъ, fumus, θυμός, лит. dūmai, др. инд. dhūma
сынъ — гот. sunus, лит. sūnus — др. инд. sunu

Иногда ū соотвѣтствуетъ оу.

отъ ūра — коупа
лоукъ — лит. lūkai
боуря — būris (imber)

Отсюда чередованіе ы и оу
слыти и слоути; стыдъ и студъ, сты-ти, студен...

2. Новые. Плавные

N — н и (редко) д.

1) основное na = не
— nâk = нес-ѫ
tan — ТА-нѫ
man — мьн-ѫ
2) navan — novem, εννε(F)α, nevyni = девѧть

M — м и (редко) в.

1) осн. ma, mana = ме, мене, me, με
dām. = домъ.
dhām — = дъм-ѫ, дешт, отец. двлъ
mār = мър-ѣти,
2) kerm = vermis (из quermis) = червь.

R — р и л.

ar = arāre; arjü (лит.) — орѫ
arma = рамы,
кор. arb = рабъ Arbeit
rāgh (прыгать, бежать) = слав льг, льг-ъкъ (легокъ) = санскр. laghuta
ra = ла в слове злато, лит lojü
rip и lip (мазать, клеить), ripyati = льп-нѫти лит lip-ti
грец λιπαρός
ruk, ruk-ati (ruchani, и др.) = лоук-лоучъ, lux, luna, lumen
санскр. ruc, rucati
Суффи ло = тло = trum = τρον = tram
arātram = arātrum, ἄροτρον = орало

Б) Придыханія

10) s ——— 1) слав с и х

as — ес ; есмь

aska = иска , искати = jescoty

koca , чесати = лит kasa , kasyti

часъ = kaisa

кор gas — гас-ити, гаснуть.

3)

ст. кор an , an-ati (дышать) ανεμος , animus , слав он — вонь, благо-вон-іе

от него ans = ѫх ; ѫхати (благоухать, благоуханіе)

jas = іах (нахати = ѣхати)

кор дһй от него лит dus слав дъх , доух . лат fumus, dumus

maisa = санскр mēša = мѣхъ

въ тѣхъ = vētus.

varkasi = вльцѣхъ

Местный падежъ

(Между двух гласных s = r (лат) = х (слав.)

ausis = auris = ухо.

11.) j — і, (ж, з, 2.)
в словах юда,

кор jam = яти нап - кмлѣ

поясъ

iudaeus = жидъ

tasja = тоiо = того

12. V = в ; vid, vēd, vaid = видѣти, вѣдѣти, греч ιδειν, ειδεναι, οιδα

varb — лат verto (vorto) вьрьт-ѣти

var (верѣть) - verus - вѣрный

II. Согласные звуки.

А. Muta : k, t, p.

1) K. — к.

kas, ka, kam = кый, къто; фр. katara = которъ

кор. pak, санскр petsh, πέσσω из πεκ+jω — пекѫ, печь

— tak (движенiе) ——— текѫ.

K' — др.инд. и санскр ś, лит. š, слав с

срьдьце = καρδία; cor, cordis, лит. šerdis

осн. dakan — десять = δέκα, decem, санскр dasan, лит dešimtis

dak (кусать) десна (= прокусанная) — δάκνω, санскр das

kru — слоути, слыти, κλύω, cluo, санскр sru

пьстръ, писать, кор πικ, ποικίλος

2.) T — т

осн ta, to, = тъ, та, то, санскр sa, sā, tat

tak, = текѫ, санскр takati

tan = тѣн-ѣкъ (тонкий) — лат tenuis
тѣн-ѣкъ

Суфф прич -tas, -ta, -tam — тъ — та, то.

— сущ. tar — τηρ, tor, = тель. datar, δοτήρ, dator, датель

3.) P — п.

pak — пекѫ — πέσσω

pik (вырезывать) — пис-ать, пьс-тръ — poikilos

Sup, svap, svapna = сновидѣнiе лит sapnas, ὕπνος,

somnus из sopnus = сонъ = съпъ = съ (пъ) нъ, спать.

Б. Звонкія: г, в, д.

4) g — г, (ж).

bhag (надѣлять) bhaga = богъ.

bhag (быстрое движеніе) = бѣгъ — fugio, φεύγω

gad (говорить) гадать

gar (звучать) — гол, глагол, шлось

gi, giva = живы, санскр ǵiva, vivus, βίϝος, gyvas

ǵ — санскр ǵ (дж) грег γ, лат g, лит ž, слав з

gamb — санскр ǵambh (глотать кусать) лит žamba — зѫбъ

gan — ~ ǵan .. грег γεν, лат gi-g(e)n-o

(ср нем gna = зна), зять, žentas (лит.) gen-er.

5.) D — д.

dā, dā — до, δω, do-dāre, дати далъ

dām (строить) δέμω - δομος, domus домъ

dař — δέρω, деру; дра - дьрать, dormio, дрѣ-мать

6.) B — б.

bal, bala, др.-инд. balavant - balis (сильный) = болии, большій

В. Придыхательные bh, gh, dh.

7.) gh = санскр h, греч χ и γ, слав ж г (ж).

ghar (жечь) — санскр har — гор-ѣти

nagh (рыть, чесать) — ногъть, ногоѫ

magh, санск mah, maha (Maha-bharata), magnus, μέγας, могѫ, могучій

nagh — ножъ,

ghar — жлъть (желтый) лит geltas, gelb

gh' = санскр h, лит ž, слав з (ж)

agh'-am = санскр ah-am = азъ

agh'=angh' (давить) — санскр ah — ѫз-ъкъ, eng, angustus, ѫзы.

ligh' = санскр lih, лизати, лит ložin

vagh' = vah = (F)έχω = veho = везѫ лит vezu

8.) Dh = д, лат f, греч θ.

dha = θε (τίθημι) = дѣ-ти, дѣлаю (facio, fio)

dhuma — θυμός, fumus, лит dumas, дымъ

санскр. madhu = медъ = μέθυ (meth, mellis изъ чего-то первое (?))

rudh — рдѣти, raudonas, ruber.

9.) bh — б (м) санскр h, греч φ, лат f.

bhaga — богъ

кор bha — φα (φημι), for, fari, fas, = ба, баять, басни.

bhar = φέρω, fero, беру (брею, брань = barnis, ferio)

bhratar = φράτηρ, frater. братъ, bruder

nabhas = νέφας, nubes, лит debes, = небо, небеса

vidava-bhis = вдова-ми — тв. множ.

varka-bjams = влъкомъ ; navabhis = новами

11) Основному $\bar{o}$, образовавшемуся чрезъ подъем I степени ŭ, соответствует в слав.-яз. оу (у)

$\bar{o} = \breve{a} + \breve{u}$; кор. plŭ = plōtum (plavati-planti)

sru — srōtom.

sru — = слоу-ти
plu — = плоу-ти

Это оу раз[ла]гается в ов: слово, пловецъ

— доухъ — лит. dausas
дроутъ — — dvangas
тоуръ = taurus
оухо = лит. ausas, auris

12) Основному аŭ, образовавшемуся чрез подъем II степени ŭ, соответствует ав. аŭ = $\bar{a}$ + ŭ,

как видно из слов: слава, плавати и т. п.

Схема: ŭ, — ū — ō — au — ъ — ы — оу (ов) — ав.

Подъем I-ой степени по санскритски называется guna = сила

Подъем II степени — vriddhi = рост.

ĭ	ī (II)	ē ($\bar{a}$+i)	ai ($\bar{a}$+i)
ь	и	ѣ	ай

ŭ	ū	ō ($\bar{a}$u)	au ($\bar{a}$u)
ъ	ы	оу	ав.

ă	$\bar{a}$ (I, aa)	$\bar{a}$ (II, aa)	$\bar{a}$ ($\bar{a}$ă)
е	ѣ	о	а